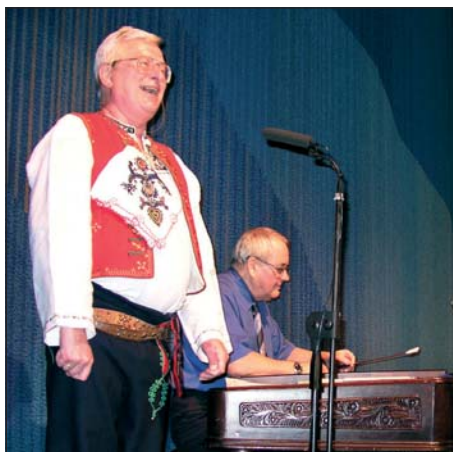
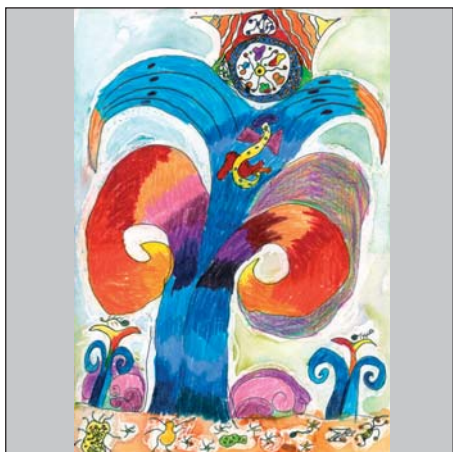

VYBÍRÁME Z OBSAHU

Oživé paseky na Soláni
 Teror gestapa na Valašsku
 Květnové střípky 1945
 O procesích na Hostýn
 Na kamna - Machaina
 Vsetínské trhy
 Choryňský mokřad
 Motýli v zimě
 Úděl malířky J. Hýžové
 Muzejní „Pastelka“
 Valaši Milana Macíka
 Láska v nářečí
 Josef Laža
 čestným občanem

14

květen
 2005/1

 Valašsko

V L A S T I V Ě D N Á R E V U E

Návštěva

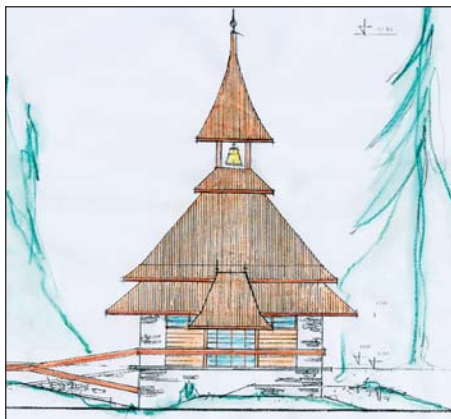
OŽIVLÉ PASEKY NA SOLÁNI

Téma ožvlých pasek na Soláni je dnes blízké oficiálním organizacím, občanským sdružením a stále většímu počtu jednotlivců, milovníků kultury. Po smrti posledního z velkých soláňských malířů – Karla Hofmana, se vrátila zpět na Valašsko jeho dcera Marcela Vajceová-Hofmanová a iniciovala na Soláni a kolem Soláně dění, jež je současně návratem k tomu, čím žili tamější starousedlíci a umělci, kteří se tam rozhodli ve vzdálenější i nedávné minulosti žít, a současně rozvojem a oživením toho, co po sobě zanechali.

V roce 2000 vznikl Kruh přátel Karla Hofmana, rok nato byly založeny muzejní a výtvarné dny, tzv. Malířské cesty kolem Soláně, které představují každoročně významné umělce Valaška a jejich přátele a následovněky v sérii výtvarných výstav a kulturních akcí; v roce 2002 vzniklo občanské Sdružení pro rozvoj Soláně, které se stará o rozvoj této přitažlivé oblasti komplexně (kultura, sport, turistika); rok poté bylo vyhlášeno 1. sochařské sympozium na Soláni a loni se poprvé k sochařům připojili malíři na tzv. Malířském pobytu. Na Soláni se scházejí zajímaví umělci a jejich práce se stávají součástí nádherného prostředí, v němž vznikají (zahradu Hofmanova ateliéru, hotel Koh-i-noor). Své práce samostatně i kolektivně prezentují na výstavách v horském hotelu Koh-i-noor, Ateliéru Karla Hofmana a v místech, která se soláňským prostředím spolupracují – v Karlovském muzeu ve Velkých Karlovicích a v galerii V Poschodí vsetinského knihupectví Malina. Kulturními akcemi Soláně ožívá také v období Velikonoc a Vánoc v návratech k obrazům, které kdysi dávno tvořily součást naší každodennosti, v ukázkách starých řemesel a projevů lidového umění, formách zábavy a dětských her.

Malířské cesty kolem Soláně letos opět ožijí, a to poslední červnový pátek a sobotu před školními prázdninami. Budou patřit především jubilantům, těm žijícím, i těm, kteří už mezi námi nejsou – Karle Palátové-Adámkové, Iljovi Hartingerovi a Jaroslavě Hyžové. Na srpen je připraveno 3. sochařské sympozium a 2. Malířský pobyt, které vyvrcholí výstavou zúčastněných sochařů a malířů v Hofmanově ateliéru a vsetinské galerii V Poschodí.

Připravil Dalibor Malina,
foto archiv Sdružení pro rozvoj Soláně

Pohled od Hofmanova ateliéru na panorama Javorníků

Dům a ateliér akademického malíře Karla Hofmana pod vrcholem Soláně

Výtvarnému dni Malířských cest předchází soutěžní sečení luk na Soláni, doprovázené vystoupením lidových muzik a tanečními čísly. Těší se velkému zájmu přímých účastníků i diváků.

Nejmladší z účastníků soláňských sympozií – sochař Vilém Čech z Roštína u Kroměříže při práci na dřevěné plastice Na pastvě (modřín, 2005)

Perspektiva Soláně: návrh zvonice ing. arch. Jiřího Kotásk, CSc., který materializuje dávno představu malíře Františka Podešvy o výstavbě dřevěné kaple-zvonice v oblasti Soláně. Zvonice bude stát nedaleko legendárního Čartáku, bude sloužit jako informační středisko, stálá expozice materiální a duchovní kultury kolem Soláně (tradiční řemeslná a zemědělská výroba, historie Soláně, dokumentace života malířů a slavných návštěvníků oblasti) a prostor pro krátkodobé výtvarné výstavy. Předpokládaný počátek výstavby v závěru roku 2005.

Zahájení výstavy prací Antonína Strnadla u Hofmanova ateliéru na Soláni v červnu r. 2004.

Setkání při Malířských cestách – zleva: slovenský fujarista Palo Fabík, malíř Ilja Hartinger, keramik Ivan Jakeš, spoluorganizátor výstav Dalibor Malina, starosta Velkých Karlovic Miroslav Koňarik a historik umění Tomáš Mikulaščík

Setkání zpěvačky Ludmily Vaškové a cimbalistky Broni Dočkalové

Ke stálým účastníkům Malířských cest patří i ženský pěvecký sbor Karlovjanky.

Nečekané přivaly lednového a únorového sněhu pomalu mizí a příroda si nedá poručit – jaro přichází a s ním nové naděje, někdy výčitky z nedokončené práce a také sliby. Co všechno udělám, kam se podívám, koho navštívím, i když není 1. leden - den předsevzetí! Ale nový kabát stromů, kvítky kam se podíváš a zelený trávník jakoby vzbuzovaly v člověku novou energii, tolik potřebnou k vykonání mnohého. To letošní jaro přichází, i když okolní svět se mračí a nastavuje smutnou tvář. Přináší zprávy, které nechceme slyšet, a nedává nám možnost je zastavit.

Jaro je také dobou jednoho pozoruhodného výročí. Půldruhé století si čtou generace minulé i současné obrazy ze života venkovského – Babičku Boženy Němcové. I když literární vědci i genealogové už mnohokrát uvedli na pravou míru skutečné osudy babičky a její vnučky, stále se k líčení života obyvatel Ratibořického údolí vracíme. Jako bychom potřebovali aspoň občas slyšet dobré zprávy – o lidském porozumění, úctě ke stáří, tradici, rodinných zvycích a hospodářských obyčejích. Stokrát si zcela racionálně řekneme, takový život nikdy nebyl, idyla se každodenních starostí, povinností a úkolů netýká, ale zase se k té kouzelné knížce vrátíme, abychom nabrali víry v dobro člověka, jeho bohabojnost, úctu a pochopení. Takové zprávy k životu prostě potřebujeme, abychom neztratili naději do dnů příštích, symbolizovaných právě jarem. Abychom se obrnili proti všemu, co nám vstupuje do života chmurami, zklamáními a obavami. Je dobře, že Babička se stále znovu objevuje na knižních pultech. Je dobře, že vycházejí i jiné publikace s vlastivědnou tematikou, včetně populárně naučných regionálních časopisů, obracejících se do minulosti, k jejím stálým a ověřeným hodnotám. Jsou světýlkem, které nám svítí na cestu, abychom se mohli vracet k tomu, co nám naši předkové zanechali, a objevovali mnohé, co nám dosud zůstalo skryto.

Jiřina Veselská

VALAŠSKO - vlastivědná revue (historie-příroda-lidé-umění-události)
Vydává Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně
Adresa redakce: Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně, Horní nám. 2, 755 01 Vsetín, tel.: 571 411 690, fax: 571 411 689, e-mail: jaburkova@muzeumvalassko.cz
Výkonná redaktorka: Mgr. Hana Jabůrková
Technický a výtvarný redaktor: Břetislav Dadák
Redakční rada: Mgr. Jiří Demel, Mgr. Daniel Drápala, Ph.D., PhDr. Zdeněk Fišer, Mgr. Jiří Haas, PhDr. Tomáš Mikulaščík, RNDr. Karel Pavelka, PhDr. Karel Pavliščík, CSc., Eva Urbachová, Mgr. Jiřina Veselská
Příprava pro tisk: František Valer: Sv. Čecha 656, Kroměříž, tel. 573 337 546
Tisk: tiskárna PRINT Kroměříž
14. číslo vychází 18. května 2005 v nákladu 1000 výtisků
Vychází 2x ročně (uzávěrka příštího čísla 10. 10. 2005)
Distribuce: MRV Vsetín - zámek Vsetín a zámek Kinských ve Valašském Meziříčí, Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, Karlovo muzeum ve Velkých Karlovicích, vybraná knihkupectví ve Vsetíně, Rožnově pod Radhoštěm, Valašských Kloboukách, Vizovicích (Lipa), Zlíně (Archa), Brně a v Praze (Academia, Václavské nám.)

ISSN 1212-3382, MK ČR E 13226

Za věcný obsah dodaných příspěvků odpovídají autoři. Redakce si vyhrazuje právo v případě potřeby příspěvky krátit. Bez svolení redakce není možno dále veřejně šířit zde publikované materiály ani jejich části.

OBSAH

- 1 **Obsah, tiráž, Úvodník** (Jiřina Veselská)
- 2 **Miloš Jirko: Jarní sloky** (báseň)
- 3 **Čím je pro mne Valašsko?** (L. Holý, J. Sloupenský, M. Brandstettrůvá)
- 4 **Vyvrcholení teroristické činnosti gestapa v závěru války na východě Moravy** (Josef Macháček)
- 6 **Neštěstí nechodilo po horách, ale po lidech** (Hana Jabůrková)
- 8 **Květnové střípky roku 1945 – Události května 1945 na Rožnovsku ve světle pamětnických vyprávění** (Daniel Drápala)
- 11 **Procesí na Hostýn** (Jiří Parduba)
- 13 **Na kamna – Machaina** (Jiřina Fabiánová)
- 15 **Trhy na vsetínském Dolním náměstí** (Jiří Parduba)
- 17 **Choryňský mokřad** (Jana Tkačíková)
- 19 **Kde se ukrývají naši motýli v zimě?** (Lukáš Spitzer)
- 22 **Mališské dílo a úděl Jaroslavy Hýžové** (Kamila Valoušková)
- 24 **V nejkrásnějším světě kraji** (Jiří Demel)
- 27 **Ohlédnutí za výstavou: Muzejní tvůrčí dílna „Pastelka“** (Olga Mehešová)
- 28 **Historickým objektivem: Představujeme fotografie – Milan Macík** (Hana Jabůrková)
- 31 **Evangelické alumneum a modlitebna ve Valašském Meziříčí** (Jan Krba)
- 33 **Od všeckého trošku:**
Invaze brkoslava severního (Karel Pavelka)
Není hlava jako hlava (Lukáš Spitzer)
- 34 **Vít Kašpařík, výrobce lidových hudebních nástrojů** (Richard Sobotka)
Gabra a Málinka téměř po stu letech (Josef Kramář)
- 36 **O Valašsku na Valašsku: Výběr z nových regionálních publikací** (Daniel Drápala, Jiří Demel, Kamila Valoušková, Hana Jabůrková, Dalibor Malina)
- 38 **Na besedě: Láska v nářečí** (František Horečka)
- 39 **Vzpomínáme:**
Sběratel Ferdinand Hradil (1870 – 1960) (Karel Pavelka)
František Konvička (Jiří Demel)
- 40 **Básník lásky k životu Miloš Jirko a jeho vztah k Valašsku** (Jiří Demel)
- 41 **Vzpomínka na Františka Strážnického** (Mojmír Trávníček)
- 42 **Vzpomínání na PhDr. Františka Pavlička** (Jiří Demel)
- 43 **Odešel umělec a milovník života Ambrož Špetík** (Hana Jabůrková)
Naši jubilanti:
Devadesátiny operního pěvce Jiřího Kozderky (Richard Sobotka)
- 44 **Jedno hezké jubileum Richarda Sobotky (* 15. 3. 1935)** (Helena Mičkalová)
- 45 **„Chodíme, chodíme hore po dědině“ – povídání s panem Josefem Lažou** (Klára Kašparová)
- 48 **Za poslední groš...**
Kalendář – poutník po vlastech českých (Hana Jabůrková)

Obálka:

Navštivte: Oživlé paseky na Soláni (Dalibor Malina)
V ateliéru: Akad. sochař Marius Kotrba (Olga Mehešová)
Za tajemstvím depozitářů: Kopie historické bojové zástavy 1. čs. partyzánské brigády Jana Žižky (Hana Jabůrková)

Foto na přední straně obálky: M. Ošťádal: Josef Laža s Janem Rokytou; Klára Chmelařová, 10 let: Fontána síly života (repro kresby M. Ošťádal); J. Hýžová: Chlapec a dívka, 1970, tempera - detail (repro M. Ošťádal); Babočka kopřivová (*Aglaia urticae*); M. Dvorský: Choryňský mokřad

Jarní sloky

Miloš Jirko

*Kdo mi ty housle v ruce dal,
kdo tu byl, kdo to zazpíval
a kdo to promluvil znova
dávno zasutá slova!*

*Aj, květů sních a mízy šum
obklíčil starý šerý dům,
v něj sluncem dých a jeho jas
zářivou vlnou tančí v nás.*

*Jako bych slyšel z dálky koně ržát.
Zas chce se všechno naráz dát.
Jak by mi na rty padl květ.
Ach, znovu věřit v tento svět!*

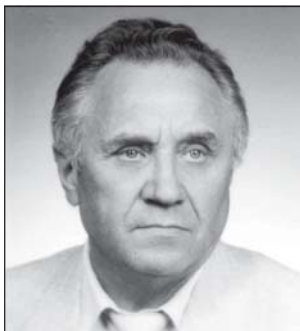
*Co mrtvo je, je nejtišší,
jsou živí, mrtvých neslyší,
ti živí hledí do výší,
je jenom to, co bude.*

Z básnické sbírky „Ptáci se vracejí“ (1961)

Básník a spisovatel **Miloš Jirko** (20. 1. 1900 – 24. 6. 1961), rodák z Němetic u Valašského Meziříčí a absolvent Filozofické fakulty UK v Praze, patřil k wolkrovské generaci. Do r. 1930 redigoval České slovo, pak byl ředitelem Ústřední knihovny hlavního města Prahy. Pět let byl vězněn v hitlerovských vězeních a koncentračních táborech. Nejznámější jeho básnické sbírky jsou Duben, Znící svět, Hvězdy a pouta, Hořící šalvěj.

(Více v příspěvku J. Demla: Básník lásky k životu Miloš Jirko a jeho vztah k Valašsku, str. 40)

Čím je pro mne Valašsko?

Prof. MVDr. Dr.h.c. Luboš HOLÝ, CSc., profesor Vysoké školy veterinární v Brně, folklorní zpěvák

Jako rodilý Horňák z malého regionu pod Javořinou jsem celé dětství i celá jinošská léta prožil v Hrubé Vrbce, obklopen bohatou zpěvností a téměř nedotknutelnou košatostí lidových tradic. Lidé je uctívající a rozvíjející mne poznamenali natolik, že i přes pedagogickou vědeckou dráhu vysokoškolského učitele jsem této klenotnici zůstal věrný a rád se k ní znovu vracím pro povznesení mysli a pohlázení srdce. Ač nositelé tohoto lidového umění už dávno nejsou mezi námi, stále se mi ozývají v písních, které dodnes významným způsobem zpestřují a obohacují můj život.

Valašsko a Valachy jsem postupně vnímal přes jejich zajímavou historii a hrdinné portáše a dále přes jejich kulturu, zejména lidovou, kterou jsem začal objevovat především přes Strážnické slavnosti. Zde se od samého začátku prezentovali výborné muziky, sólisté, tanečníci a odzemkáři. Rád jsem se nechával unášet jejich starodávnými gúlanými či točenými, kde jen krpečky šupotaly a děvčatům sukně „vrhaly“. Postupně jsem takto poznával řadu vzácných lidí, které jsem pak v průběhu vysokoškolských studií objevoval i ve Valašském krúžku v Brně, kde působili, coby primáš Mirek Meloun a Jaroslav, řečený Carda Jurášek, pozdější zakladatel Brněnského rozhlasového orchestru lidových nástrojů, v němž se vystřídala celá řada vynikajících interpretů z Moravy, Čech i Slovenska. Zde též vzniklo přátelství s Jarmilou Šulákovou, Zdeňkem Kašparem, strýci Imřýškem a Cepkem a mnoha jinými. Zejména s Jarmilou Šulákovou jsme prošli kus světa a na starší nám zůstalo dobré přátelství a vzájemná úcta.

A tak přes muziku Zdeňka Kašpara a Janka Rokyty jsem pronikal dál do „valašských kotárů“ a jako vyznavač a obdivovatel výtvarného umění i k významným valašským umělcům, zejména ke Karlu Hofmanovi na Soláň a Jiljímu Hartingerovi do karolinského ateliéru. Rád jsem se zú-

částňoval vernisáží výstav Karla Hofmana a s gusem se dodnes chodím kochat krásou valašské krajiny do Hartingerova ateliéru. Nejedno dílo těchto umělců též zdobí stěny mého brněnského příbytku. Na Karla Hofmana zbyla dnes bohužel už jen vzpomínka, zejména když se podívám na portrét, který mi kdysi vytvořil. Škoda, že už maluje jenom někde v nebi, kam jsem ho též na jeho vlastní přání písní doprovázel.

Stejně tak už mi nebude možné obdivovat zvoňácké mistrovství Josefa Tkadlece z Halenkova, kam jsem nejednou zájžděl obdivovat jeho tvorbu a pobesedovat v jeho milém rodinném prostředí. S mistrem nás též trochu pojila i myslivecká vášeň, kterou jsme vychutnávali nejen v horách kolem Halenkova, ale zejména v Jeseníkách, spolu s dalším valašským synkem dr. Františkem Sli máčkem, jemuž učaroval sever Moravy a vysoká v jeho horách. Zažili jsme spolu nezapomenutelné chvíle nejen při lovech, ale i mimo ně.

Cestuji-li po Valašsku, málokdy objedu ve Vizovicích kolegu dr. Antonína Jiříčka, výborného zvěrolékaře, s nímž jsme kdysi, jako pionýři, zaváděli do praxe moderní biotechnologie v chovu skotu ve Slušovicích. A z Vizovic už není daleko na Lutoninu, kde zase přebývá kmocháček „Valašského názoru“ Vladě Jurčák, Valach jak pole no a dobrý chlap, který nejen dobře fotografuje, ale má i dobré klobásky a slivovicu.

A tak, jak milá paní magistro vidíte, není pro mne Valašsko jen kraj krásných hor, slavných portášů a překrásných lidových tradic, ale především společenství dobrých kamarádů a přátel.

A i když jsem zdaleka nevyčerpal odpověď na Vaši otázku, i tím krátkým vyznáním k lidem mi blízkým je pro mne, Horňáka, to Vaše Valašsko.

Brno, 17. ledna 2005

Jiří SLOUPENSKÝ, majitel tiskárny a vydavatelství TG TISK s.r.o. v Lanškrouně

Přemýšlím o tom svém Valašsku. Už čtyřicet let žiji v podhůří Orlických hor ve městě Lanškroun, a tak se při návratech domů na Vsetín nemůžu ubránit nostalgii. Tady jsem prožil své dětství i mládí. Je už to tak dlouho, co jsem s fotoaparátem putoval po kopcích a na celuloidový film zachycoval krásu krajiny. Je už to tak dlouho, co jsem v náručí tiskl své první děvče...

Valašsko se mi kdysi, když jsem stál na břehu Bečvy a házel oblázky na hladinu, zdálo větší. Stromy byly statnější, louky voňavější a voda v potocích průzračnější. Možná je dnes Valašsko stejné, možná jiné, ale protože zůstává domovem mého dětství a mládí, nebudu už jeho malebný obraz měnit. Nechci domýšlivě tvrdit, že jsou tu lidé poctivější, že mají víc odvahy a nehamoní, ale byl bych rád, aby to tak bylo, protože jsem na tenhle kout země hrdý.

Když jsem před lety přišel do Lanškrouna, hned od začátku jsem se ujišťoval, že tam nezůstanu. Odpudivě zanedbané město, ze kterého ještě nevypřchal nádech poválečného odsunu původních německých obyvatel, působilo nepřívětivě.

Protože ale platí - odříkaného chleba největší krajíc - mám dnes domovy dva. A oba mám ve svém srdci, i když každý trochu jinak.

Marie BRANDSTETTROVÁ, etnografka Valašského muzea v přírodě v Rožnově p/R

Musím se přiznat, že mne výzva redakce také odpovědět na předloženou otázku silně zaskočila. Co já – pěšák – mám v sousedství osobností, které poznamenaly profil regionu, co pohledávat? Ale budiž – na otázku přísluší odpovědět.

Snadné to pro mne není, protože dotaz vede k zamyšlení, hodnocení i sebehodnocení.

Pocházím z opravdu malé dědky z podhůří Českomoravské vrchoviny; jak kdesi napsal brněnský básník – z míst, kde vrchovina nabírá dech. Kraj kopcovitý, jaksi maličký, schoulený sám v sebe. Doma jsme měli malé hospodářství, dvě kravky tažné a jedna stála ve chlévě. Venkovanství mám v sobě, snad proto mne přilákalo studium národopisu na brněnské fakultě. A po jejím dokončení mne vítr zavál až k východní hranici Moravy. Do kraje, kde mi mnohé bylo blízké, s jiným jsem se teprve časem dokázala sblížit.

I ta krajina Valašska je utvářena jinak, má prostor, velkolepé výhledy, usedlosti bez uzavřených dvorů, tady „suseda“ žije třeba i půl hodiny cesty daleko.

Zaměstnání etnografky ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm mi dalo hodně příležitostí poznávat lidi v dědinách i na horách a musím říci, že s venkovany jsem si dobře rozuměla, přesto, že podle řeči poznávali, že jsem „odjinud“. Ten základ vnímání světa jsme prostě měli společný. Setkávání s lidmi na Valašsku mi přinášelo hodně uspokojení. S pokorou jsem do muzejních sbírek přijímala předměty provázající jejich život, předměty dotýkané prožitky a vzpomínkami několika generací.

Bylo mi radostí vcítit se do života dřívějších Valachů a připravit další expozici v naší muzejní dědině, připravit výstavu postihující jejich všednodenní žití – často těžké, ale vnitřně bohaté.

Pomalu jsem zapouštěla kořínky v kraji dříve neznámém, avšak stále více poznávaném. Přišla i hrdost na všechno, co tu máme pěkného, co je hodno vidění i obdivu, a konečný pocit, že i já jsem na Valašsku doma.

Co tedy je pro mne Valašsko? Je to můj zvolený domov, místo, kde vyrostly moje děti, kde jsem se mohla věnovat práci, která mne těšila, kde mám „svoje lidi“ a mnohá místa srdci milá. Jen ten můj potůček, podobně jako Jarek Málínek Kutinové, bublá tam, kde kvete rozrazil.

Příjezd motorizované jednotky IV. čs. armádního sboru do Hošťálkové 5. května 1945 Foto R. Pavlík

Vyvrcholení teroristické činnosti gestapa v závěru války na východě Moravy

Josef Macháček

Vstoupili jsme do roku 2005. Hned v prvních dnech nás skličovaly hektické zprávy o strašném zemětřesení v Jihovýchodní Asii a ničivých vlnách tsunami, které smetly z pobřeží vše, co jim stálo v cestě – lodě, domy a lidi, kteří v neochvějně důvěře v přírodu s obdivem pozorovali nezvyklé dění.

Mne, veterána světové války, dojímala obrovská tragédie neméně, ale pohled na datum v kalendáři vyvolával jiné vzpomínky. Vždyť je to pouhých šedesát let, co vrcholily mnohem rozsáhlejší katastrofy vyvolané lidmi a rozvíjené v šílené krutosti v zájmu zhoubných ideologií.

Společně se svými dětmi a jejich dětmi zírám, jak je příroda silná, jak dovede zničit vše a pak stejně, jak sil nabyla, oslabit a ustoupit. Ke všemu v jejím dosahu se zachovala stejně. Věrna svým zákonům nic a nikoho si nevybírala, byla krutá, nikoliv zlá.

Zatím člověk zajat ideologií v období, které skončilo před šedesáti lety, byl zlý z vlastní vůle či z donucení. Ničil vybraně, v ničení se zdokonaloval, posiloval, a při vědomí svého konce a svých nesmyslných činů, násilí stupňoval. Ničivou vlnou nepokryl jen pobřeží, hnál ji několikrát celým světadílem bez ohledu na vzdálenost a výšku, zahnal ji na hladinu i do hlubin oceánů, ničivou silou šířil vzduchem i mikrosvětém. Ztráty se neomezily jen na desítky tisíc, postihly milióny lidí a miliardy v hodnotách.

Proti němu, jako stromy na plochem pobřeží, stáli lidé. Odolávali ničivým vlnám a jejich náporu ze všech stran, pevní v názoru, že jakékoliv násilí a zlo není v souladu s přírodou, a s lidstvem vůbec ne. Postavili se bez přípravy, bez prostředků a čelili náporu cvičených profesionálů na výrobu zkázy a smrti. Stáli, padali, tonuli a dusili se ve vlnách násilí, ale zvítězili.

(Z připravované sociologické studie II. odboje Josefa Macháčka: Lvi, Ivce, Ivčata.)

Ke konci války gestapo v boji proti zpravodajské činnosti parašutistů, proti ozbrojeným partyzánům, odbojovým skupinám připravujícím lidové povstání a také proti civilnímu obyvatelstvu, které podporovalo všechny protinacistické aktivity, využívalo svou rozsáhlou, několik let budovanou zpravodajskou síť, práci konfidentů a agentů „dublerů“ a rozprostřených „volavčích“ organizací. Na nečistou práci shromáždilo komanda specialistů, „dobrodruhů“ stažených ze ztracených území Francie, Balkánu, východní i severní Evropy.

V jejich zájmovém poli byly především sítě, které se přes četné rány znovu zacelovaly, oživovaly a vyrůstaly kolem parašutistických výsadek Clay, Carbon, Potash, Spelter, Calcium, Tungsten a Wolfram na Moravě, v Čechách Barium (kompletní zůstaly Clay a Tungsten). Gestapákům nestačilo polapit či vyřadit jednoho či několik parašutistů, potřebovali odhalit celou nebo větší část sítě, které se budovaly v podmínkách větších konspiračních zkušeností a za větší podpory odvážných členů hnutí odporu

Zkáza, kterou po sobě zanechali němečtí okupanti na prahu osvobození:
Juříčkův mlýn v Leskovci, vypálený i s obyvateli a třemi partyzány 3. 4. 1945

mezi místními obyvateli. Úkol číslo jedna, který mohl výrazně ovlivnit průběh závěrečné fáze války, byl shoz zbraní a posílení vojensky připravených bojovníků dalšími výsadky. Kolem toho se odehrávala čilá rádiová korespondence už zdvojených nebo jinými cestami navzájem informovaných a napojených organizací, především „Rady tří“ (R-3). Proti nim v součinnosti s letectvem vybudovalo gestapo kolem hranic i ve vnitrozemí hustou síť hlásek, které okamžitě nahlašovaly přelet letounů. Jejich trasy byly pečlivě sledovány a zanášeny do map. Vyhodnocení dostávala protiletectvá obrana. Přelety jednotlivých strojů a zvláště pak kroužení nad některou lokalitou vyhodnocovalo gestapo pro své pátrací akce. V době, kdy intenzita spojeneckých leteckých svazů vzrostla, gestapo nestačilo vyhodnocovat přelety pro účinné pátrací akce, spokojilo se s výpovědi zatčených o místě a času seskoku či shozu. (Podle výpovědi člena R-3 J. Grni nezabránilo gestapo shozu zbraní deseti letadel, což byl úspěch, ale pro přípravu povstání znamenal velmi málo).^{1/}

Národně osvobozené hnutí sílilo. K. H. Frank učinil ještě jeden pokus, jak v protektorátu i odtrženém pohraničním území zachránit vládu nacistického násilí. Rozhodl v souladu s pokynem Himmlera - vytvořit (15. dubna 1945) „Řídící štáb pro potírání band“, jak byli označováni partyzáni.^{2/} Na Moravě byla komanda č. 9, 28, 31 a 43 posílána o muže z Witiskova komanda, které ustoupilo ze Slovenska, a komanda Olsza vytlačeno z Polska. 21. dubna 1945 byly podstatné části Moravy prohlášeny za „bojové oblasti“. Civilní správa přestala existovat, oblast převzala bezpečnostní policie a nacistická armáda. Policie měla čelit ozbrojeným akcím partyzánů, zabránit sabotážní činnosti, plnit zpravodajské úkoly a organizovat teroristické akce na osvobozeném území (přes frontu byli agenti gestapa a teroristé vysíláni letecky). Spolu s polní policií měli dále zvláštní úkol – pronásledovat německé zběhy a pro výstrahu je na místě věšet nebo jinak likvidovat.

Na východní Moravu přicházely jednotky sadistických hrdlořezů. Ve Vizovicích se usadil silný stíhací oddíl SS „Slovensko“, který patřil do svazku SS „Jihovýchod“, jemuž velel Otto Skorzeny. Velitelem vizovického oddílu byl dr. W. Pawłowski z Horního Benešova, zástupcem ing. Tutter z Prahy, oba působili ve zpravodajských školách divize Brandenburg. Jejich mužstvo bylo tvořeno většinou Němci z odtržených českých pohraničních oblastí a ze Slovenska. Jednotka užívala krycí název „Josef“ a na Slovensku měla za sebou řadu hromadných zločinů v osadě Lupenice, v obcích Šípkov a Valaská Belá. Užívali metody provokací, vydávali se za zběhy, hledali spojení na partyzány. Pak obec přepadli, vyrabovali, obyvatele povraždili a domy zapálili. Jejich prvním krokem na Moravě byl přepad usedlosti F. Vajíka a F. Vaculíka u Vizovic. Domy vypálili, tři muže zastřelili, aniž k tomu měli důvod. Nacisté řádili především proto, že byl v zámku v Hošticích zajat generál H. Müller a jeho štáb postřelen. Proto se neštíteli žádného barbarství.

Na základě hlášení konfidenta odhalilo brněnské gestapo lazaret 1. čs. partyzánské brigády Jana Žižky v Juříčkově mlýně v Leskovci. ZbV – komando pod vedením H. Römera zastihlo na místě pět partyzánů. Tři byli zastřeleni, dva se

Pasekářská osada Ploština, zlikvidovaná i se všemi obyvateli 19. 4. 1945 nacisty Foto archiv MRV ve Vsetíně

ukryli v mlýnském náhoně. Rodina mlynáře včetně dvou mladistvých dcer byla postřelena, dům zapálen a těla vhozena do ohně.^{3/}

Nacistická agresivita řízená gestapem se obrátila především proti civilnímu obyvatelstvu. Bojovat proti partyzánům bylo pro ně nebezpečné, jít za nimi do lesů se už neodvažovali.

Do akce nasazovali také vlasovce. V případě obce Zákřova na Olomoucku se vlasovci vydávali za partyzány. Oklamané vesničany následujícího večera přepadlo 350 vlasovců, muže pochytili, odvezli do Velkého Újezda k výslechům, večer 19 mužů postřelili a upálili u osady Kyjanica.^{4/}

19. dubna 1945 obklíčilo ZbV – komando č. 31 stíhací oddíl Slovensko („Josef“) spolu se zlínskými gestapáky pod vedením H. Heineckeho paseku Ploština a Ryliška vytypovanou provokatéry ze zlínského gestapa (Vladimír Hájek, František Machů a Oldřich Baťa). Obyvatelé obklíčených domů v domněni, že jde o běžnou pátrací akci, věděli, že v této chvíli zde žádní partyzáni nejsou, proto zůstali v klidu. Nacisté sehnali všechny obyvatele z domů i polí dohromady, 23 osob povraždili a po vyrabování zapálili všechny domy.^{5/}

V neděli 22. dubna 1945 komando SS přepadlo obec Loučku. Starostovi oznámili, že bude vypáleno 7 usedlostí. Spokojili se se sedmi stodolami a tím byl splněn úkol. Nikdo nebyl zastřelen.

23. dubna 1945 o třetí ranní hodině obklíčil stíhací oddíl SS „Slovensko – Josef“, ZbV – komando č. 31 a skupina gestapáků obec Prlov na Vsetínsku. Velitel nechal vykonat trest za „přechovávání partyzánů a protistátní odboj založený na široké organizaci“. Třidvacet mužů, žen a dětí bylo postřeleno nebo za živa upáleno.

Zprávy gestapáckých úředníků o povstáních, která vypukla, jsou řídké a nepodstatné pro objasnění úlohy gestapa, jehož kořeny jsou zakotveny v Hitlerově Mein Kampfu větou: „Náš světový názor je nesnášenlivý. My velitelsky přika-

zujeme jednotné, bezvýhradné a neomezené podrobení se a přizpůsobení našemu světovému názoru.“

Gestapáci a s nimi spolupracující represivní složky jako základní opory nacismu nevybředli z vlastní špíny, totálně oklamáni svým vůdcem, který jim sliboval vítězství, ale vedl k drtivé porážce i v této době naprostého krachu nacistické doktríny. Mocná propaganda, které se po celou dobu drželi, hájili a sami jí bez výhrad věřili, je držela v kleštích nadále. Pro ně Hitler ve svém 1. vydání Mein Kampfu stanovil: „*Je možno pomocí chytré a neustálé propagandy vpravit lidu víru, že nebe je peklo – a peklo je nebe. „Právě velikost lži je činitelem, který dokáže, že se jí uvěří. Při primitivní prostodušnosti širokých vrstev velká lež je účinnější než malá, protože lidé často lžou v maličkostech, ale stydělí by se říci lež velkou. Tudiž nepřijde širokým vrstvám na mysl podezřívát velkou lež a budou neschopni věřit, že by mohl kdokoliv býti tak ďábelsky nestoudným, aby převrátil pravdu v takové míře.“* Lež, nestoudnost, cynismus a sadismus byly pro posuzování lidí na obsazeném území rozhodující.

POZNÁMKY

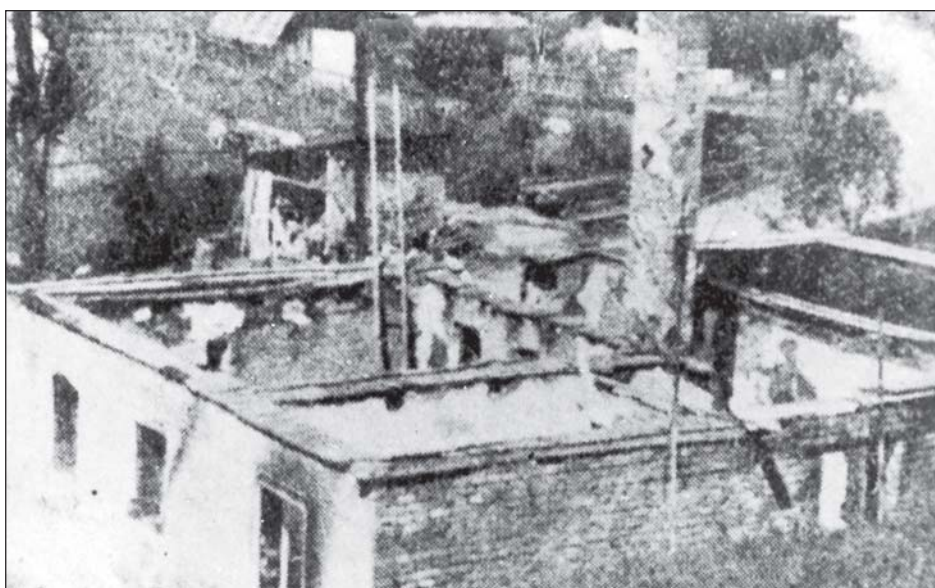
1/ Grňa, J.: Sedm roků na domácí frontě, s. 284

2/ Český odboj na sklonku války., díl II. dok. č. 69, s. 207-208

3/ MLS Brno, Kurt Leischke, Lsp 44/47, zpráva ze dne 26. 7. 1946

4/ MLS Olomouc, Karl Streit, Ls 208/48 a K. Domes: Velký Újezd a okolí, Ostrava 1974, s. 77

5/ KS Uherské Hradiště, P. Willi, TK IX 638/47, výpověď A. Rubrera z 20. 11. 1946

Rodinný domek Juráňových před válkou a po vypálení okupanty

Foto archiv MRV ve Vsetíně

Neštěstí nechodilo po horách, ale po lidech...

Hana Jabůrková

podle vyprávění Jaroslava Juráně, očitého svědka nacistického řádění v Prlově 23. dubna 1945

Duben je v našich zeměpisných šířkách měsícem nastupujícího jara, měsícem přílivu nových sil a nových nadějí. Také jaro v roce 1945 slibovalo mnohé – dlouho očekávané rozbití pout nacistické okupace a blížící se svobodu. Mnohým obyvatelům Valašska však přinášelo i rozporuplné emoce – skepse a beznaděj se střídala s vírou a nadějí, strach s odvahou, zbabělost se statečností, radost s bolestí a žalem. Jejich příčinou byla

stále aktivnější odbojová činnost místních obyvatel, napojená na rychle se rozrůstající partyzánské oddíly v lesnatých částech valašského venkova.

Jeden z takových oddílů, pod vedením náčelníka štábu 1. československé partyzánské brigády Jana Žižky kapitána Petra Budka, působil od srpna 1944 i v okolí obce Prlov na Vizovicku. Kromě ruských, českých i jugoslávských party-

zánů a zběhlých zajatců tvořili jádro skupiny i někteří z mladších obyvatel Prlova a okolních obcí. Do odbojové činnosti se postupně zapojovali i další civilisté, především pak prlovští pasekáři, kteří se v rámci svých osobních možností snažili partyzánům pomáhat při zajišťování úkrytů, jídla, zbraní a munice nebo jako nenápadné spojky. Na jaře 1945 prakticky celá obec o partyzánské činnosti věděla.

Věděl o ní samozřejmě i nepřítel, zastoupený jednotkou zvláštního určení stíhacího oddílu SS s krycím názvem „Josef“ ve Vizovicích. Neznal však místa partyzánských úkrytů a jména spolupracujících civilistů. O jejich vytržení se postaral zrádce z fryštácké partyzánské skupiny Alois Oškera, který do Prlova docházel (mimo jiné i za dívkou Anežkou Ondráškovou, kterou po svém zadržení udal spolu s dalšími prlovskými občany Němcům). Na jeho zbabělou výpověď nakonec doplatilo 23 nevinných obětí svými životy. Někteří byli po mučení zastřeleni, další uhořeli zaživa ve svých vlastních domcích a chalupách. Za svou službu nepříteli byl nakonec zastřelen i samotný zrádce s celou svou rodinou.

Se vzpomínkou na tragické pondělí 23. dubna 1945 se pamětník Jaroslav Juráň (nar. 18. 1. 1929) z Prlova ještě dnes těžce vyrovnává. Tento den každoročně prožívá s velkou pietou. Řáděním německých okupantů přišel na samém prahu osvobození o staršího bratra, rodný dům i celé hospodářství, a brzy po válce i o matku, která psychický šok po této události nepřežila déle než o dva roky. Nejhuře tragédie nakonec dolehla na ty, kteří přežili a zůstali bez nejbližší rodiny a bez prostředků, tzn. mladé lidi a děti – sirotky. Osudy pozůstalých byly různé. Někteří postižení odešli do pohraničí, někteří se odtud vrátili v roce 1948, kdy jim byla státem nabídnuta obnova původních vypálených domků v Prlově. Bylo jich celkem osm, ale všechny nakonec obnoveny nebyly. Snahou pozůstalých bylo maximálně vyvinuté úsilí o potrestání vrahů svých rodin. Dosud se to, bohužel, nepodařilo. Tak, jak se dnes různí názory na partyzánskou činnost na Valašsku, tak si i Jaroslav Juráň klade nad některými „partyzány“ otazníky. Tvrdí, že po válce byla celá tato záležitost ohromně zneužívána. Partyzánská činnost byla glorifikována na úkor péče o děti, které přišly v odboji o rodiče a rodinné zázemí, o válkou postižené civilní obyvatelstvo, které partyzánům vycházelo v době osvobozovacích bojů co nejvíce vstříc na úkor sebe a svých rodin. Často i za cenu smrti. Některým partyzánům, po osvobození ověšeným řády a vyznamenáními, se začaly křivit nejen páteře, ale i charakter.

Vyslechněte si osobní svědectví Jaroslava Juráně a přijměte je jako naléhavý odkaz zástupce poslední generace, která válečné události prožila na vlastní kůži a byla jimi a jejími důsledky poznamenána na celý život:

„Pocházím z rodiny drobného zemědělce, v níž se dědilo kolářské řemeslo z generace na generaci. Za války jsem se učil řemeslu v Tečovicích u Zlína. V Prlově jsem žil v domku se svými rodiči a dvěma bratry, dvě provdané starší sestry už byly z domu. V pondělí 23. dubna 1945 jsem se asi ve čtyři hodiny ráno chystal do Tečovic, kde jsem se učil druhým rokem a dojížděl denně domů.

Když jsem vyšel z domku směrem k autobusové zastávce, už na cestě mě vrátili spontánně domů. Řekli mi, že vesnice je obklíčena němec-

Jaroslavův bratr, partyzán Antonín Jurán – oběť odboje
Foto archiv MRV ve Vsetíně

kými vojáky a z vesnice se nesmí nikdo vzdálit. S obavami jsme s rodiči a dvěma staršími bratry očekávali, co se bude dít. Už jsme věděli, co provedli fašisté několik dnů předtím na nedaleké osadě Ploština, kterou vypálili a obyvatele umučili. Utěšovali jsme se naději, že dnes to bude zase jen protipartyzánská akce a že vojáci po prohlídce domů a osobních dokladů půjdou dál.

Situace se však vyvinula jinak. Za chvíli už fašisté všechny muže od 15 let vyháněli z domů a řadili nás do skupin. Přitom nešetřili ranami a kopanci. Naši skupinu v počtu 15 občanů vedli do horní části vesnice, kde nám poručili lehnout si obličejem k zemi a natáhnout ruce před sebe. Před námi ležel voják a mířil na nás lehkým kulometem. Z boku přistoupili dva vojáci, poručili vždy jednomu z nás, abychom vstali, a provedli u nás osobní prohlídku. Cennější věci (hodinky apod.) si vojáci ponechávali, ostatní házeli na zem s poznámkou, že to už potřebovat nebudeme. Většinou ti vojáci hovořili česky s německým přízvukem nebo slovensky.

Po prohlídce nám přiložili ústí samopalu na prsa a ptali se, kde jsou partyzáni a kdo je ukrývá. Po odpovědi „nevím, neznám“ následovaly rány, až se vyslýchaný ocitl opět na zemi. Pak následoval výslech dalšího občana. Když nedostali jiné než záporné odpovědi, nechali nás ležet na zemi (mnozí z nás nebyli ani řádně oblečeni), ačkoliv hustě padal mokřý sníh, a nedovolili nám ani se pohnout.

Každý z nás si už dopředu lehce domyslel, jaký může následovat rozkaz pro vojáka ležícího u kulometu. Nechtělo se nám nikomu umírat na samém prahu osvobození. Proto jsem opatrně otočil hlavu a orientoval se v terénu. Snad to byl pud sebezáchovy, který mi říkal „skočit přes cestu, potom do potoka a utíkat potokem co nejdál“. Můj opatrný pohyb však zaregistroval jeden z vojáků. Okamžitě přiskočil a okovanou botou mi dupl na natažené ruce a surově mě kopl do čela. Znovu opakoval rozkaz, že kdo se pohne, bude okamžitě zastřelen.

Mezitím přivedli fašisté skupinu dalších našich občanů z okolních domků. Nám poručili vstát, ruce nad hlavou, seřadili nás na cestu a vedli zpátky do vesnice. Komu ruce klesaly dolů, tomu „pomohli“ ranou pažbou nebo hlavní pod žebra. Cestou přiváděli ještě další naše občany, které přidávali k nám. Při jedné zastávce, při níž přede mnou stál asi šedesátiletý muž, přistoupil k němu voják, uchopil jej za vousy a třepal hlavou se slovy: „Čo, starík, také si strieľal? Už strieľal nebu-

deš, budeme strieľat' my vás.“ Tato věta byla pronesena čistou slovenštinou a o to byla bolestnější. Uvědomili jsme si, že jsme v rukou těch nejhorších zaprodanců fašismu - lidí, kteří zradili svou národní čest.

Pak celou skupinu dovedli do místního pohostinství, kde nás třídili za pomoci místního obchodníka, který nás všechny dobře znal podle jmen. Měli už vybraná jména (Ondráškovi, Žákoví, Růskovi, Hetovi, Turýnovi, Juráňovi a další) a občany těchto jmen stavěli podél místnosti čelem ke zdi. Museli jsme stát bez pohnutí. Pak poručili vždy jedné řadě se otočit. Proti nám stáli dva vojáci se samopaly a mezi sebou měli vojáka oblečeného v německé uniformě, avšak bez zbraně. Většina z nás v něm poznala „partyzána“, jedenadvacetiletého Oškeru ze Všeminy, který býval často na Prlově.

Můj starší bratr Antonín, který stál vedle mne, pronesl šepem: „Je zle – on zradil!“ Pak trojice vojáků šla podél řady a zrádce ukazoval na jednotlivé občany. Když přišel k nám, díval se na mne a na bratra. Zrozpačitěl, poněvadž si nebyl jistý, který jsme který, ale nakonec ukázal na bratra se slovy: „Ten byl se mnou.“

Na koho ukázal, toho okamžitě odvedli do vedlejší místnosti. Tam byli postupně německými důstojníky vyslýcháni. Záhledli jsme, jak vedli po takovém výslechu Antonína Ondráška. Na první pohled bylo zřejmé, že má přeražené obě ruce. Také obličej měl celý zakrvácený.

Pak nás shromáždili na silnici a vedli do vedlejší vesnice Pozdětchova. Oznámili nám, že jestli se někdo pokusí utéci, bude deset rukojmí zastřeleno. Dovedli nás až na hřbitov v Pozdětchově. Protože celý den padal mokřý sníh s deštěm a sami vojáci byli promáčení, shromáždili nás nakonec v budově školy a tam nás střežili. Oknem bylo vidět na silnici, po které vedli dobytek z naší vesnice. Když jsme s otcem a nejstarším bratrem poznali i naše dvě kravičky, bylo nám jasné, co se asi děje. Vojáci, kteří nás hlídali, občasně někomu dovolili vyjít na záchod. Protože už nebyli tak ostražití, rozhodli jsme se s bratrem Janem, že se také přihlásíme a pokusíme se utéci. Pokus se nám podařil a my jsme utíkali přes pole, co jsme měli sil. Táhlo nás to domů, zjistit, co se vlastně stalo s naší matkou a bratrem.

Viděli jsme, že z vesnice už vojáci odchází, jen kouř prozrazoval, že náš domek a několik dalších hoří. Oklíka-

mi přes pole jsme se dostali až k našemu domku, který byl zcela vypálen. Nad ním stála naše matka. Byla na pokraji svých fyzických i psychických sil. Snažili jsme se od ní dovědět, co se stalo s bratrem. Ona však nevěděla nic.

Pomalou se schylovalo k večeru a začali přibíhat ostatní občané, mezi nimi také otec, které Němci propustili ze školy v Pozdětchově. Teprve oni nám řekli, že v dolní části obce je rovněž vypálen domek a v něm upáleni čtyři muži, mezi nimi i můj bratr. Jeho totožnost bylo možno identifikovat z ohořelého těla jen podle řetízku na krku, na kterém byl zavěšen lvíček – symbol našeho státu. Tyto lvíčky tajně vyráběli za okupace pracovníci ve vsetínské Zbrojovce z 50hal. mincí. Lvíčka mému bratrovi vyrobil Leopold Štach, který tu byl rovněž jako partyzán umučen.

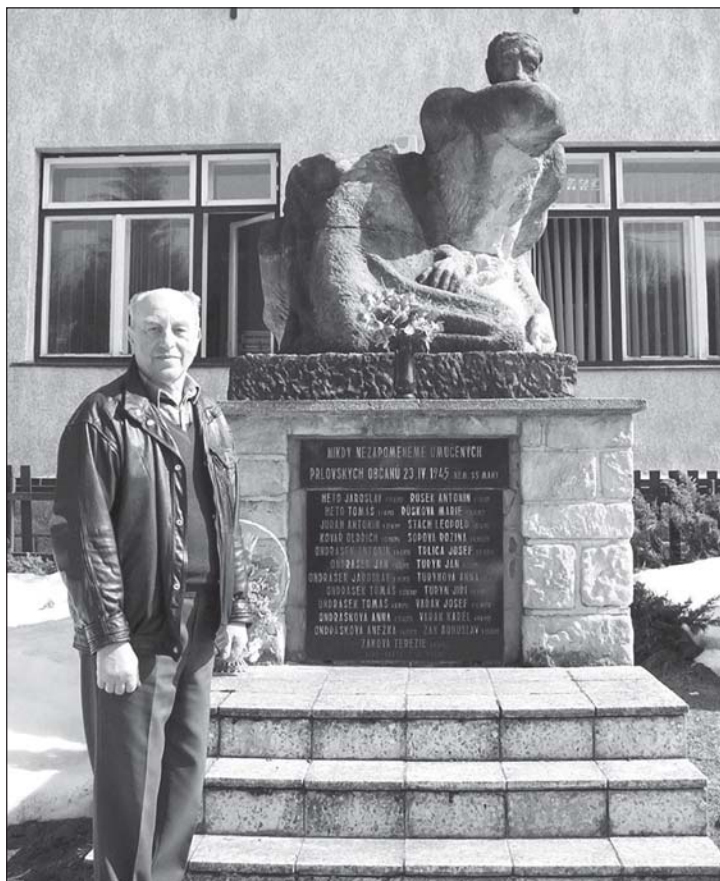
Zdrčení jsme stáli nad spáleništěm. Z truchlivých myšlenek nás vytrhlo žalostné zamečení kozy. Stála nad bývalou chalupou a dívala se na nás jako by nás lítala. Byla to naše koza. Později nám vysvětlila matka: když Němci vyváděli krávy ze chléva, koza, jak byla zvyklá, utíkala první na pastvu do zahrady za domkem. Přesto, že po ní vojáci stříleli (dovědčila to prostřílená lípa i ožehnutá srst na hřbetě zvířete), koza utekla a byla pak jediným naším majetkem a také živitelkou v závěru války.“

PRAMENY A LITERATURA

Osobní vzpomínky Jaroslava Juráně, Prlov č.p. 153, 1985 (písemné) a 2005 (ústní)

Prlov v plamenech, 23. 4. 1945 – 1965, MNV Prlov 1965

Štach, Jan: Valašské hory žalují. Literární klub P. Bezruč Frýdek – Místek, HDK OV ČSBS Vsetín 2004

Jaroslav Jurán u pomníku obětem 2. světové války v Prlově, březen 2005

Foto H. Jabůrková

Trosky restaurace Hostýnek

Fotoarchiv Valašského muzea v přírodě v Rožnově p. R.

Květnové střípky roku 1945

Události května 1945 na Rožnovsku ve světle pamětnických vyprávění

Daniel Drápal

»Ten 5. květen byl pro mne osudovým dnem. Ztratil jsem všechno, čeho jsem za celý svůj život těžkou a poctivou dřinou nabyl. Mám 72 roků – a tak tu stojím jako žebrák opuštěný a s podlomeným zdravím.«

Počátek května roku 1945 je většinou spojován s osvobozením Valašska od německých okupantů. Toužebně očekávaná svoboda sice s prvními květnovými dny přišla, osvobozovací boje však měly i své stinné stránky. Citovaná vzpomínka rožnovského malíře pokojů Dominika Táborského je jen jednou z mnoha vzpomínek, jež se k pohnuté době na přelomu dubna a května 1945 vztahovaly.

Zážitky, které jsou s touto dobou spjaty, se staly na dlouhá léta častým námětem vyprávění. Na rozdíl od strohých historických pramenů se ovšem jejich ústředním motivem nestaly relace o postupu vojenských útvarů, množství použitého střeliva či počtu padlých vojáků a civilistů. Dozvíme se v nich spíše o obavách z blížících se bojů, o přípravách na průchod fronty a někdy i o stěží pochopitelné bezstarostnosti, na niž někteří doplatili vlastním životem. Líčení pohnutých chvil na počátku května 1945 jsou s odstupem šesti desetiletí hodnotným dokladem plným emocí a sugestivních líčení, v nichž se mísí smutek nad ztrátou blízkých s radostí nad znovu osvobozenou vlastí. Svým poselstvím přinášejí trvale platné svědectví o lidských hodnotách, solidaritě, statečnosti i odvaze. Majitel rožnovského hostince Hostýnek Jaroslav Novák výstižně postihl ve vzpomínce zaznamenané Milošem Kulišťákem smíšenost pocitů všech, kteří se po průchodu fronty setkali nad místy, kde ještě před chvílí zuřily poslední boje končící války: *»Lidé stáli na rozlehlém požářišti, plakali a zase se usmí-*

vali skrz slzy na své sousedy a známé, kteří se zvolna scházeli nad svým zničeným majetkem.«

Blížkost fronty signalizovaly od druhé poloviny roku 1944 nejen zprávy o postupu vojsk a o Slovenském národním povstání, ale také zvyšující se aktivity partyzánských oddílů. Přestože pomoc partyzánům byla ze strany Němců tvrdě trestána, řada obyvatel, především na pasekách a horských samotách, pomoc neodmítala.

Josef Štůsek z Házovic–Končin ani s odstupem několika měsíců neskryval obavy, které mu při pomoci partyzánům tanuly na mysli. *»Na podzim v roce 1944 si vyhledali v lese v Drviskách místo a kopali si tam bunkr. Chodili si pro oběd a na čerstvém sněhu bylo vidět stopy. Upozornil jsem na to velké nebezpečí. Dvořák to uznal a říkal, že se rozdělí. Ostatní byli u nás. Dozvěděl se, že po nich pasou. Od toho dne jsem nezahlouřil oko a stále jsem hlídal. V noci v polovině listopadu jim manželka uvařila kávu, dostali dva pecny chleba a sádlo a ještě v noci odešli. Večer jsem šel spát brzo, když začali psi velice štěkat. Vyšel jsem ven a viděl chlapa s lucernou. Za chvíli bouchal na dveře. Byl to František Mičkal z Házovic a upozornil, že v dědině několik esesmanů spíše obcháň v každém domě. Byl jsem rád, že zde nikdo není. Bylo to od něho velice pěkné. Tenkrát jsem se viděl pod šibenicí.«* Častým střídáním míst pobytu a trvalým nebezpečím z prozrazení se po dlouhé týdny a měsíce vyznačoval život partyzánů v horách kolem Rožnova p. R. Nebezpečí udání i činnosti konfidentů se dalo jen stěží zabránit. V únoru 1945 se partyzáni u Štůsků objevili znovu. *»... odstěhovali se do bunkru, který vykopali František Hluchář a František Mičkal v břehu potoka nedaleko nás. Manželka jim prala prádlo,*

vařila, děcka jim v neděli nosily jídlo, když u nás byla zrovna návštěva, ale jinak si přicházeli sami.«

Přesuny německých a maďarských vojenských oddílů se staly na přelomu dubna a května 1945 prokazatelným dokladem o blížící se frontě. Pamětníci vzpomínají i na vlasovce na koních a na velká stáda dobytka, většinou vyhladovělých koní, krav i ovcí. Běžně se stávalo, že vysilené slabé kusy nacházely cestou smrti a ležely poté nějaký čas v příkopech a u cest. Obavy z průchodu vojsk a případného rabování vedly některé prozíravé hospodáře k přípravě úkrytů pro své rodiny i drobný majetek. S prvními výstřely pak vyhnali svůj dobytek na bezpečnější místa, jakými byly např. odlehlejší paseky. *»A když už bylo slyšet z dálky děla, naložili staříček s tatů a strýcem Rostů co se dalo na žebříňák, zapráhli dvě krávy a vydali jsme se na Bačův vrch, kde jsme měli druhý stařenku. Staříček se se strýcem vrátili domů hlídat chalupu a co v ní zbylo«,* vzpomínal na dobu svého dětství František Drápal.

Napětí den ode dne stoupalo. 30. dubna 1945 musela být ve spěchu evakuována německá veterinární stanice pro koně ve Stříteži nad Bečvou. Zdejší hospodář Josef Dobeš zachytil i další známky blížící se fronty. *»Prvního května byla vypnuta elektřina, nebylo možné poslouchat rozhlas, a tak jsme nevěděli, co se děje. Až když 4. května jsme uviděli nad Rožnovem sloupky dýmu, začali jsme chystat sklepy a ukrývat věci. Do obce přišli němečtí vojáci a žádali povozy. Lidé ujížděli do lesa, ale přece našli jeden vůz a pár koní, které vzali a ujeli.«*

Přestože Rožnované očekávali příchod fronty s napětím, zpočátku nic nenasvědčovalo tomu, že by měly nastat během osvobození výraznější komplikace. Ještě v pátek dopoledne 4. května ubezpečoval německý starosta Robek své spoluobčany, že se vojáci stáhnou bez boje. A obyvatelé Rožnova také skutečně zpočátku prožívali téměř běžný pracovní den. Zpovzdálí někde na Hutisku, možná i dále, bylo sice občas slyšet dělostřelbu, obchody byly ale otevřené a lidé chodili na nákupy. Zatím v klidu zůstávali i obyvatelé Horní (Bayerovy) ulice. V restauraci Hostýnek dokonce pekli pro své hosty i koláče. Stanislava Tichá vzpomíná: *»Nikomu nepřipadalo zvláštní, že je ve městě velká koncentrace německých vojáků. Všichni věděli, že německá armáda ustupuje. Jen málokdo si všiml, že jsou před Zemědělskou školou zakopaná v palebné pozici německá děla.«*

Z obav před útokem od Ostravy začali Němci budovat již koncem dubna zákopy pod Pindulou a na rožnovských Horních Pasekách pod Chlácholovem. Skutečný útok ovšem přišel odjinud. Rudá armáda začala na Rožnov p. R. postupovat přes Horní Bečvu, kterou osvobodila již v ranních hodinách 4. května 1945. Odtud se oddíly přesunuly na Dolní Bečvu a Hutisko. Především druhá z uvedených obcí sehrála na několik dalších hodin důležitou úlohu při následném útoku. Strategická poloha s jedinečným výhledem na Viganovice, Házovice, Tylovice i samotný Rožnov p. R. dovolila využít dělostřelectvo, které mělo vytlačit Němce, hájící cestu k Rožnovu p. R. Z Hutiska proto pokračoval útok obchvatem přes Díly na Valašskou Bystřici, odkud měl být proveden boční úder na Rožnov p. R. Přímý útok Rudé armády na město byl zahájen 4. května kolem půl dvanácté dělostřeleckou palbou.

První slet sovětských granátů dopadl především do okolí centra města. Strategický význam měl pouze jeden z nich – ten, který zasáhl kolonu vojenských vozidel s nákladem munice. Naložené automobily stály v Pionýrské ulici naproti Jahnovu povoznictví. Obrovská exploze zabil a několik maďarských vojáků a kolonu rozmetala několik metrů do okolí. Na první okamžiky, které následovaly, si i po šesti desítkách let vzpomněla paní Olga Friedrichová: *»Žár z hořící munice byl obrovský. Lípa na okraji parku hořela od vrcholu koruny a nebylo možné ji uhasit. Všude mrtví vojáci. Jeden maďarský voják, ještě mladý chlapec, zasažený střelou přiběhl k našemu domu, zavěsil se do okna loktem a nařikal: „Joj, mama ...“«*. I další ze sovětských granátů přinesl smrt – tentokrát civilistům. Pětice mužů: Milan Kramoliš, Josef Mádl, Emil Plachetka, Josef Rára a Michal Španihel našli před polednem 4. května smrt nedaleko pomníku Františka Palackého. Jen o několik metrů dál zabily střepiny z granátu další osoby. U Paláčkova mlýna byla zasažena Veronika Opálková a u Lázeňského domu městský zahradník Josef Stříž, jeho čtyřletá dcera Věra a úřednice lázeňské správy Drahomíra Bradáčová.

První střely zasáhly obyvatele Rožnova zcela nepřipraveny. Kronikář Josef Tvarůžek barvitě popisuje chvíle, které následovaly: *»V městě samém byla naprostá panika. Občanstvo obstarávající obyčejně ráno nákup potravin zděšeně pobíhalo z místa na místo, nejsou předem varováno, nechápalo ani význam nebezpečí, zvláště při soustředěné palbě na město padalo u obchodů, cestou do bytu a svých stanovišť. Město samo poskytovalo přebobohý stav. Vybíjeny výkladní skříně, okna, střechy, zdi, padající trosky působily příšerný řinkot k ranám z děl a trhání granátů.«* Prodejci na náměstí se na poslední chvíli snažili zabezpečit pomocí bednění výklady svých obchodů. Josefu Trčkovu se stala tato práce osudná. Před Kristkovým obchodem jej v odpoledních hodinách zasáhla střepina granátu a vážně mu poranila ruku. Převoz do nemocnice nebyl možný, a tak, ačkoli mu byla poskytnuta pomoc, nakonec ještě téhož dne zemřel.

Po prvních výbuších se všichni snažili hledat bezpečí v krytech a sklepeních. *»Celý dům se stěhoval do sklepa, brali jsme s sebou deky, peníze. Vzpomínám si, že maminka vzala do náručí malou sestru a tašku s léky a obvazy a chytla jen za jedno ucho a skleničky se sypaly po schodech do sklepa. Bylo už naspěch, fronta byla v Rožnově!«* (Milada Lokšová).

Boje o Rožnov p. R. se v následujících hodinách rozhořely naplno. Trvaly nakonec plných čtyřicet dva hodin a přinesly městu nebyvalé škody. Při konečné bilanci se Rožnov p. R. stal nejpostiženějším ze všech valašských měst.

Osvobození „vstoupilo“ do města symbolicky Horní (dnes Bayerovou) ulicí, již zároveň přineslo nebyvalou zkázu. Horní ulice po staletí spojovala Rožnov p. R. s Tylovicemi, Hážovicemi, Viganticemi a Hutiskem i Valašskou Bystřicí. Podle pamětníků a dobových vyobrazení patřila k půvabným zákoutím města, které obdivovali lázeňští hosté, turisté i běžní návštěvníci. Převládaly zde dřevěné obytné domy, ale místy mezi nimi zářily i fasády novějších zděných staveb.

Jako první začalo v pátek odpoledne hořet stavení řezníka Františka Majera. Přestože se lidé pokoušeli o jeho uhašení, brzy plameny zachvátily další stavby. Situaci při hašení, záchraně ma-

Horní ulice po ukončení osvobozovacích bojů

Dolní most vyhozený Němci do povětří v posledním den bojů o Rožnov

Návrat repatriantů přes Rožnov v druhé polovině května 1945

Návrat repatriantů přes Rožnov v druhé polovině května 1945

Z fotoarchivu Valašského muzea v přírodě

jetku i lidských životů ztěžovaly intenzivní boje. Podle svědectví se nemalou měrou podepsali na osudu Horní ulice němečtí vojáci, kteří se snažili zlikvidovat pomocí zápalných střel případná záchytná místa pro útok postupujících sovětských jednotek. Na svou mladickou nerozvážnost po šedesáti letech vzpomínala Stanislava Tichá. »Vyhlížela jsem do ulice z okna našeho domu. Vůbec jsem si neuvědomovala vážnost situace. Z restaurace Hostýnek vždycky vykouklí Němci, hodili granát a stáhli se. Jiní Němci stáli v Házovce s připravenými panzerfausty. Pak už to byl boj o každý dům. Němci se urputně bránili, pálili po všem, co se hnulo, házeli zápalné granáty. Rusové takový odpor nečekali. Také náš dům hořel. Utíkali jsme do vedlejší chalupy. Němci slyšeli hluk, hodili granát – maminku zabili. Domy zapalovaly nejen střely, ale také ustupující Němci, aby pod clonou kouře snadněji vyklidili prostor.«

Většina obyvatel ulice našla útočiště ve sklepích v blízkosti svých domů nebo u sousedů. Co se děje okolo mohli mnohdy jenom tušit. Slyšeli střelbu, praskot ohně. Když se jim podařilo vyhlédnout ze svých úkrytů, často jen bezbranně přihlíželi, jak jejich dům, rodinné památky i celé hospodářství podléhá zkáze. Z dřevěných staveb nakonec zbyly jen trosky, z nichž se jako memento zdvihaly k nebi zděné komíny a pece. Přestože mnozí z jejich majitelů přišli téměř o vše, byli rádi, že uhájili prosté životy a že se na rozdíl od několika spoluobčanů dožili konce válečného běsnění: »Šlořelo nám všechno, ale nezoufáme, jen když jsme svobodni.« (Cilka Benová).

Osobní tragédie ztráty někoho ze svých blízkých prožívala na počátku května 1945 řada Rožnovanů. Patřila k nim také Barbora Hanáková (jejich dům sousedil přes uličku s hotelem Radhošť, který během osvobození vyhořel). I ona ztratila svého milovaného muže. »U domku v malé zahrádce měl manžel Klement voliérku pro ptáky. V pátek 4. května ... přišel z jednoho dvora do druhého. Já jsem šla pro klíč a proti mně se zvedla spousta hlíny a já jsem neviděla. Uslyšela jsem ránu, ale nebyla velká. Když jsem se probrala, slyšela jsem, jak mne paní Štipková volá. Byla úplně zamořaná v drátech elektrického vedení. Pomohla jsem jí a šly jsme na dvůr a před námi ležel můj muž a z velké rány na hlavě mu tekla krev. Kramolišovi chlapi ho odnesli do světnice, kde za půl hodiny zemřel. Já jsem pak seděla ve sklepě jako bez života, i když nám začala hořet střecha nad hlavou.«

Během intenzivních bojů zemřelo na obou stranách několik vojáků, další byli zraněni. Některým z nich se snažili pomoci i sami Rožnované. Majitel pohřebního ústavu Jan Zrůbek byl při tom, když jednomu z ruských vojáků poskytl pomoc a ošetření. »Viděl jsem raněného ruského vojáka, jak se schoval v potoce. Ve sklepě nás bylo hodně a pan domácí přivedl toho Rusa. Bylo to pro nás velice nebezpečné. Pan domácí a můj syn ho ovázali a dali mu civilní šaty. V sobotu (5. května), když jsem vyšel ven, byli na dvoře vojáci Rudé armády. Řekl jsem jim, že tady mají kamařáda. Nechtěli jít, že ho máme přivést. Já a můj syn Emil jsme mu to vyřídili, ale raněný voják nám nedůvěřoval. Podíval se skulinou ve dveřích, rychle se převlékl a radostně se s nimi vítal.«

Ani přes urputnou obranu a nasazení tanků a dělostřelectva se německým a maďarským oddílům nepodařilo zastavit postup sovětské armády. Během noci z 5. na 6. května se oddíly wehr-

machtu stáhly z náměstí a přes most ustoupily na pravý břeh Bečvy. Definitivní tečkou bojů o Rožnov se stalo v prvních hodinách neděle 6. května vyhození dolního mostu do povětří. Mohutný výbuch stěží unikl i těm, kteří se snažili přečkat další noc v krytu. »Spali jsme. Najednou hrozná exploze. Otřes i na tu vzdálenost byl tak silný, že vápno ze stěn se v ten moment rozptýlilo po celém sklepě. Neviděli jsme jeden na druhého. Zkušební četník pan Procházka řekl, že to muselo být cosi velkého, určitě dolní most. Nemýlil se. Řekli jsme si: „Chvála Bohu, když za sebou vyhazují mosty, pak už odjeli i poslední Němci.“ Až později jsme tu katastrofu viděli na vlastní oči.« (Olga Friedrichová).

Strach a úzkost neprožívalo v tyto dny jen civilní obyvatelstvo. Také v řadách německých vojáků bychom našli psychicky i fyzicky vyčerpané jedince. Josef Černoch s odstupem jen několika týdnů vyprávěl Miloši Kulišťákovi o jednom ze svých setkání s německými vojáky: »Sedli na lavici a vyptávali se, kde jsou Američané, že Ivan je jim v patách. Potom se modlili nahlas, byli to Rakušané. Maďaři se jen ušklíbovali.« Ještě v poslední válečnou noc Rožnova p. R. stačil řídící učitel ve výslužbě Karel Věznar navázat rozhovor s několika vojáky. »... mezi nimi byli i z Hannoveru a Rakušané. Řekli jsme, že Německo již kapitulovalo a ve Vídni je nová vláda. Hannoverák se ptal, jestli je to ověřené, ale ostatní se chytili za hlavu, že už bojovat nebudou, a rychle domů. Nikdo jim nic neřekl. V devět hodin již bylo všechno vyklizené.« Po půlnoci vyhodili Němci dolní rožnovský most a připravovali se k ústupu i z pravého břehu Bečvy. Zde se s nimi ještě setkala Milada Lokšová: »Po explozi se k nám do sklepa nahmuli němečtí vojáci, vyděšeně volali: „Partyzán, plný park, partyzán, plný park!“ Jedna sousedka uměla německy, tak se s nimi domlouvala. Byli vyčerpaní do krajnosti. Polehali si po zemi, po schodech a chvíli spali. Trnuli jsme, aby odešli, kdyby přišla osvobozená armáda. Mohli nás granátem zničit všechny. Odešli, pak přišli Rusové.«

Až nad ránem 6. května 1945 se tedy rožnovští občané dočkali tolik očekávané svobody. Většina pamětníků se shoduje v popisech upřímné radosti, která doprovázela jejich shledání se všemi blízkými a přáteli i s vojáky, kteří jim přinesli svobodu. »Vítali jsme naše osvoboditele. A doma, bolno vzpomínat. Ale žijeme.«, zaznamenal Miloš Kulišťák u jednoho z rožnovských obyvatel. Počáteční radost vystřídal záhy smutek nad ztrátou příbuzných, známých a sousedů, ale také nad destrukcí, již městu osvobození přineslo. Třicet sedm budov bylo zničeno, dvě stě dvacet devět poškozeno. Celkové válečné škody na veřejném i soukromém majetku dosáhly asi tři sta třiceti milionů protektorátních korun.

Společný pohřeb většiny civilních obětí a jednoho ruského vojáka se odehrál v úterý 8. května 1945. Život se navracel zpět k normálu, ke starostem o rodinu, své blízké, bydlení i práci. Uvolněná atmosféra sice netrvala dlouho, než přišly nové starosti, ale radost z nastalých okamžiků byla na každém patrná. O starost více měli majitelé poškozených domů. I přes solidaritu a pomoc se museli vyrovnávat s nesčetnými komplikacemi, které jim osvobození způsobilo. Trosky bylo zapotřebí odklidit, strhnout poškozené zdi a komíny, cihly roztrždit a připravovat se na stavbu nových domovů.

Poslední, byť jen letmá připomínka odeznělé války čekala Rožnov p. R. v druhé polovině měsíce května 1945. Do města opět přijíždělo velké množství lidí. Tentokrát to ovšem nebyli němečtí a maďarské vojáci - ani oddíly sovětské armády. Nejednalo se ani o hosty v obnovených klimatických lázních. Tentokrát přijížděly stovky prostých lidí, navrátilci, totálně nasazení, vězni z koncentračních táborů, dokonce i cizinci. Trať z Valašského Meziříčí na Ostravu byla poškozená, a tak jejich cesta směřovala přes Rožnov. »... nebylo volného místečka, leželi na dekách, baťohách, nůších, jejich osudy byly pestré, často tragické. Vzpomínám si na stafetu se třemi dětmi, matka zemřela při cestě.« - vzpomínala Milada Lokšová. Organizační zabezpečení jejich přesunu na sebe převzal Národní výbor. Záhy vydal vyhlášku, v níž upozorňoval na nebezpečí nakažení těžkými infekčními chorobami, jež by mohli repatrianti do města zaneść. Zároveň bylo zakázáno poskytovat repatriantům přístřeší v soukromých domech. Proto jim bylo vyčleněno nouzové ubytování. Jejich touha po návratu domů (většinou se jednalo o obyvatele Slezska, Poláky, Ukrajince, Rusy) je ovšem nutila pokračovat dál. »Byla hrůza podívat se na ty zubožené lidi. Někteří neměli boty, nohy rozbité do krve. Rožnov byl pro ně přestupní stanicí. Každý si střežil své ranečky, zbývající majetek, a čekal, až by jej odvezli dále, do Frenštátu p. R.« Místní povozníci se snažili navrátilcům dle svých možností maximálně pomoci, povozový organizoval z Hospodářské školy i Miloš Kulišťák.

Nárůst většího počtu lidí pochopitelně komplikoval zásobování potravinami. Ženy z předních rožnovských rodin se proto v Hospodyňské škole podílely na přípravě jídel. Ve dvou kotlech se zde vařila vydatná polévka a v třetím černá káva. Dětem a starým lidem bylo podle možností podáváno mléko a bílá káva. Celkem se podle dochovaných materiálů oškrábalo přes 10 q brambor, k tomu musíme připočíst velké množství hrachu, krup, vajec i zavařenin. V písemné relaci Hermíny Stroschneiderové se dočteme: »... byly to velmi smutné a dojmavé scény, kdo to prožíval, ten to nezapomene. Kolem Bečvy po nábřeží a u sokolského stadionu všude bylo plno ohničků, aby měli v noci se při čem ohřívat.«

Krásným projevem solidarity Rožnovanů, kteří se ani v těžké době poválečné obnovy nezříkali pomoci potřebným lidem, jež válka postihla mnohem více než je samotné, můžeme střípky vzpomínek na květen 1945 na Rožnovsku symbolicky uzavřít.

PRAMENY A LITERATURA

42 hodin. Jak jsme prožívali osvobození v květnu 1945. Vzpomínky na osvobození města zapsal a upravil Miloš Kulišťák. Rožnov pod Radhoštěm 2005

SOBOTKA, R.: Tenkrát v pětáctýřicátém. Rožnov pod Radhoštěm 2005

KULIŠTÁK, Miloš: Kronika osvobození. Rukopis, pozůstalost Miloše Kulišťáka

TVARŮŽEK, Josef: Rožnov pod Radh. v letech 1939 – 1946. Rukopis, archiv Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm

Materiály z pozůstalosti Josefa Tvarůžka

Vzpomínky Irči Drápalové-Kulišťákové, Františka Drápaly, Olgy Friedrichové, ing. Milady Lokšové a Stanislavy Tiché

Poutníci z Přílepu na Hostýně v roce 1929

Procesí na Hostýn

Jiří Parduba

Pravidelnou součástí katolického církevního roku byla až do začátku druhé světové války procesí ze Vsetína na svatý Hostýn. Termín pořádání byl pohyblivý, nevztahoval se k nějakému svátku či k nějaké události. Procesí se konala v měsících květnu nebo červnu, kdy byly již jarní práce v hospodářstvích zhruba ukončeny. Jako mladík jsem je vídával i kus cesty doprovázel a slyšel o nich vyprávět přímé účastníky – své rodiče. Dvě procesí jsem tenkrát taky šel, ale pěšky až z Hošťálkové. Vzpomínky na procesí mně utkvěly hluboko v paměti, jsou stále živé. Současná populace má o této akci nepatrné povědomí, možná i dost pomýlené a v minulém režimu propagandou zkreslené. Jak tedy pout' vypadala?

Řadu dní před poutí se věřící na cestu připravovali. Ne snad nějakým tréninkem pochodu, to nebylo zapotřebí. V té době bylo aut pořádku, chodilo se pěšky a 30 km nebylo takovou vzdáleností, která by dělala nějaké potíže. Hlavně strádali korunky, aby mohli koupit dětem i ostatním členům rodiny dáreček z pouti. Také zvažovali, jaké si vzít jídlo a oblečení, jak přečkat noc na Hostýně. V předvečer pouti si zabalili chléb, sýr, pár zemědělských placek i sušené ovoce – trnky a ščipalky (sušená jablka), dále láhev na hostýnskou vodu, ručník, něco pro případ deště a třebas i deku na noc. V uzélku to nosili muži, ženy v plátěné nošce na zádech. Moje maminka vzpomínala, že jí stařenka vždy uřezala pořádný krajíc chleba, upekla pár placek a do plecháčka natlačila tvaroh.

Pout' začínala brzy ráno bohoslužbou v kostele. Poté se poutníci seřadili před kostelem, pár statnějších mužů vzalo korouhvičky, které byly uchyceny na bocích lavic, zařadili se po stranách průvodu a počkali na příchod kněze. Ten vždy procesí doprovázel. Za zpěvu mariánských písní vydali se na cestu, někdy jim do Lázků hrála muzika. V Lázkách se procesí zastavilo, věřící, co poutníky doprovázeli, se s nimi rozloučili a procesí pokračovalo dál. Předřikávač, který měl vy-

hrazené místo vedle kněze, silným hlasem předřikával střídavě texty modliteb a verš písní, které pak poutníci opakovali sborovým zpěvem nebo modlitbou. Mezi modlitbami a zpěvem byly vždy delší přestávky, aby si mohli poutníci popovídat o svých radostech i starostech.

Tak ubíhala cesta přes Ratiboř až na konec Hošťálkové. Tam, po krátkém oddechu, muži smotali korouhvičky, dali si je přes ramena a pokračovalo se už do strmého kopce lesní cestou na Troják, dále ke Třem kamenům, kde byla delší přestávka na svačinu. Odtud byl jen skok na 715 m vysoký Holý vrch. To je místo, z něhož bylo poprvé vidět kostel na Hostýně. Poutníci poklekli a obrácení čelem k Hostýnu se pomodlili. Nato už bez zastavení pokračovali dál. Doba pochodu per pedes apostolorum, tedy pěšky těch 30 km ze Vsetína na Hostýn, trvala i se zastávkami na odpočinek přibližně 8 hodin. Kus před kostelem se poutníci seřadili, rozvinuli a vztyčili korouhvičky a za zpěvu písně Chválu vzdejme, Moravané, nejsvětější Matce Páně vstoupili do chrámu postaveného na 718 m vysokém Hostýně. Modlitbou poděkovali za úspěšnou cestu a rozešli se – kněz na faru, aby se připravil na večerní bohoslužbu a trochu si odpočinul, poutníci k Vodní kapli, v níž

vyvěral pramen, dle pověsti vytrysklý v době obléhání Hostýna Taty. Tehdy na Hostýně hledali útočiště obyvatelé z okolních vesnic, aby zachránili alespoň holé životy. Protože na Hostýně nebyla voda, hrozila jim záhuba žití. Prosili proto Pannu Marii o záchranu a na její přímlovu nejenže vytryskl na úbočí Hostýna pramen, ale v nastalé bouři blesk zapálil tatarská ležení pod kopcem a donutil nájezdníky k útěku. Tím se stalo, že se uprchlíci zachránili – tolik praví legenda. Jako dík za tuto pomoc byl později na vrcholu Hostýna postaven kostel zasvěcený Panně Marii. O pramenu se také říkalo, že má léčivou sílu. Později byl rozveden několika výpustěmi nad dřevěné, pak železné koryto, aby se mohli poutníci v jeho vodě umýt a osvěžit. Do přinesených lahví nabrali poutníci vodu, aby ji přinesli domů hlavně nemocným, a od Vodní kaple vystoupali po 250 schodech zpět ke chrámu, někteří dokonce po kolenou. Na každém schodu jsou vyryta jména dárců, kteří podpořili obnovu památného poutního místa. Zvedli-li cestou po schodech hlavu, naskytl se jim nečekaně působivý pohled. Na pozadí oblohy svítí bílé stěny oválného chrámu na vrcholu kopce. Nejvýš položená stavba tohoto typu na Moravě byla roku 1982 papežem povýšena na basiliku minor. Vystavěná v novořímském stylu v letech 1721 – 1748 byla za vlády Josefa II. pobořena, aby díky darům a iniciativě věřících byla na počátku 19. století obnovena.

Schody po obou stranách lemovaly dřevěné krámky, v nichž se prodávalo nejen občerstvení, ale hlavně upomínkové předměty na pout', např.: růžence, též cukrové jako dárek pro děti, sošky, křížky, obrázky, skleničky s vyobrazením Hostýna, spousta dalších devocionálií a třeba i předměty pro domácnost.

To už se schylovalo k večeru a byl čas připravit se na večerní pobožnost, kterou celebroval doprovázející kněz. Po pobožnosti a nějaké té večerí chystali se poutníci na nocleh. Jen málokterý si je zajistil v poutním domě. Většina přecházela noc venku, převážně pak přímo v kostele.

Tam ale toho spánku neužili, to jim však příliš nevadilo. Téměř celou noc střídaly se hlasité modlitby nocležníků se zpěvem nábožných písní.

Poutní kostel na Hostýně v r. 1931 Foto K. Puszkailer

Jeden z venkovních oltářů křížové cesty podle návrhu D. Jurkoviče Foto K. Puszkailer

Prodejní kiosky na Hostýně v r. 1931 Foto K. Puszkailer

Džbánek - kubaňa na hostýnskou vodu, zdobený reliéfem P. Marie Hostýnské ze sbírek MRV ve Vsetíně, foto M. Langer

Následující den ráno zúčastnili se poutníci mše, v jejímž závěru jim kněz požehnal dárky nakoupené pro rodinu a známé. Po mši se všichni vydali na pobožnost křížové cesty zbudované na svazích Hostýna. Výjevy křížové cesty jsou zob-

razeny na kachlích mozaikovou technikou. Majolikové kachle podle návrhu Jano Köhlera vyrobila firma Rako v Rakovníku. Autorem malých kapliček a zastřešení v lidovém valašském stylu byl roku 1912 Dušan Jurkovič.

Modlitba v kostele následovala ihned poté a za zpěvu písní rozloučili se poutníci se svatým Hostýnem a vydali se na zpáteční cestu po stejné trase, kterou přišli. Na Holém vrchu, při posledním pohledu na siluetu kostela, přišla na řadu opět modlitba. Na Vsetín se procesí vracelo v pozdním odpoledni, někdy až v podvečer. V Lázkách je čekali příbuzní a známí a po požehnání v kostele rozešli se poutníci do svých domovů. Tam povytahovali ze svých uzlíků a nošek dárky z poutí a podělili jimi děti a příbuzné. Bylo samozřejmostí nikoho neopomenout. Zvlášť nemocní netrpělivě čekali na pár doušek léčivé hostýnské vody.

Podobně jako ze Vsetína chodila procesí z Hovězí, Halenkova, Nového Hrozenkova, Velkých Karlovic, Valašské Polanky, Lidečka, Vizovic, Slušovic a dalších měst a vesnic. Jistě i z Meziříčska, Rožnovska i jiných oblastí Moravy přicházeli pochopitelně jinými trasami. Procesí ze Slovácka doprovázela téměř vždy muzika a mnozí poutníci přicházeli v krojích. Nebylo zvláštností, že chodila procesí i ze Slovenska, a to musela být už pořádná štrapáce.

Poutníci, kteří nemohli pěší pouť ze zdravotních či jiných důvodů absolvovat, dojížděli vlakem do Bystřice pod Hostýnem a odtud po Tábořského cestě a dále lesní stezkou vystoupali přímo k Vodní kapli. Po obou stranách cesty sedávali žebráci, kteří modlitbou, zpěvem, hrou na kolovrátek nebo jiné hudební nástroje prosili poutníky o almužnu. Netřeba podotýkat, že poutníci byli štedří a už doma si připravili dostatek drobnějších mincí, aby se na všechny dostalo. Tito poutníci povětšinou na Hostýně nenocovali a ještě týž den večer se vlakem vraceli domů. Také tento způsob poutě jsem s rodiči několikrát zažil.

Na otázku po důvodu a účelu těchto pěších poutí - procesí lze odpovědět asi takto:

- bylo to poděkování za všechny dary života v průběhu roku
- námaha pochodu byla druhem pokání za životní chyby a omyly
- modlitbami na Hostýně toužili si vyprosit zdraví a požehnání jak pro sebe, tak i pro své blízké
- rozhovory s ostatními v průběhu cesty sdělovali si své radosti i těžkosti, vyslechli mnohé rady a dovídali se novinky o životě svých známých
- navázali známosti i s poutníky z jiných míst, s nimiž se na Hostýně setkali
- pouť byla též určitým, jistě milým přerušením stereotypu všedního života.

Těch důvodů, domnívám se, bylo zajisté daleko víc.

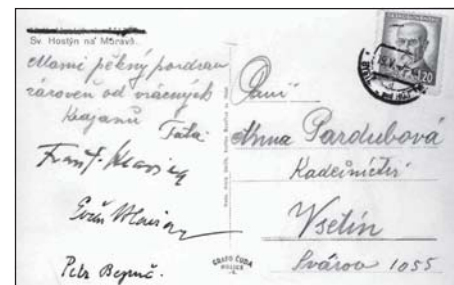
V době nacistické okupace byla procesí zakázána. Než se společnost trochu z těch válečných hrůz vzpamatovala, uchvátili moc komunisté. Ti zakázali všechny náboženské projevy mimo kostel.

Nesměly se konat průvody Božího Těla, velkonočního Vzkříšení a samozřejmě i procesí. Návštěva Hostýna byla kontrolovaná a znemožňovaná, po roce 1968 Rusové na louce mezi křížovou cestou postavili stany, radary rušičky, křížová cesta byla poničena, krámky neměly komu sloužit, byly tudíž pozavírány – Hostýn moc trpěl. Byla to součást protináboženského boje.

V současnosti se situace podstatně změnila. Na Hostýně opět znějí zpěvy a modlitby tisíců poutníků. Ti přicházejí zblízka s procesími, ale většinou přijíždějí autobusy až k basilice, aby byli účastníci bohoslužeb a všech úkonů, které k pouti patří. Chrám je opraven zvenku i uvnitř, poutníci mohou obdivovat opravenou Jurkovičovu cestu, prodejní krámky zase nabízejí zboží, pro pouť tak charakteristické.

Je to tak dobře a budme moc, moc rádi. Jistě není náhoda, že si Hostýn zvolili pro svá každoroční setkání bývalí vězni komunistických lágrů a věznic, aby poděkovali za přežití někdejších vězeňských útrap. V září 2004 se jich sešlo přes dva tisíce.

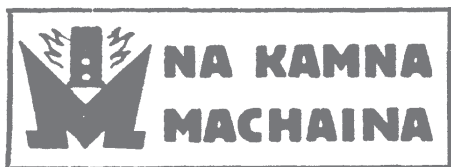
Pouť na svatý Hostýn si zamilovali i mnozí umělci. Dokládá to i lístek, který poslal můj otec mamince. Najdeme na něm podpis akademického malíře Františka Hlavici i básníka Petra Bezruče.

Na tradiční „Muklovské pouti“ na sv. Hostýně si bývalí političtí vězni připomněli 4. září 2004 své přátele, mučené a zemřelé v komunistických lágrech.

Ladislav Macháň v r. 2004 – u sporáku, který postavil v r. 1939

Krátce z historie kamnářství Machain ve Valašském Meziříčí

Jiřina Fabiánová

*Kamnář, kamnář, bývá vždycky taškář,
rád si zažertuje, legraci miluje,
baví, staví, kamínka spraví,
ve své práci on se vyzná ...*

(stará jarmareční píseň)

Národopisná sbírka ve valašskomeziříčském muzeu ukrývá řadu pokladů. Je mezi nimi početně hodně zastoupený soubor dávno zmizelého řemesla toufarnického – džbánkařského (výroba fajánse). Ve Valašském Meziříčí se kdysi touto výrobou živilo několik džbánkařů a mezi ty nejznámější patřila rodina Machainova.

Jejich džbánky, talířky, čutory, hrníčky, kroupky, květináče aj. sloužily k užítku i ozdobě domácností ve Valašském Meziříčí, ale i ve vzdálenějších místech¹⁾ téměř sto let. Práci těchto valašskomeziříčských džbánkařů zhodnotila a pochválila v odborných statích a knihách řada etnografů a popsali v nich také podrobně historii rodiny – od Antonína Machaina (1784-1846), který přišel do Valašského Meziříčí do Vrbenské ulice z Vyškova na počátku 19. století, přes Kajetána (1812-1890), až po jeho syna Viktora (1853-1931). Právě z dílny Kajetána a Viktora, kteří pracovali v 80. letech 19. století pod firemní značkou K. V. Machain, se dochovalo ve valašskomeziříčském muzeu okolo 70 kusů fajánsových výrobků. Září na nich barvy vysokého ohně, v nichž se mísí kobaltová modř s měďnatou zelení, či temně manganově fialová s antimonovou žlutí.

Toufarníci či tůfáři nebo též džbánkaři bývali zruční a zkušení řemeslníci s duší umělce. Mělo-li se dílo podařit, museli znát „recepty“ na správnou hlínu, její vypalování, ovládali alchymii barev, dovedli malovat..., a také dobře nabízet své zboží. Počet zákazníků na fajánsové výrobky se však koncem 19. století neustále zmenšoval. Poetické řemeslo tůfarnické bylo stále víc vytlačováno z trhu, neboť bylo drahé a prohrávalo svůj boj především s módnějším porcelánem.

Viktor Machain z Vrbenské ulice č. 257 ukončil výrobu fajánse v r. 1902 a pustil se (v menším rozsahu) do výnosnější výroby obyčejného hrnčířského a kamnářského zboží. Kapacitu své pece na vysoký žár sice při této práci využíval jen z poloviny, ale k obživě to stačilo. Postupně s rozvojem průmyslové výroby kachlových glazovaných výrobků se stále více do popředí dostávalo kamnářství, resp. stavba kamen a sporáků, a tak se u Machainů začali postupně specializovat na tuto živnost. Viktor Machain objednal z Drážďan potřebné nářadí a pomůcky na opracování kachlí, zajistil stavební materiál, který uložil do nově postavené dřevěné kůlny na dvoře, a od r. 1907 začal společně se svými 4 – 5 zaměstnanci hlavně kamnařit. Stará pec přitom zprvu dobře posloužila pro vypalování doplňkového materiálu, ale k nové živnosti už později nebyl její žár zapotřebí, proto byla v r. 1921 po celkové opravě nabídnuta do pronájmu místnímu pekaři Dobešovi k pečení chleba.

Nová podnikatelská éra rodiny pokračovala od r. 1921, kdy si mladý Josef Machain (nar. 1899), syn Viktora Machaina, otevřel zcela nový podnik, prezentující se na veřejnosti názvem: „Josef Machain – kamnářský závod“. Po svých předcích zdědil nejen lásku k práci s hlinou a ohněm, ale též dobré jméno zaručující kvalitní práci.

Pojďme se zblízka podívat na tento podnik, na jehož jméno si ještě mnozí s nostalgií vzpomenu, vždyť výrobky od Machaina – kamna, kachlové sporáky či krby – zdobily a vyhřívaly stovky domácností. Mnohé z nich stavěl poslední žijící mužský potomek slavné valašskomeziříčské toufarníko-kamnář-

Na snímku z r. 1939 od leva Josef Machain, jeho manželka Anna Machainová, jejich syn Ladislav Macháň

ské rodiny pan Ladislav Machain – Macháň (nar. 1923), který bude při našem vyprávění dobrým průvodcem a občas i samotným vypravěčem.

Po ukončení první světové války nastala konečně doba klidu, kdy se lidé po dlouhém válečném utrpení vraceli do tepla svých domovů. A teplo to jsou především dobře hřející kamna, sporáky s vonícími buchtami, krby s praskajícím dřevem... Kamnářství Josef Machain na Vrbenské ulici jim bylo připraveno vyjít vstříc.

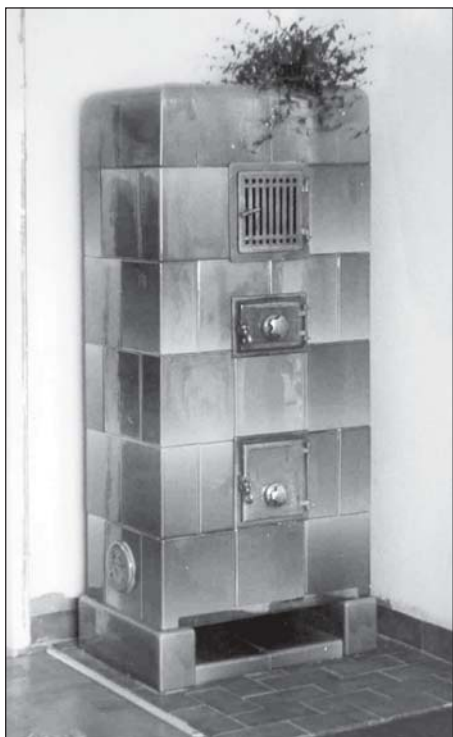
I když začátky bývají vždycky těžké, firma měla všechny předpoklady obstát v konkurenci s úspěchem. Nesmíme zapomínat, že se Josef Machain učil hrnčířství a kamnářství u opravdového mistra – u svého otce Viktora. Po něm zůstalo ve skladu nějaké to nářadí na práci, jámy na

hlínu, která se používala do spojů v kamnech, i další pomůcky. Poválečná doba navíc kamnářskému řemeslu přála – zejména na venkově, kde ještě nebylo zvykem zavádět si ústřední vytápění a kde kachlové sporáky stále patřily ke kloubám hospodyněk. A tak přestože v té době ve Valašském Meziříčí existovaly tři firmy zabývající se kamnařinou, nebyla nouze o zakázky.

Josef Machain začínal pouze se 2 – 3 zaměstnanci. Pracoval zároveň s nimi a navíc se jako šéf staral kompletně o řízení firmy, což bylo časově hodně náročné. Za zákazníky se chodilo pěšky nebo se jezdilo na kole, materiál se přivážel na různých povozech. Až v r. 1926 si pořídil pan šéf motorku, která přece jen podstatně urychlila vyřizování zakázek. Postupně, jak přibývalo práce, se zvyšoval i počet zaměstnanců, až na 7 – 9 koncem dvacátých let. Aby nás nemátly ty neurčité počty pracovníků, je nutné připomenout, že kamnářství znamenalo především sezónní práci, tzn. že nejvíce zakázek bylo v létě a na podzim, kdy se lidé připravovali na dlouhou a krutou valašskou zimu. V zimních měsících se většinou prováděla údržba či opravy a zároveň též obkladačské práce, které rovněž k řemeslu kamnářskému patřily.

V r. 1929 nechal Josef Machain zbourat starý dům na Vrbenské ulici a na stejném místě postavil dům nový. To už byl několik let ženatý s Annou, roz. Bejšovcovou, a měli dvě děti: syna Ladislava, nar. 1923, dceru Annu, nar. 1925, a později přibyla další dcera Marie, která se narodila v r. 1932. Paní Anna Machainová²⁾ se stala pravou rukou manžela a byla se svým organizačním talentem a elánem duší podnikem.

Kamnářství Josefa Machaina odebíralo materiál – různé druhy obkladaček a kachlí – především z Blanska a Letovic, z Podbořan, z Horní Břízy a ze známé rakovnické továrny Rako. Ze starých nabídkových katalogů a ceníků, které se po Josefu Machainovi dodnes zachovaly, se dovidáme ceny za kamnářský materiál, např. v r. 1937 stála jedna hladká kachle 21 x 23 cm z kopřivnické továrny na hliněné zboží 2,90 Kč, kachle rohová pak 4,35 Kč, dvířka pro kachlová kamna z různých kovových materiálů i velikostí se dala koupit podle ceníků z továrny Moravia od 18,50 Kč až po ty nejdražší pochromované do 60,- Kč (za kus). Šamotové kachle z vysokopálené ohnivzdorné hlíny, zdobené na povrchu barevně sladěnými glazurami, se rozehrávaly při topení do teploty nanejvýš 80 °C a vydávaly příjemné a především zdravé teplo, hřející na těle i duši. Jak uvedl pan Ladislav Macháň, cena kachlových kamen (včetně jejich stavby) se pohybovala v 30. letech od 700,- do 800,- korun, ceny kachlových sporáků byly vyšší, neboť se zde vkládalo více kovového příslušenství a stavba sporáku tak byla složitější. Tady kamnář také mohl předvést svůj řemeslnický fortel. Ladislav Macháň vzpomíná, že kamnáři mezi sebou při stavbě díla soutěžili: kdo rychleji a kvalitněji oklepe a oseká do správného tvaru kachli. Kamnáři také trochu „fušovali“ do řemesla komínického – museli totiž už před začátkem stavby zjistit, zda je komín správně postaven, je-li jeho vnitřek hladký, suchý a čistý, a hlavně, zda komín dobře táhne. Zkouška to byla jednoduchá, ale vyžadovala praxi. Kamnář vložil proti otvoru do komína ruku a cit i zkušenost mu napověděly, jestli je vše v pořádku. Správný komínový tah byl totiž jednou ze základních podmínek dobré funkce kachlových kamen.

Kachlová kamna od L. Macháňe z r. 1998

V této době si dobrý řemeslník u Machainů vydělal okolo 250 Kč týdně, což byl slušný výdělek. Pro porovnání uvedme, že dělníci ve Zlíně u Bati měli počátkem 30. let týdenní plat od 250 po 500 Kč (podle délky praxe a výkonu). Je však nutné připomenout, že baťovské platy vysoko překračovaly celostátní průměr.

Třicátá léta znamenala pro podnik stabilitu a úspěch. Konečně se mohlo koupit i tolik potřebné auto, které usnadnilo především dovoz materiálu k zákazníkům, ale dobře posloužilo též šéfovi při jeho jednáních mimo město. Pod plátěnou střechu „pragovky“ se naložilo vše nutné pro výrobu kamnářského díla a už se jelo... do Hranic, na Vsetínsko, Rožnovsko, Novojičínsko, Frenštátsko, Valašskomeziříčsko. V této době měla firma už dvě filiálky: v Novém Jičíně, kde pracovali 4 zaměstnanci, a v Rožnově p. Radh., kde byl sklad.

Kamnářské řemeslo není jen pořádná dřina, ale má též své kouzlo a jedinečnost. Postavit kamna, dodat domovu životodárné teplo a útulnost znamenalo pro lidi hodně. Kamnář jim teplou jistotu přinášel, a proto ho vítali zvlášť přátelsky. Trvalo minimálně tři dny i více, než postavil své kachlové dílo, a během této doby žil a pracoval kamnář od rána do večera mezi členy domácnosti, stával se jejich rodinným přítelem, vtáhl ho do svých problémů i radostí, jako by věřili, že se hřejivost vzájemných vztahů přenesla do hotového díla – kachlových sporáků, kamen, krbů. Tuto skutečnost potvrzuje i pan Ladislav Macháň, který na dobu svého „kamnaření“, zvláště na venkově, vzpomíná s láskou a úsměvem. Těch historek, které zažil...! Teplo a oheň mu přinesly do života hodně dobrých známých a přátel, se kterými se setkával nejen při otázce „A co kamna, hřejí, hřejí?“, ale nacházel jejich přátelství, kdykoliv se potřeboval podělit o radosti i strasti.

Ve druhé polovině 30. let už firma zaměstnávala okolo 20 lidí, každoročně se v ní vyučilo 2-3 učni a v r. 1937 se v ní učilo kamnářskému řemeslu dokonce tovaryšů pět. Práce bylo pro všechny dost, neboť kamnářství Josef Machain mělo skvě-

lou pověst, o čemž svědčí skutečnost, že za celou dobu trvání firmy se neobjevila žádná závažnější reklamacie. Připomeňme, že „machai-novci“ stavěli např. kamna v prvních bytových domech na Křížné a Hranické ulici ve Valašském Meziříčí, v Novém Hrozenkově, krby dělali nejvíce ve městech – v Rožnově p. Radh. a Valašském Meziříčí (např. u podnikatele Arnošta Dadáka), dokonce i v Praze (v domě reklamního poradce ing. Solara), zajistili teplo v části Janyškova domu aj.

Své udělala také reklama a dobrá propagace. „Na kamna – Machaina“, popř. „Kamna od Machaina“ – tento reklamní slogan se objevoval spolu s firemní značkou (velkým M a sálajícími kamny) v řadě regionálních novin, v drobných brožurách vydávaných u různých příležitostí nebo se tato reklama promítala v kinech před představením, objevovala se na nádražích a jinde. Účinek byl ohromný – zakázky se téměř nedaly stihnout, a tak se nakonec reklamní kampaň musela omezit.

Od poloviny 30. let začali u Machainů stavět nový typ stáložárných kamen plněných a zapalovaných shora. Šéf Josef Machain vychvaloval a propagoval toto dílo v jedné z firemních brožur takto: „Už to není samá kudrlinka na chytání prachu, který se musel smetat nebo se pražil, už to nejsou halabrány nemožné vysoké, požírající uhlí a dříví jako zjednané. Dnešní kamna nestojí na zemi, jako kamna stará, ale na nožkách, aby hřála shora. Dnešní kachlová stáložární kamna jsou elegantní, moderní, jednoduchá, hladká a účelná.“ A Ladislav Macháň doplňuje, že při denní spotřebě kvalitního uhlí 8-9 kg vydržela kamna hřát i po shoření topiva ještě několik hodin. Fungovala jako akumulátor, hromadice v sobě velké množství tepla, které pak pozvolna vyzařovala. V brožuře se též dovíme, že ke kamnářskému řemeslu opravdu patří něco víc než jen fortel: „Mistr kamnář a jeho lidé musí ovládat svou věc na puntík a musí do ní dát všechno své vědění i celé své srdce. Musí pracovat svědomitě, přesně a s láskou, neboť jen tak postavená kamna mohou správně hřát...“ O Machainově rodině se zde píše, že „mají kamnařinu v krvi“, Josef Machain je představen jako šéf, který „nenadělá mnoho řečí, zato hodně dobré práce. Daleko široko od Olomouce do Ostravy, od Přerova do Hodonína se ví, že kamna, která Machain postaví, nikdy, nikdy nezlobí“. O mladém Ladislavu brožura uvádí, že „jde ve stopách svého otce. Srostl s kamnařinou, pracuje obětavě a s láskou. Chce ještě více uplatnit správnost příslovi „Na kamna Machaina!“

Mladý Ladislav Macháň se začal učit ve firmě svého otce v r. 1937. Tři roky trvala jeho tovaryšská léta a v r. 1940 odejel do Ostravy vykonat mistrovské zkoušky. Zkoušející komise se možná domnívala, že tovaryš vyučený v rodinné firmě

nebude mít takové znalosti jako ostatní, proto se rozhodla prozkoušet ho zvlášť důkladně. Ale mladý Ladislav ovládal všechny tajy kamnářského a obkládačského řemesla. Vždyť vyrostl mezi dzbánky a kachlemi svých předků, poslouchal dědu Viktora, jak vypráví o řemesle, a hlavně pracoval už od 14 let po boku svého otce a dalších zkušených mistrů.

Sedmnáctiletý Ladislav se po úspěšně vykonané učňovské zkoušce začal též pomalu zaučovat do organizačních činností v podniku, neboť musel čím dál častěji zastupovat svého nemocného otce³⁾ při různých obchodních jednáních. V r. 1939 se firma rozšířila o další dva společníky (jedním z nich byl i Ladislav), a proto začala používat nový název „Kamnářství Machain a spol.“

I na počátku druhé světové války si firma vedla poměrně úspěšně. Zakázek sice ubylo, neboť se ve válečných časech příliš nestavělo, ale teplo lidé potřebovali pořád... Počet zaměstnanců se snížil pouze o pracovníky z filiálky v Novém Jičíně, která musela být zrušena krátce po obsazení Sudet. Velmi výnosnou zakázku získala firma v r. 1941. Po celý tento rok vyráběla z kompletně dodávaného materiálu přenosná kachlová kamna, kterých se každý týden z valašskomeziříčského nádraží odvezl celý vagón. Ale ne vždy se objevovaly tak výnosné obchody. Už ke konci války se začínaly stále víc prosazovat nové způsoby vytápění, vaření a pečení. Dokonce i lidé na venkově opouštěli kachlová kamna, měnili je za ústřední topení a začínali nakupovat sporáky na plyn či elektřinu. Po válce se tento trend ještě zrychloval. Firma Machain už během válečných let snížila počty zaměstnanců na 10, ale ani to v dalších letech nestačilo⁴⁾. Modernizace ve vytápění vytlačovala postupně kachlová kamna a sporáky z bytů. Domácnosti bez nich sice osiřely a posmutněly, ale lidé je tehdy opouštěli s lehkým srdcem, vždyť nové způsoby topení jim ušetřily práci i čas a navíc zlepšily čistotu ovzduší.

Firmě přibývalo vrásek a to ještě netušila, co přinese rok 1948. „Klement Gottwald u vesla – značí rozkvět řemesla“, hlásala sice nová komunistická únorová vláda, ale brzy nato dekretem z r. 1949 začala rušit všechny drobné živnosti. V r. 1951 přišlo na řadu kamnářství Machain. Otec Josef odešel do invalidního důchodu, a tak to byl Ladislav Macháň, který se zbývajících čtyřmi pracovníky osadil kachle do posledních kamen a musel zavřít firmu. Kamnářství Machain bylo vřazeno do Sdruženého komunálního podniku Valašské Meziříčí, kde nastoupil 1. 1. 1952 spolu se svými kolegy též Ladislav Macháň.

Jméno známé tůfarnícko-kamnářské rodiny a firmy MACHAIN sice přestalo existovat, ale našťastí alespoň část dzbánkařské produkce rodiny zůsta-

VÁŠ DŮM
 získá na hodnotě moderní, úsporných kamen – kachlí, obložení koupelny. Vše levně obstará, rozpočítá, nezávazně vypracuje

MACHAIN A SPOL.
 VALAŠSKÉ MEZIŘÍČÍ, VRBENSKÁ 29 • TELEFON 79

Jedna z reklam firmy Machain v novinách LUBINA

la zachována v muzeu, včetně starého rodinného receptáře. A jak to dopadlo s kamnářstvím?

Ani tady neskončilo všechno ze dne na den. I když už firma neexistovala, pan Ladislav Macháň zodpovědně dodělal už dříve objednané zakázky a ani později neodmítl žádného, kdo zatožil po teple kachlových kamen - ta poslední postavil v r. 2001! Do tajů kamnářského řemesla zasvětil i několik zájemců, předal jim své jedinečné zkušenosti a znalosti, které měl takřka v krvi. Ve svých nových zaměstnáních se však po r. 1952 už nikdy s kamnařinou nesetkal.

Po krátkém působení ve Sdruženém komunálním podniku pracoval Ladislav Macháň jako skladník u pana Kremla a později odešel do sklárny. Alespoň na chvíli se tady znovu mohl nadýchat tepla a žáru peci, neboť vykonával šamotářské práce. Kvůli zdravotním potížím však musel odejít a znovu začal kolotoč zaměstnání, která mu nepřišla k srdci: pracoval na dopravě v Komunálním podniku (kde vozil nějaký čas i rakve), v Dřevařských závodech Valašské Meziříčí, kde byl řidičem, zedníkem i stavařem, pak znovu nastoupil do sklárny na stavební údržbu. Mezitím stačil vystudovat stavební průmyslovku a Stavební institut na Vsetíně. Od r. 1969 působil až do důchodu na Střední průmyslové škole stavební ve Valašském Meziříčí. Aspoň tady mohl zúročit své stavební zkušenosti a podělit se o ně s mladými začínajícími stavaři.

Dnes je pan Ladislav Macháň už řadu let v důchodu, stále bydlí se svou manželkou Boženou (roz. Halaštovou) ve Vrbenské ulici na stejném místě jako jeho předkové, baví ho život, má radost z dětí, vnoučat, vypadá usměvavě a spokojeně. Možná je to i tím, že za každým kusem jeho práce zůstávalo teplo, že mohl dělat něco užitečného a zároveň krásného, že svým dílem vždy někoho potěšil a zahrál a že po něm a po celém rodu Machainů na světě dál zůstávají džbánky, hrníčky či hřející kamna... Co víc si člověk může přát?

Sporák postavený Ladislavem Macháněm ve Zdechovicích v r. 1994

POZNÁMKY

1) Machainovy výrobky se vyvážely do celého Rakouska i Německa. Stálé odběratele měl v Olomouci, Vídni, Budapešti, Krakově aj. Po Národopisné výstavě československé v r. 1895 se část produkce vyvážela dokonce do Ameriky a Anglie.

2) Anna Machainová (roz. Bejšovcová). 12. 8. 1900 - 6. 5. 1949

3) Josef Machain zemřel 29. 2. 1968

4) V r. 1947 byl zrušen i sklad v Rožnově p. Radh.

Čilý ruch na tržišti ve 30. letech 20. stol.

Foto K. Puszkailer

Trhy na vsetínském Dolním náměstí

Jiří Parduba

V době před 2. světovou válkou bylo vsetínské Dolní náměstí pravidelně každou středu největším zájímavého a poutavého divadelního představení. Dálo se v prostředí, kde divadelními kulisami byly měšťanské domy po obvodu náměstí a uprostřed malý parčík s meteorologickou budkou, kamenným křížem a pěknou secesní kašnou. Herci byli početní trhovci z města, okolních vesnic a hlavně pasekáři, přinášející k odprodeji své výpěstky, odchovy i výrobky. Za stržené peníze mohli si pak nakoupit věci, které nedokázali sami vyrobit či vypěstovat, a také nějakou tu „obšatu“, tj. oblečení a obuv. A diváci? Všichni ti občané, kteří přišli nakupovat nebo se jen dívat i bavit, a v neposlední řadě děti. Pro ně tato podívaná měla zvláštní kouzlo. Pohybovaly se od jedné skupiny aktérů k další, slyšely vábivá vyvolávání prodáváčů, smlouvání, postávaly před skupinami zvířat, která doma neměly, s údivem sledovaly vystoupení kouzelníka i dalších atrakcí. Byla to pro ně užitečná součást praktické životní školy.

Vždy v úterý večer pomocní zaměstnanci města připravili po obou delších stranách parčíku stoly – říkalo se jim „štonty“. Byla to k sobě sestavená a přibírá prkna položená na kozách ze železných trubek. Rozmístění prodávajících a stánků řídilo se podle ustáleného pravidla takto: Před hotelem Emila Březáčka rozložil svůj stánek krytý celťovou střechou pan Ryšavý, který prodával potřeby pro domácnost (hrníčky, hrnce, přístroje atd.) stylem 3 za 5. To znamenalo, že zákazník zaplatil za 3 kusy zboží 5 korun. Zvlášť pasekáři u něho hojně nakupovali pro tu nesmírnou láci. Asi to bylo druhohradé zboží nebo věci z výprodejů, které dokázal pan Ryšavý levně sehnat. Vedle před Ro-

dingry postávali strýci a tetičky z vesnic a pasek a nabízeli ke koupi nějakou domácí havěť, kterou drželi v náručí. Byly to strachem kdákající slepice a kuřata, které měly svázané nohy, aby nemohly utéci. Před Velikonocemi něžná bílá kůzlátka žalostným mekotem volala svou mámu. Bylo mně jich vždy líto, když jsem si představil, že skončí na pekáči. U nohou v proutěných košících krčili se králíci, kačeny, kejhalý husy, na jaře pak pípala žlutoučká miloučká kuřátka a housátka. Dále pokračovala šňůra stojanů s bidly, na nichž ševci vystavovali boty, nejčastěji šněrovací kotníčkové. Před zimou je vystřídaly různé druhy papučí. Ševci trpěli velkou konkurencí levných Baťových bot, zato ale jejich ruční výrobky byly kvalitnější.

U parčíku před křížem za štonty ponejvíce robky nabízely vajíčka, hrudky másla, tvarohu i ovčích syra a též smetanu. Nakupující paničky nehtem uždibovaly kousíčky másla nebo tvarohu a košťovaly, není-li maslo žlutlé a tvaroh hořký. Poblíž máslačů někdy i děti nabízely v hrníčcích lesní jahody, v létě taky maliny. Sběrači hafer (borůvek) přinášeli sladké černé dobrůtky v plechových kbelících nebo dřevěných putnách. Nebylo zvláštností, že někdy přicházeli s haferami i Slováci. S nimi pak sousedili hřibaři, kteří nasbírané hříby měli na stole seskupeny do malých úhledných hromádek podle jednotlivých druhů. Další místo měli zabrané zelináři. Největším lákadlem byly velké hromady třešní, které v povozech – košatinách – tažených koňmi vozili sadaři až ze Slovácka. Jistě to pro ně byla velká štrapáce, určitě se jim to ale vyplatilo, i když cena s přibývajícím hodinami šla dolů. Na podzim se na stolech zase vršily pyramidy trnek, hrušek, jablek.

Atmosféra trhu na vsetinském Dolním náměstí v r. 1940 Foto archiv MRV ve Vsetíně

Nejoblíbenější byly šťavnaté sladoučké jaderníčky. Před Vánocemi se objevily smažené i sušené trnky, hrušky na frgály a jablka ščipalky.

Poblíž meteorologické budky u stolku plného malých mýdélků vtipnými průpovídkami přivolaával prodáváč zájemce ke koupi čistících skvrn – záračných mýdélků. Kusy látek poléval inkoustem i mastnotou, aby po potření skvrn mýdélkem a vyprání hadříku v umyvadle skvrny zmizely. Jednou maminka tento zázrak koupila, ale skvrny s ním nešly dobře vyčistit. Asi měla k tomu použít nějaké tajné zaříkávání, jinak jsem si to nedovedl vysvětlit.

Na stolku u kašny se zase kupily hromádky kamenných brousků. Jejich výrobce dovedně tloukl brouskem do kose, aby dokázal jeho pevnost. Zvuky těchto úderů rozléhaly se celým náměstím. Oba tito prodáváci byli opravdovými mistry ve výrobě vtipných reklamních veršů a byla radost je poslouchat.

Řada štontů na druhé straně parčíku sloužila prodejcům látek, plátén i jiného textilu, také pro podomácky vyrobené dřevěné nářadí. Mohli jsme obdivovat nejen vkusné hračky pro děti, ale též potřeby pro hospodářství, jako hrábě, vidle, fortelné škopíky, putny, síta a řadu dalších věcí. Někdy volné místo si vždy našli prodáváci proutěných košíků a březových metel, používaných hlavně na zametání dvorů a chodníků. Na štonty naložili své zboží i hrnčíři. Dobře se prodávaly kameninové hrnce, hrníčky, květináčky, též dvouuché baňaté sádky na výskvařené sádlo při domácí zabijačce. Nikdy nesměly chybět stánky s cukrovinkami. Nejvíce se prodával perník, tvrdé bonbóny a pro děti „na uvítání“ byly nejžádanější klátky. To byly tvrdé různobarevné cukrové válečky, které mnohdy vydržely i několikahodinové cumlání. Jim velmi konkuroval prodejce zlomkové čokolády. To byla velká atrakce! Přijížděl malým nákladním autem a na korbě se vršily krabice plné zlomkové čokolády. Měl zajímavý a jistě účinný způsob prodeje. Držel v ruce papír, do něhož přihazoval kusy čokolády za současného volání: „Pro tatínka, pro maminku, pro Jozefka, dědečka...“ Přitom udeřil druhou rukou do papíru, aby chrastící zvuk upoutal další zájemce. Čokoláda se mu v náručí vršila, byl jí kopec – to vše za 5 Kč. Sbíhávaly se mi sliny, ale nikdy jsem si tento mls nemohl koupit – kdepak najít 5 korun, to byl tehdy velký peníz a u nás se hodně šetřilo (pro srovnání uvádím: za 5 korun bylo možno koupit 15 vajec nebo 60 dkg hovězího masa, či 0,5 kg másla, též 2 litry mléka, 25 rohlíků, poštou poslat 16 pohlednic).

Před obchodem pana Saxe na povozech žalostně kvičela růžovoučká selátka, prodávaná

k dochování. Podél domu bratří Kohmů vedla ulička do brodu v Bečvě, kam zajížděli trhovci brodit koně a namáčet dřevěná kola povozů.

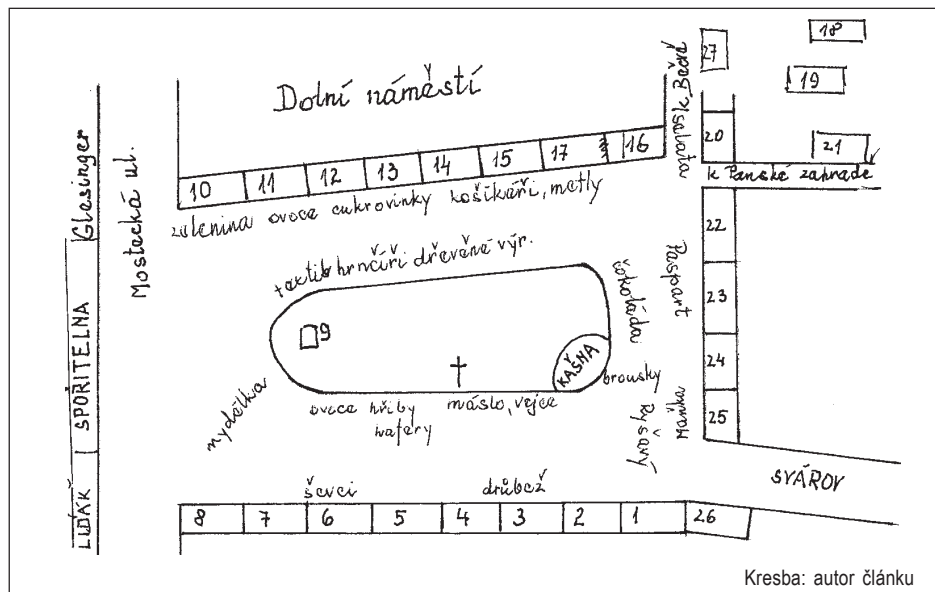
Před drogerií pana Živockého kouznil manželský pár Paspárt a Ilona. No, kouznil, posuďte, zda to bylo kouzlení! Věštecké schopnosti Ilony dokazovali tak, že Paspárt si půjčoval od diváků například nůž, cigarety, hodinky, prsteny, zapalovač a další věci, a Ilona se zavázanými očima určovala, co v ruce drží. Byl to jistě smluvený sled slov v otázce, jakýsi jazykolam, tudíž žádná nadpřirozená schopnost Ilony. Lidé se divili a mnozí horlivě kupovali tištěné horoskopy po produkci nabízené. Občas přišel i prodáváč plánet, které z krabice vyťahoval papoušek, někdy se objevil flašinetář s opičkou sedící na flašinetu, též i potulný loutkář, který vždy vzbudil velký zájem dětí i dospělých. V zimních měsících přicházela na trh, ba jistě i na trhy v okolí, dechová kapela sestavená převážně ze zedníků. Ti nebyli zaměstnání, protože se tehdy v zimě nestavělo, tak si trochu přivydělávali.

Mnoho kupujících se netrpělivě těšilo na příjezd malé bryčky. Když se kolem osmé hodiny

objevila, trůnil na kozlíku důstojný starý pán ozdobený dlouhým špičatým knírem – koňský řezník Antonín Maňka. Dojel před obchod Františka Fajkusa na rohu náměstí a Svárov, z vozu složil stůl a na něj nakladl velké bochníky teplé koňské sekané a točeného salámu. To byl pravý okamžik pro koňské labužníky. Ti si na teplých uzeninách pochutnávali a chválili je jistě i z toho důvodu, že byly velice levné. Sly na dračku a byly brzy vyprodány. To byl jeden z mnoha vrcholů trhu. Ke všem těm zvukům vydávaným drůbeží, selaty, hlasitým vychvalováním výrobků často vtipnými veršičky na přilákání kupců přidala se nádherná vůně teplých koňských dobrot, která se táhla celým náměstím i přilehlým Svárovem.

Trhy měly své neopakovatelné kouzlo pro všechny účastníky tohoto lidového představení. Zvláště jsme se jím opájeli my, ogaři, kteří jsme povětšinou jen přihlíželi a téměř nikdy nic nekoupili, protože naše kapsy byly děravé. Dříve se víc šetřilo, nekupovaly se zbytečnosti, koruna se v hrsti dost otáčela, než se vydala, a děti jen v málokterých rodinách dostávaly malé kapesné. Já mezi ně nepatřil.

Ty dnešní trhy se vyznačují zbožím často záhledného původu, hlavně haldami všelijakého textilu, bot, hodinek, nářadí, přístrojů, ale jsou příliš fádni. Nemají tu pravou šťavu nadnesené nabídky a pestrost prodeje, jakož i jakési přátelské domácké atmosféry. Velice často na ty staré trhy nostalgicky vzpomínám. Někdy víc lidí sbližovaly, jak prodávající i nakupující, a neodmyslitelně patřily ke koloritu města i tehdejší doby.

1. Emil Březáček – hotel, restaurace
2. Alois Rödinger – prodej textilu a látek
3. Miloš Pokorný – prodej textilu a konfekce fy Nehera
4. Jaroslav Pokorný – obchod se smíšeným zbožím
5. PhMr. Karel Puszkailer – lékárna
6. Karel Dědic – řezník, povoznictví
7. Karel Strnad – železářství
8. Jaroslav Vaněk – autodoprava
9. Meteorologická budka
10. František Turpiš – drogerie
11. Karel Smetana – kloboučník
12. bratři Kumbárové (Jaroslav, Vilém, František) – železářství
13. Samson Weinstein – prodej textilu
14. Kolářovi – ve dvoře pošta

15. Antonín Navrátil – notář
16. Richard a Antonín Kohmové – železářství, výroba mýdla
17. Jaroslav Pokorný – prodej příze
18. Jaroslav Fajkus – učitel
19. Josef Holík – obuvník
20. Robert Sax – obchod s kůžemi a potřebami pro řemeslníky
21. Antonín Šula – čalouník
22. Winkler – stavitel, Topolánek – pokrývač
23. Jan Živocký – drogerie, hračkářství
24. Karel Fajkus – obuvník
25. František Fajkus – smíšené zboží
26. František Vaculín – parketař
27. MVDr. Ambroz – veterinář

Letecký pohled na Choryňský mokřad – říjen 2000

Foto Jan Pavelka

Choryňský mokřad

Jana Tkačiková

Mokřad je místo bytostně spjaté s vodou. Ne vždy však v nás vyvolává příjemné představy. Spíše se nám hned po slovu mokřad vybaví pojmy jako je hnití, puch či smrad, rozklad. Mokřady byly člověku vždy na obtíž – ubíraly cennou zemědělskou půdu, byly překážkou při stavbě cest a domů a také místem, kde poletovala hejna nepříjemných bodavých komárů. Nejen v nedávné době reálného socialismu společnost hlásala mokřad vysušit, přeorat a smysluplně využít. A pokud to prostředky dovolily, také se tak dělo. Snad každý pamatuje nějakou tu zmeliorovanou podmačenou louku ve svém blízkém okolí. Bagry vyhruly stružky, položily se cihlové červené trubky a „přebytečná“ voda mohla nerušeně odtékat. Dnes už má naštěstí i mokřad své místo v krajině. Vzniklo hnutí celosvětové ochrany mokřadů a v tzv. Ramsarské úmluvě jsou vyjmenovány ty nejcennější. Patří do ní i 10 mokřadů z území České republiky. A nebudme smutní, že Choryňský mokřad mezi těmi deseti „nej“ není.

Valašsko je obecně na velkoplošné mokřady chudé. Tak jako se mu nedostává rovin, tak také chybí místa, na kterých by tyto velkoplošné mokřady mohly vzniknout. Nejprůhodnější jsou nivy větších toků, tedy zejména místa podél Vsetínské Bečvy a dále podél Bečvy po soutoku s Rožnovskou Bečvou. Před regulací bylo koryto řeky neupravené a každoroční velká jarní voda naplnila slepá ramena a tůňky podél toku. Na okrajích těchto tůňek a jezírek byla jistě bohatá mokřadní vegetace a fauna. Ale to už si dnes můžeme jen představovat. Stejně tak záleží jen na naší fantazii, jak si zrekonstruujeme středověkou krajinu od Valašského Meziříčí po Hranice na Moravě –

krajinu plnou rybníků, odlesněnou a neobyčejně bohatou na rostlinná společenstva vyžadující dostatek vody. Musel to být opravdový ráj pro mokřadní rostliny, které dnes jen poskrovnu přežívají na několika posledních příhodných místech.

Jediným velkoplošným mokřadem na Valašsku je Choryňský mokřad u Velkého Choryňského rybníka. Každý z nás ho již viděl a možná si to ani neuvědomil. Už jste někdy jeli autem či autobusem po silnici E 442 od Valašského Meziříčí na Hranice na Moravě? Postupně míjíte areál Dezy, zpomalujete v prudké levotočivé zatáčce před Lhotkou nad Bečvou, projíždíte křižovatkou

s odbočkami na Choryň a Lešnou, projedete úsek s listnatým lesem a pak, pak na krátký či ještě kratší okamžik (dle ručičky na tachometru) uvidíte po pravé straně houští a křoví, nekosenou starou travu a rákosí. A to je přesně to místo, na které Vás chci zavést a seznámit Vás na několika řádcích s jeho poklady.

Choryňský mokřad má pohnutý osud. Začal vznikat teprve v 50. letech 20. století poté, kdy byl vybudován Velký a Malý Choryňský rybník. Do té doby to byla kosená louka, tedy přesněji několik desítek úzkých parcel soukromých zemědělců a větší parcela církevní půdy. Některé se využívaly jako louka, některé se oraly a pěstovalo se na nich obilí apod. Takže nic zvláštního až do doby, kdy se začaly budovat rybníky. Nejdříve měly rybníky tolik vody, že zejména na severním okraji přecházely do louky, kde vyrostly bohaté porosty rákosu, ostřic a dalších mokřadních rostlin. Postupně byla výška vodní hladiny snižována a na severní straně byla vybudována farma pro drůbež. Voda z rybníka začala prosakovat sypanou hrází na západní straně a přilehlé louky byly podmačeny. Již v šedesátých letech na nich hospodaření pomalu ustávalo, jednak z důvodu

Bahnička jehlovitá (*Eleocharis acicularis*)

zamokření a také z důvodu změny vlastností půdy – už 20 let zde hospodařilo JZD. Celá plocha podmačených luk pomalu zarůstala nejdříve ostřicí a rákosem, později náletem vrb a olší. Mokřad takového typu nemůže dlouhodobě existovat bez vlivu člověka. Zarostl by během pár desítek let keři a stromy a změnil by se na lužní les. Proto byl v roce 1999 vyhlášen přírodní rezervací a je patřičně udržován kosením travních porostů a kácením stromů a keřů.

A jaké poklady na něm můžeme najít dnes? Především ojedinělé a na Valašsku vzácné společenstvo mokřadních rostlin, které vytváří mozaiku a kombinaci různých druhů vázaných na místa sušší a během léta vysychající až po místa trvale zamokřená. Najdeme zde běžné druhy jako je jedovatý blatouch bahenní (*Caltha palustris*), který roste jinak hojně kolem potůčků, v příkopech s proudící či stagnující vodou a každé jaro nás potěší svými zářivě žlutými květy. Najdeme zde také méně hojné druhy, jako je až metr vysoký krvavec toten (*Sanguisorba officinalis*) s hlávkami hnědočerveně zbarvených květů. Již jen porůznu ho můžeme najít na podmačených loukách. K opravdovým perlám na Choryňském mokřadu patří žluťucha lesklá (*Thalictrum lucidum*). Tato statná vytrvalá rostlina dorůstající až 140 cm výšky, z čeledi pryskyřníkovité (*Ranunculaceae*), má omamné vonné květy trochu připomínající mimózu. Kvete v pozdním létě v červenci až srpnu a lata drobných žlutozelených květů působí velmi gracilním dojmem. Ale pozor, raději ji pro nikoho netrhujte, jedná se totiž o chráněnou rostlinu, a pak v květomluvě obdarovat někoho žluťuchou znamená „jsi netrpělivý(á)“. A proč je tato rostlina na Valašsku tak vzácná? Je teplomilná, raději roste na mokřadech v Polabí v Čechách nebo na jižní Moravě. Na Valašsko proniká Moravskou bránou a kromě Choryňského mokřadu roste ještě u Ratiboře. Další perlou je kapradiník bažinný (*Thelypteris palustris*). Řeknete si jistě, no jo, kapradina, vždyť jsou všechny na první pohled stejné a jsou jich plné lesy. Tato je zvláštní tím, že má na rozdíl od ostatních ráda hodně mokrý až bah-

nito. Roste v podmačených olšinách, na lesních bažínách, na rašeliníštích a na rašelinných loukách a také na lučních mokřadech a na okrajích rybníků. To přece naše „staré známé“ kapradiny z lesa nedělají. Kapradiník bažinný je vzácný v celé České republice. A až pojedete na dovolenou, můžete ho jako krajana potkat téměř na celé severní polokouli (od Severní Ameriky přes celou Evropu až po Indii a jižní Čínu). A jak ho vlastně poznáte? Stačí otočit list a podívat se na jeho rub. Jednotlivé malé úkrojky listu (tzv. lístečky) jsou při zralosti výtrusů zřetelně dolů ohnuté. Také ho raději netrhujte, protože patří mezi ohrožené rostliny. I když jako dárek je mimořádně vhodný, protože v květomluvě znamená „miluji tě od prvního spatření“. Naštěstí květomluva kapradiník bažinný jako takový nezná a všechny druhy zahrnuje pod „kapradí“. Proto můžete nahradit chráněný a vzácný kapradiník bažinný třeba tou hojnou a z lesa známou kapradinou, jako je kaprad' samec či paprta samičí.

Na Choryňském mokřadu roste hodně rostlin, které sice nejsou zařazeny mezi rostliny chráněné, přesto je na Valašsku najdeme jen velmi zřídka. Důvodem je nedostatek vhodných stanovišť. Asi ještě nikdy jste si nevsiml, nenápadné jednoleté, asi 10 cm velké rostlinky s drobnými květy v paždí listů. Jmenuje se kalužník šruchový (*Peplis portula*) a jak český název napovídá, najdeme ho často u kaluží a na podobných místech s kolísajícím stavem zamokření. Rád roste na vlhkých a dočasně zaplavovaných cestách, na dnech vypuštěných rybníků a spokojí se i s mokřinou v příkopě. Nesplette si tuto rostlinu s dalším kalužníkem, s nímž má společné jen české jméno. Označuje se tak severoamerická vodní rostlina *Diplois diandra* schopná trvalého růstu pod vodou a známá především mezi akvaristy. Příbuzný žlutě kvetoucího lučního pryskyřníku prudkého je pryskyřník lýtý (*Ranunculus sceleratus*). Roste na vlhkých bahnitých místech, na březích rybníků, v příkopech, někdy i na mírně zasolených místech. Na Valašsku se vyskytuje pouze roztroušeně až vzácně (nově se objevil například na ob-

naženém dně vypuštěné přehrady Bystřička). Dalšími zajímavými rostlinami, které potkáme na Choryňském mokřadu, jsou bahničky. Rostou zde hned dva druhy: bahnička bahenní (*Eleocharis palustris* s. lat.) a bahnička jehlovitá (*Eleocharis acicularis*). Jejich česká jména jsou dostatečně výmluvná v tom, kde je najdeme. Jinak se liší především velikostí a také tvarem lodyhy. Zatímco bahnička bahenní je mnohem statnější a lodyhu má oblou, bahnička jehlovitá má lodyhu čtyřhrannou a velmi tenkou. Bahničku jehlovitou najdeme jen zřídka, její porosty vypadají jako koberec drobných zelených jehliček. Nesnese konkurenci ostatních rostlin, a tak nemůže růst v porostech mokřadních rostlin. Proto ji najdeme na obnažených a dosud nezaroštěných březích vysychajících tůňek či vypuštěných rybníků. Bahnička bahenní je vytrvalá rostlina a dokáže přežít i krátkodobé zhoršení životních podmínek, proto také roste hojně kolem rybníků a mokřin a na zaplavovaných loukách.

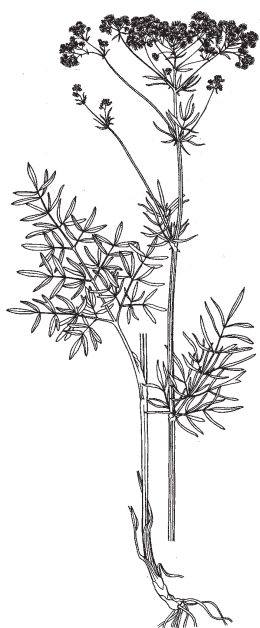
Ted' si snad už nikdo při vyslovení slova mokřad nevybaví jen místo, kde to pořádně čvachtá a do bot snadno nateče kalná a páchnoucí voda, ale že si také vzpomene na nenápadné obyvatelé mokřadu s libozvučnými jmény jako žluťucha, kalužník či bahnička. A ti méně romantičtí snad vezmou mokřady na milost v podobě kořenových čistíren, což jsou uměle vybudované mokřady, ve kterých probíhají stejné filtrační procesy jako v mokřadech přírodních.

LITERATURA

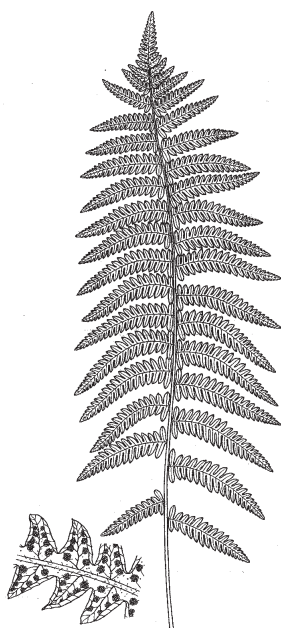
- Dostál J. (1989): Nová květena ČSSR, svazek 1, 2. Academia, Praha
 Hejný S. et Slavík B. (eds. (1988): Květena ČSR 1. Academia, Praha
 Slavík B. (ed.) (1997): Květena ČR 5. Academia, Praha

Poděkování: Děkuji za poskytnuté informace Vítězslavu Příkrylovi a Martinu Dančákovi.

Pozn.: Kresby použity z publikací Květena ČSR 1, Květena ČR 5, Nová květena ČSSR 2.

Žluťucha lesklá (*Thalictrum lucidum*)

Kapradiník bažinný (*Thelypteris palustris*) – celý list a detail listku s podvinutými lístečky a kupkami výtrusnic

Kalužník šruchový (*Peplis portula*) – celá rostlina a detail plodu (načervenalé tobolky) v úžlabí listů

Bahnička bahenní (*Eleocharis palustris* s. lat.)

Kde se skrývají naši motýli v zimě?

Lukáš Spitzer

Jen co se po dlouhé tmavé zimě vynoří prvních pár teplých dnů a zmizí zbytky zašlého sněhu na osluněných stráních, lidé se ihned rozžehnou pohaslé ohýnky v očích. Země pomalu měkne, vzduch je plný vůní jara a lidé ženou své čtyřnohé miláčky na stále delší a delší odpolední procházky. Sluch utrápený zimním tichem slastně zachycuje první slabě se ozývající bzukot much či včel. Tu a tam také neslyšně propluje vzduchem první pravý posel jara – skvost z říše hmyzu – některý z našich denních motýlů. Člověku je hned lehké u srdce. Když už poletují i motýli, tak je již ledová královna jistě poražena!

Příroda však druhý den často nachystá nemilé překvapení. První ranní letný pohled z okna nás uvrhne do pochyb, zdali ještě nesníme. Ta tam je včerejší jarní idyla, všude leží vrstva čerstvého sněhu! Okamžitě nám na mysli vytanou ti motýli a včelky, včera ještě poletující, dnes již jistě neodvratně pohřbení pod sněhovými závěsemi. Jak je ta matka Příroda krutá! Jak krátký život svým rozkošným dětem nadělila!

Poté, co opadnou první chmury, se však situace začne jevit jinak. Mnohý z motýlů měl přece trochu potrháná křídla! I barvy křídel nebyly příliš jasné... Pokud se tedy nevylihli teď na jaře, kde se po celou zimu, v tuhých mrazech, při vánicích a oblevách všichni ti to křehcí tvorečkové schovávali? Ublížil jim vůbec čerstvý noční přival sněhu? Odpověď není tak jednoduchá – není totiž motýl jako motýl...

Motýli stejně jako všichni ostatní tvorové musí nějakým způsobem přežít zimní období. Disponují k tomu svými různými fyziologickými přizpůsobeními. Největším nebezpečím pro přezimující hmyz, ať je ve stádiu vajíčka, larvy, kukly či dospělce, je možné zamrznutí vody v jejich tělních tkáních. V případě, že by k tomuto došlo, vzniklé vodní krystaly nenapravitelně potrhají jejich vnitřní orgány, což by znamenalo neodvratnou smrt postiženého jedince. Hmyz se této eventualitě brání velmi důmyslným systémem. Na pozim, když přijdou první mrazíky, zvyšuje ve svém těle podíl speciálních chemických látek – např. glycerolu. Tyto chemické látky sice úplně nezabrání vzniku ledových krystalů, ale velmi významně omezí jejich velikost a nedovolí jejich spojování ve větší celky. Krevní míza tak zůstává tekutá. Výrazně se však zvýší vzhledem k výskytu mikroskopických krystalků ledu její viskozita. Cirkulace krve v těle hmyzu se tak sice výrazně zpomalí, ale nikdy úplně nezastaví! Nedojde ani k poškození buněčných stěn jednotlivých buněk či celých vnitřních orgánů.

Hmyz většinou dobře snáší krátkodobé snížení teploty. Z rovnováhy jej tak nevyrusí ani pověstné aprílové počasí. Pokles teploty však nesmí být příliš rychlý, intenzivní a dlouhodobý. Taková pohroma způsobí nevratné poškození jeho těla a následnou smrt jedince. Hmyz je daleko citlivější na rychlé zvýšení teploty, ale to je zase jiný příběh.

Zanecháme však již dalšího popisu morfologických složitostí, kterými se hmyz vyznačuje, a povězte si něco zajímavého o životě a osudech našich denních motýlů.

Jak je tomu u baboček?

Z celé plejády našich denních motýlů jen několik málo druhů přechází zimu v podobě dospělce. Své úkryty nachází v zimním období na opuštěných půdách, ve sklepích, v hromadách dříví, ve skalních štěrbinách či pod kůrou stromů. Nejčastěji můžeme najít takto ukrytou naši nejběžnější babočku – babočku paví oko (*Inachis io*). Na konci léta a v průběhu září poletuje či sedí na květech mnoho těchto duhových motýlů. Samečci jsou jako téměř u všech baboček velmi podobní samičkám. O své družky však před nadcházející zimou nejeví žádný zájem. I samičky ponechávají přítomnost potenciálních ženichů klidnými. Neúnavně přeletují z květu na květ a ze všech sil se snaží zajistit se pro blížící se dlouhý spánek životně důležitými zásobami. Zimní spánek a s ním spojené výrazné snížení teploty je navíc pro přezimující druhy nezbytný pro zdárné dokončení vývoje jejich vnitřních orgánů – především pohlavních buněk. Bez přezimování by nikdy pohlavně nedospěli. Na jaře, jakmile jen trochu zasvítl slunce, opouští samičky i samečci své úkryty a rychle zakládají novou generaci. Zajímavé sledování provedl ekolog Libor Dvořák na území pohoří Český les. Zjistil zde, že babočky paví oko výrazně preferují zimování ve sklepích a pod kůrou stromů a pozůstatcích druhé světové války – opuštěných vojenských bunkrech. Naopak jen výjimečně je nacházel v přirozených úkrytech – jeskyních a pod ochozy skal.

Housenky baboček, těchto rytířů našich motýlů, se vyvíjejí na rostlinách kopřiv. Na jaře jsou mladé kopřivy jak nejšťavnatější, tak je v jejich listech také nejméně chemických látek, které rostlina používá pro svou ochranu před býložravci. Samičky toto velmi dobře vědí a snaží se proto vyklást svá vajíčka co nejdříve. Když si v té době pozorně prohlédneme sotva několik centimetrů vysoké mladé rostlinky kopřivy a usměje se na nás štěstí, najdeme zde jejich pozoruhodná vajíčka. Kladoucí motýl vytváří z navzájem spojených vajíček dlouhé šňůrky, které podobny řetízku kolmo ční z listu. Housenky, poté co se osvobodí ze sevření tenké skořápky svých vajíček, žijí pospolu v rodinných hnízdech. Na větším trsu kopřivy tak můžeme najít i přes sto housenek. Když je kolonie vyrušena, housenky se společně snaží útočníka vystrašit. Jedním koncem těla se pevně drží okraje listu a druhým koncem volně mávají

Babočka paví oko (*Inachis io*)

Foto P. Kovář

Babočka bodláková (*Vanessa cardui*)

Foto D. Průša

Babočka bílé C (*Polygona c-album*)

Babočka admirál (*Vanessa atalanta*)

Babočka osiková (*Nymphalis antiopa*)

v prostoru. Když se takto v sekundě vztyčí někdy i několik desítek housenek, je narušitel v drtivé většině úspěšně zahnán. Když je již všechna potrava spotřebována, vydávají se společně hledat nový zdroj. V této chvíli můžeme narazit na někdy i několik metrů dlouhou frontu těsně za sebou se pohybujících housenek. Kuklí se již samostatně většinou na živné rostlině nebo v jejím nejbližším okolí.

Babočka osiková (*Nymphalis antiopa*), u nás dříve hojná, dnes už jen ojediněle objevující se motýl, patří také k úspěšně přezimujícím babočkám. Prožitá zimní zkušenost však viditelně mění barevnost těchto motýlů. Pokud chytíte babočku osikovou na podzim, září lem jejích křídel jasnou žlutou barvou. Tato žluť však vlivem nízkých teplot v průběhu mrazivých měsíců téměř beze zbytku vyprchá. Na jaře tak potkáváme motýly s šedou nebo čistě bílou křídelní obrubou.

Přezimujícím motýlem je i těžko polapitelný bystrý letec babočka bílá (*Polygonia c-album*). Její přezimující generace je o poznání tmavěji zbarvená než generace jarní. Dalším motýlem, který je u nás schopen přezimování, je také babočka jilmová (*Nymphalis polychloros*). Její početnost meziročně velmi výrazně kolísá, a to nejen u nás, ale i v celé Evropě.

Na nevytápěné půdě také často narazíme na babočku kopřivovou (*Aglais urticae*). Vývoj těchto motýlů je obdobný jako u popsaného příkladu předchozího druhu. Život dospělých baboček se však od usedle žijících baboček paví oko velmi odlišuje! Tato babočka patří ke skupině migrujících motýlů. Samečci i samičky babočky kopřivové jsou v neustálém pohybu. Dospělí motýli podnikají v závislosti na početnosti populace, počásí a dalších jevech někdy až několik tisíc kilometrů dlouhé výlety. Experimentálně bylo genetickými metodami zjištěno, že v rámci celé Evropy existuje pouze jedna velká rodina tohoto motýla. Je proto možné, že rodiče motýla, kterého právě držíme v ruce, se loni narodili až ve Francii a jeho děti (ovšem jen pokud jej pustíme zpět na svobodu) budou příští rok poletovat třeba v Polsku.

K pravidelným migrantům patří také babočka admirál (*Vanessa atalanta*). Tento druh však v našich podmínkách pouze velmi výjimečně přezimuje. Jedinci, kteří se o to pokoušejí, v průběhu zimy umírají. Nesnáší totiž i nepatrný pokles teplot pod bod mrazu. Koncem května ale přiletí čerství motýli z jižních oblastí Evropy. Na našem území poté založí jarní generaci. Zástupci druhů

– letní – generace poté Českou kotlinu opět opouští a vrací se zpět na jih, kde zakládají další, v pořadí třetí, zimní generaci. Dospělci zimní generace se ze svých kulek osvobodí až na jaře a nastupují cestu zpět do střední a severní Evropy.

Podobně se chová i naše další babočka – babočka bodláková (*Vanessa cardui*). Ptáte se, proč se tyto motýly tak složitě rozmnožují? Copak by nebylo jednodušší zůstat celý život na jednom místě a nepodstupovat tak namáhavé přesuny napříč evropským kontinentem? Odpověď je vcelku jednoduchá. V jižních oblastech panuje přes léto velké sucho a teplo. V těchto podmínkách nenajdou jejich housenky dostatek potravy a nedokončí zdárně svůj vývoj. Dospělí motýli naopak nejsou na severu schopni přečkat ani mírnou zimu. Proto příroda objevila způsob – na první pohled velmi složitý – ale jediný možný pro přežití těchto krásných motýlů.

Pokud v průběhu zimy najdeme doma na okně probuzeného motýla, nepředstavuje to pro něj přímo ohrožení života. Záleží však jen na naší pohotovosti a rychlosti. Blaho na duši z probuzení totiž nemá. Při tomto procitnutí intenzivně plýtvá naspořenou energií. Rychle jej proto přeneseme do sklepa či jiných chladnějších prostor, čímž mu tím pravděpodobně zachráníme život. V chladném prostředí opět upadne do stavu strnulosti, ve kterém výrazně šetří vzácnou energií a často se potom úspěšně dožije jara. Na jaře se pak posílí na prvních květech.

Černou ovci mezi našimi babočkami je babočka sítkovaná (*Araschnia levana*). Přezimuje totiž jako jediná ve stádiu housenky. Na jaře se kuklí a poté se z ní líhnou motýli jarní generace, jejichž křídla jsou zbarvena převážně oranžovo-ohnědě. Hnědé zbarvení je velmi odlišné od toho, které vidíme u motýlů letní generace, kteří jsou černí s drobnou zdobnou bílou páskou. Tato změna zbarvení je dána vlivem délky světlosti během dne, která ovlivňuje množství speciálních hormonů v tělní míze motýla. Housenky z vajíček, které nakladli černobíle zbarvení motýli, na podzim hledají úkryt a přecházejí zimu.

A kterak zimují jasoni a otakárci?

Motýli obou druhů našich jasonů jsou krásní a noblesní, vyskytují se ale velmi vzácně. Samečci jasonů vládnou schopností, kterou by jim mnozí mužové určitě velmi záviděli. Při páření vytvoří kolem pohlavního otvoru samice pevnou přílbici, která samičce znemožní opětovné páření. Ne tak samotným samečkům, kteří se dále mohou zapojovat do náročného boje o volné samičky. Samičky jasonů pak svá vajíčka kladou v létě přímo na živné rostliny. Například samičky vzácného motýla jasoně dymnivkového (*Parnassius mnemosyne*) kladou svá vajíčka již na začátku léta na povadlé rostliny dymnivky horské, kde tato vajíčka přecházejí celé léto, podzim a zimu. Housenky se poté na jaře dalšího roku líhnou často tak brzy, že jsou ještě mnohá místa pokryta sněhem. Tyto motýly tak od jara až do začátku léta v přírodě vůbec nenajdeme, musíme si na ně počkat až do léta. Podobně se vyvíjí i jason červenoooký (*Parnassius apollo*). Tento motýl byl u nás již téměř kompletně vyhuben. Na lokalitě Kotouč u Štramberku se však podařilo uskutečnit jeho úspěšné zpětné vysazení.

Perleťovec stříbropásek (*Argynnis paphia*) Foto P. Kovář

Žlutásek řešetlákový (*Gonepteryx rhamni*) Foto P. Kovář

Kukly modráška černoskvřnného (*Maculinea arion*) ve hnízdě mravence *Myrmica sabuleti*

Ohniváček černokřídý (*Lycaena phlaeas*)

V současné době je již populace životaschopná a je mimo akutní nebezpečí opětového vymizení. Housenky jasně červenookého žijí na rozchodníku (rod *Sedum*). Samičky i samečci jsou pomalými letci, kteří jsou proto vzhledem ke své atraktivitě snadnými oběťmi nezodpovědných sběratelů motýlů.

Perleťovci, hnědásoci a zatracovaní bělásci...

U velké skupiny našich perleťovců se vyvinul poněkud odlišný způsob překonávání zimního období. Například samičky hojněho motýla perleťovce stříbropáska (*Argynnis paphia*) kládou vajíčka v průběhu léta a časného podzimu. Housenky se líhnou už na podzim. Ven na svobodu se však neprokoušou a zůstávají stěsnány ve vajíčku – chráněny vaječnými obaly – až do jara. Až s prvními teplými dny se malá housenka osvobozuje, proráží tenký obal vajíčka a pokračuje ve svém vývoji.

Další velkou skupinou motýlů jsou druhy, které přezimují jako housenka v různých stádiích vývoje. Většina druhů našich žluťásků rodu *Colias* přezimuje jako dospělá housenka, která se poté na jaře kuklí ve staré trávě, na kamelech, kmenech či zdech domů. Její přeměna v motýla probíhá velmi rychle, proto se již brzy můžeme kochat čerstvě vylíhlými žluťásky. Barvenější samečci se také většinou líhnou dříve než samičky.

Bělásci rodu *Pieris*, mezi které patří bělásek zelný, řepný či řepkový, přezimují naopak ve stadiu kukly. Když přijde na jaře prvních pár teplých dnů, kvapně dokončují svou přeměnu v motýla. Patří tak po babočkách a žluťásku řešetlakovém k prvním jarním motýlům.

Zmíněný žluťásek řešetlakový je jediný zástupce bělásků a žluťásků, jehož životní strategií se stalo překonávání zimy ve stadiu dospělce. Dospělí motýli jsou také rekordmanky mezi ostatními druhy v délce svého života. První žluťásci se líhnou až v červenci. Stejně jako jiní přezimující motýli se na podzim nepáří a se zasnubami čekají až na jaro. Samičky poté vykládají vajíčka na pupeny a větvičky svých živých rostlin – řešetláku a krušiny. Po vykladení se běžně dožívají května a června. Největší matadoři poleťují ještě na začátku července. Mohou tak teoreticky jako jediná naši denní motýli potkat v přírodě své dospělé potomky.

Modrásci modři i nemodři

Mezi modrásky řadí entomologové i motýly, které by laik za modrásky nikdy nepovažoval. Patří sem rod ohniváčeků, motýlů zbarvených ohnivě oranžově, nebo ostruháčeků, kteří jsou naopak oděni do v přírodě neviditelného hnědošedého kabátku. Housenky ohniváčeků jsou vázány na své živé rostliny, kterými jsou různé druhy štavelů. Na podzim slézají housenky z rostlin a ukrývají se v zemi. Kuklí se až na jaře. Ostruháčci přezimují většinou jako vajíčko, pouze výjimečně jako kukla. Závisí to hlavně na živé rostlině jednotlivých druhů. Druhy, jejichž housenky vyžadují dřeviny či křoviny, přezimují jako vajíčko. Druhy, jejichž vývoj probíhá na bylinách, přezimují jako kukly.

Všechny druhy našich modrásků jsou odborně řečeno fakultativně myrmekofilní. Znamená to, že housenky během svého vývoje často využívají pohodlí a ochrany, které skýtá pobyt v mraveništi rozličných druhů mravenců. Housenky mnoha modrásků se kuklí již na podzim a zimu překonávají jako kukly volně ložené v mraveništi.

Zajímavým vývojem prochází nemnoho našich druhů modrásků rodu *Maculinea*. Housenky velké většiny našich druhů žijí a vyvíjejí se v hnízdech různých druhů mravenců, kde také přecházejí zimu. Housenky některých druhů v mraveništi neškodí. Nechávají se sice od mravenců krmit, ale nabízejí jim na oplátku své sladké výměšky. U některých druhů se však tento vztah posunul až za hranici oboustranně výhodného soužití. Housenky modráška černoskvrného (*Maculinea arion*) jsou vyloženými vlky v rouše beránčím. Mladé housenky žijí nějaký čas ukryty v květech mateřídoušky. Poté, co trochu povyroste, slezou na zem a čekají, až o ni zavádí všude šmejdící mravenec rezavý (*Myrmica sabuleti*). Mravenec ji opatrně uchopí do svých kusadel, která pro všechny ostatní housenky znamenají jistou smrt, a opatrně ji odnese do svého hnízda. Zde, dobře skryta před nebezpečnostmi okolního světa, nepozorovaně vraždí a pojídá naše milá housenka larvy a kukly hostitelského mravence. Pokud se v mraveništi sejde těchto housenek více, můžou je takto úplně zlikvidovat! Na jaře příštího roku se vypasene housenka zakuklí a v létě se vylíhne krásný motýl, který urychleně mraveniště opouští. Mravenci, jako by pochopili svůj osudový omyl, již na dospělého modráška útočí, jeho tělo je však před jejich kusadly výborně chráněno. Ptáte se jak? Celé tělo i křídla motýla jsou porostlé hustými chloupky, na které jsou i mravenci krátkí! Vytrhané chloupky totiž ucpávají jejich kusadla.

Místo loučení...

Pomalu neexistuje jiný tvor, který v sobě nese tolik rozporů, jako motýl. Nejdříve je ošklivou chlupatou housenkou, která se mění v nenápadný, někde dobře ukrytý pytlík, ze kterého do světa vyletí krásný křehký motýl. Matka Příroda musela mít se stvořením motýlů plné ruce práce. Navíc jim dala do vínku tolik různých životních osudů a strastí! Naštěstí nezapomněla tyto něžné tvory vybavit i schopnostmi pro jejich úspěšné překonávání. Největším nepřitelem pro jejich ži-

Ohniváček celikový (*Lycaena virgaureae*) Foto D. Průša

vot tak nejsou aprílové či jiné rozmary počasí, ale stal se jím člověk a jeho mnohdy velmi nešetrné chování. Člověkem pozměněným životním podmínkám se bohužel motýli asi přizpůsobit nedokáží. Velkoplošným vypalováním předjarní suché trávy jsou každoročně zbytečně zabíjeny tisíce motýlů, které ještě ani nespátily – čekajíce ve svých kuklách – světlo světa. Mozaikové vypalování naopak paradoxně výskyt mnoha druhů podpoří – umožní totiž růst vzácnějších druhů rostlin, které by jinak v ostré konkurenci běžných rostlin zahynuly. Pokud navíc chceme, aby nám okolo rozkvetlých květin na zahrádce poletovaly duhové babočky, musíme jim někde v rohu nechat trs kopřiv. Pouze na nich mohou jejich housenky žít. I kupky travních mravenců musí mít své místo na loukách a pastvinách, ačkoli nám velmi ztěžují jejich kosení. Jejich zničením se připravíme o zážitek z pohledu na pravé motýlí skvosty – hejna modrásků. Velmi důležitá pro život mnoha druhů jsou také zachovalá bohatá luční rostlinná společenstva, anglický travník totiž pro vývoj housenek motýlů příliš velké pohodlí neskýtá. Pokud nedopustíme znehodnocení luk, pasínek či horských louček náletem stromů a invazí keřů, motýli se nám svým třepotavým letem velmi rádi odvděčí.

Žijeme v kulturní krajině, ráz valašské krajiny je hlavně dílem činnosti našich babiček a dědů. Přírodu okolo sebe jsme za nespočet staletí, kdy si na její úkor uspokojujeme své potřeby, intenzivně pozměnili a sobě uzpůsobili. Současný stav již příroda sama udržet nedokáže. Budoucnost rozmanitosti života na mnoha a mnoha lokalitách v našem okolí leží bohužel jen na našich bedrech.

Zhostěme se tohoto úkolu se ctí, abychom se pak nemuseli před našimi dětmi stydět a smutně opakovat: „To za mého mládí, to bylo všude motýlů a brouků!“

Kukla běláška hrachorového (*Leptidea sinapis*)

LITERATURA

- Beneš J. a kol. (2002): Motýli České republiky. Rozšíření a ochrana, Praha. (857 pp.)
 Kúrka K. (1978): Rozmnožování a vývoj hmyzu, Praha. (223 pp.)
 Obenberger J. (1964): Entomologie V, Praha. (775 pp.)
 Reichholf-Riehmann H. (1996): Motýli. Průvodce přírodou, Praha. (287 pp.)

Při skicování, 1980

Foto Jiří Klučka

Malířské dílo a úděl Jaroslavy Hýžové

21. 2. 1915 - 4. 3. 1992

Kamila Valoušková

Valašsko a jeho obyvatele poetické duše charakterizují jako kraj nezdolného pevného ducha, s dobrosrdečnými lidmi žijícími zde v souladu s okolní krásnou přírodou. Dříve se v těchto větech odrážel reálný života běh v chalupách mezi kopci, ale dnes už je situace trochu jiná. Nicméně tato charakteristika, která – přízněji se to, nám Valachům lichotí – i nadále přetrvává, a to i díky malířce, kresličce, grafičce a ženě literárního ducha Jaroslavě Hýžové. Ztvárnění těžkého a zároveň krásného života na Valašsku věnovala celé své dílo.

Jaroslava Hýžová se narodila 21. února 1915 na Prostřední Bečvě v rodině vesnického učitele Augustina Hýži. Dětství prožila v bídých válečných a poválečných letech mezi valašskými kopci, při hrách se starším bratrem a kamarády z okolních chalup. Do školy nastoupila již v pěti letech a poté pokračovala ve studiu na gymnáziu ve Valašském Meziříčí, kam se také čtyřlenná rodina přestěhovala. Maturitu složila v roce 1934, ale další studium se muselo podřídit přání otce a finančním možnostem rodiny. A tak si v roce 1937 zkouškou učitelské způsobilosti doplnila vzdělání pro již započatou dráhu učitelky. Vyučovala na více jak dvou desítkách škol, její špatný zdravotní stav ji však po několika letech donutil k (vítané) změně zaměstnání. Rozhodla se splnit si svůj letitý sen a vydat se na dráhu malířskou. V průběhu protektorátu byla pražská Akademie uzavřena, ale existovala ještě jedna možnost – studovat na malířské škole zřízené při Mánesu, kterou tehdy vedl ak. malíř Vladimír Sychra. Na základě zasláných prací byla ke studiu přijata a od roku 1942 do konce války zde vstřebávala výtvarné znalosti a dovednosti pod vedením ak. mal. Vojtěcha Tittelbacha a Josefa Lieslera. Zde se započala její dlouhá a náročná cesta malířky. I když malířské

začátky samozřejmě zaznamenáváme už v jejím rodném kraji. „*Asi ve 23 letech mocně na mne zapůsobilo setkání s malířem Josefem Hapkou, který, vida mé prvotiny, povzbudil mne ke kreslení a malování a dal mi vlastně jediný, v mém malířském působení, první rázu technického, v kvaši i olejomalbě.*“ Malovala tehdy jak v plenéru, tak i vlastní figurální kompozice, na kterých nalezneme vliv slavných českých malířů, jejichž dílo jí imponovalo: v krajinářství Antonína Slavička a ve figurálních kompozicích Jana Preislera (*Dívky s ocúny*, 1940) či Jana Zrzavého (*Salomé*, 1939). Po příchodu do Prahy se její malířské obzory rozšířily. Z nového prostředí se snažila načerpat maximum, což se projevilo jak na námětech, tak na technice malby. Velkoměstské prostředí se jí stalo novou inspirací a dalo vzniknout kompozicím malovaným v duchu prvoevu Skupiny 42 (*Pražské domy*, 1947). Vedle toho dále maluje díla se silným tragickým nábojem, pro které využívá buď tradičních témat (*Pieta I*, 1944) nebo zaznamenává probíhající smutný osud našeho národa. Téma těžkého osudu, žalu, obětování se a pokory provází pak celou její další tvorbu, i když později bývají právě tato teskná a tíživá adjektiva vplétána do motivu ještě přiznačnějšího pro její tvorbu: motivu ženy.

Své pražské studium zakončuje Hýžová několika školními výstavami, ať už přímo v budově spolku Mánes, či úspěšnou výstavou v Topičově salónu v roce 1947. Tou dobou se stává matkou a nešťastný rozpad manželství ji nakonec přinutí vrátit se na Valašsko, do Valašského Meziříčí. I přes životní nesnáze a tíživou finanční situaci se nadále věnuje tvorbě. Na nátlak nové osobní i společenské situace se obrací k realismu a vedle klasických plenérových kreseb a maleb vznikají i obrazy s budovatelskou tematikou a návrhy pro agitáční tiskové materiály. Sama toto své tvůrčí období později hodnotí takto: „*Nadiktovaný socialistický realismus na několik let ochromil moderní výraz mé malby z pražského studia, realistické kresby i oleje portrétů však prohloubily mé vnímání.*“² „*V té době jsem vyvařila mnoho svých pražských obrazů v prádelním kotli, abych v těžké finanční situaci měla na čem malovat. Nové obrazy byly daleko méně významné než ty, jež jsem zničila, ale byly blíž stalinistického oficiálního diktátu.*“³ Zachycuje krajinu, stromy, ale i poválečný všudypřítomný stavební ruch. Krom toho, inspirována realitou svého mateřského poslání, maluje i barevné kompozice s dětskou tematikou. Stále věnuje spoustu energie do péče o děti a velmi se angažuje v kulturně-osvětové sféře, k čemuž ji nutí její energická, upřímná a zapálená povaha. Maximální nasazení pro veškerou činnost odnáší její zdraví – jako už tolikrát v minulosti i později v budoucnosti.

Ambrož Špetík: Jaroslava Hýžová v obtížné poloze jóg, 1976

Počátkem šedesátých let získávají práce Jaroslavy Hýžové nový výraz a náboj, ke kterému snad přispěla i její studijní cesta do Paříže v roce 1957. Malby nabírají pevný, monumentální ráz, docílený geometrickou stylizací, užitím černých kontur a projasněním palety. Maluje obrazy s převládající modrou barevností – k té prý ji přimělo pozorování přírody za podvečera. Mezi tato díla, autorkou samotnou zahrnutá pod pojem „modré období“, lze zařadit např. *Letní podvečer na Soláni* či *Píseň míru* z roku 1960. O své tvorbě z této doby o pár let později říká: „*Silné bylo modré období v šedesátých letech. K modré se stále vracím jako k barvě velké harmonie duše, barvě básnivosti, mystických vůní a hloubek.*“⁴ Námětem obrazů je stále rodné Valašsko, jeho krajina, lidé a hlavně ženy, nositelky těžkého údělu, který jim život spřádá. Žena – matka, žena – manželka, osamělá čekatelka na svého muže vracějícího se odněkud z práce, žena – nádoba bolesti a žalu, který za svůj život musí přestát, ale přesto hledí se vztyčenou hlavou tak říkajíc „vstříc lepším zítřkům.“ Stejnou tíhu, bolest a oběť Jaroslava Hýžová cítí-

Josef Hapka: *Majstr Sláva* (portrét Jaroslavy Hýžové), 1938, kresba tužkou

la i ze svého vlastního života. „*Všední život matky mne nutil žít neustále jako mezi mlýnskými kameny. Nekonečná dřina, takže má cesta za uměním byla celoživotním tvrdým zápasem při náročné kulturní a osvětové práci pro společnost.*“⁵ „*Narodila jsem se s obnaženým srdcem. Proto jsem se tak často cítila v pozdějším životě broukem napichnutým na špendlík bez milosrdné kapky usmrcujícího éteru. V ničem jsem nebyla veliká, jen v lásce k lidem, odříkání a bolest jsem se vydala až k hranici možností.*“⁶

Ve druhé půli šedesátých let získává její dílo výraz, který si s drobnými změnami uchovala celá další tvorba. Malby nabývají na (až sochařské) objemovosti a hutnosti. Zobrazovaný námět je přetvářen geometrickou stylizací, zpravidla podtrženou tvrdou konturou, a pastózní barevná plocha je sestavena z několika valérů, které již větší ignorují lokální barevnost. Autorka nachází zalíbení ve strukturální malbě: „*Strukturou docílují větší životnosti díla. Proto přidávám do barev písek, rozdrčené střepy skla, baněk, perliček, bronz, staniol.*“⁷ Námětem zůstávají figurální scény, občas zátiší či portrét, ale především valašská kra-

jina a stromy, opředené tajemnými významy vá-
žícími se k podstatě života. Vedle toho se tu a tam
objeví i abstraktní kompozice, často však notně
ovlivněná některým ze slavných malířů (*Cesta
života*, 1966) nebo prozrazující nepřilíživou
formu ztvárnění většinou velmi závažného, až
patetického námětu. Malířská forma se postupně
ustaluje a další tvorba si již s sebou nese jasně
rozpoznatelný rukopis Jaroslavy Hýžové. Neji-
nak je tomu i v tematické oblasti, která se soustřeď-
kolem několika motivů: venkovské ženy, symbo-
lické stromy, vesnice, bodláky („symboly pevnosti
zdejších lidí“, jak vysvětluje autorka), večery,
podvečery, noci. „Stále častěji maluji obrazy
z představ, ze vzpomínek (jsou žhavější). Barvy
jsou oproštěny od vnějšku – tryskají z potřeby
nitra.“ Sama hodnotí i změnu barevnosti na pře-
lomu šedesátých a sedmdesátých let: „Období
červené, oranžové, medové, zářivě teplé. Vnitřní
nutnost – temno v duši. Potřeba rozzářit lidem
oči, dát světlo a oheň...“⁸ Přestože je Hýžová
v této době velmi produktivní po tvůrčí stránce,
provází ji opět těžkosti a zoufalství z veřejného
života. Za svůj upřímný nesouhlas s událostmi
v srpnu 1968 je „odměněna“ omezením veřejné
prezentace svého díla a zákazem cestování do
zahraničí, což jako profesionální a po všech strán-
kách aktivní malířka nese velice těžce. „Sesypala
se na mne všechna krutost doby. Nesmím vysta-
vovat, jsem na pranyři a za ty čtyři roky to ve mně
vykonalo zlou ničivou práci.“⁹

V závěru své výtvarné tvorby Jaroslava Hý-
žová ještě umocňuje malířskou modelaci a upouští
od popisných detailů. I osmdesátá léta se vyvíjí
v duchu autorčiných životních témat, tragika a tíha
života je vplétána i do krajinářských námětů a
formální pozornost se soustřeďuje spíše na hmotu
a její modelaci. Monumentálně komponované
malby, oslavující rodinu, lásku a valašský lid, v té
době našly uplatnění v mnoha veřejných prosto-
rech v našem regionu.

Dílo Jaroslavy Hýžové bylo pevně spjato s jejím
rodným krajem, ve kterém prožila většinu svého
života. Bylo a zůstává věnováno jeho lidem, do-
konale sžitým a smířeným s okolní přírodou, a
nelehkému životu vůbec, jakkoli se nám to dnes
může jevit nadsazené, zidealizované a zjedno-
dušené. Je v něm obsaženo mnoho bolesti, žalu,
utrpení a zároveň krásy, obětavosti, pýle, pokory
a lásky. Tedy všeho, čím by se dal při troše nad-
sázky charakterizovat celý život Jaroslavy Hýžo-
vé.

POZNÁMKY

Veškeré citáty jsou čerpány z pozůstalosti Jaroslavy
Hýžové, uložené v MRV ve Vsetíně.

¹ Z vlastního životopisu J. Hýžové, 1987

² Tamtéž, doplněno asi v r. 1990

³ Koncept rozhovoru pro medailon v ostravském roz-
hlase – 9. 3. 1969

⁴ Tamtéž

⁵ Krédo, 1987

⁶ Vlastní životopis, 1974

⁷ Koncept rozhovoru pro medailon v ostravském roz-
hlase – 9. 3. 1969

⁸ Tamtéž

⁹ Dopis Matouši Jurákoví, 1972

Slávka Hýžová s rodiči a bratrem poblíž rodinné
vilky na Prostřední Bečvě, 1921 Foto Cyril Mach

V plenéru, asi 50. léta

Jaroslava Hýžová, 1942

7. 8. 1951

U obrazu Na Soláni, 1960

Salomé, 1939, olej na plátně, 63 x 45 cm, soukromá
sbírka

Pieta I., 1944, tempera na lepence, 57,5 x 42,5 cm,
MRV ve Vsetíně

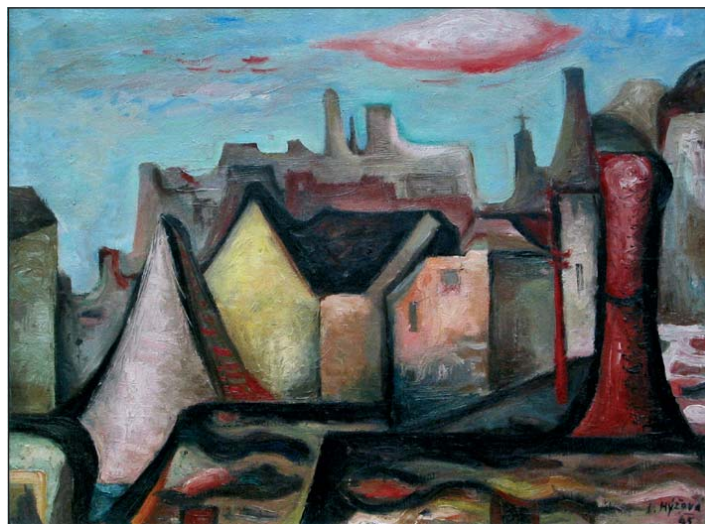

Foto repro M. Ošťádal

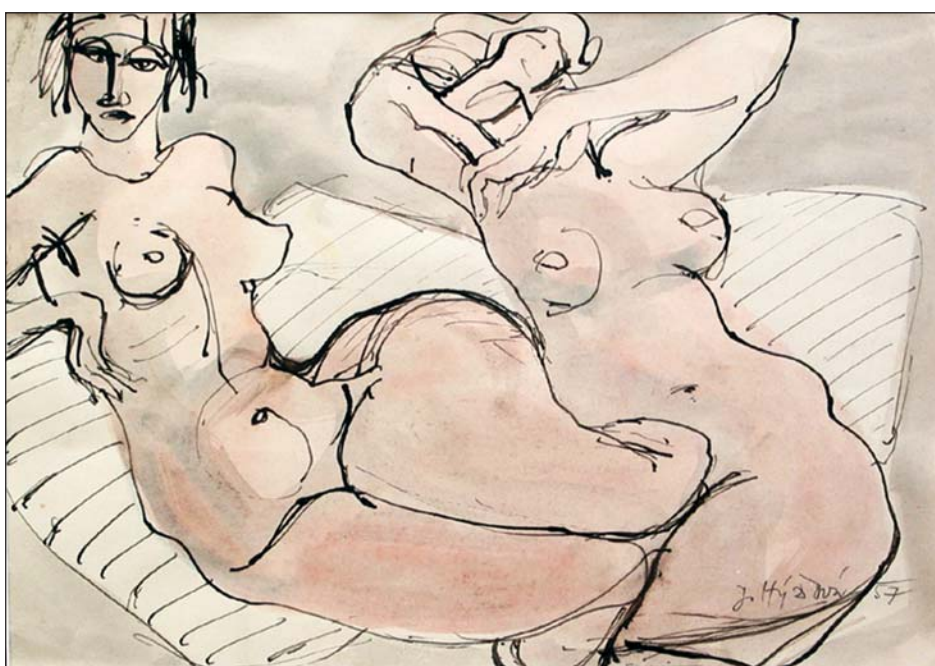
Město v podvečer, 1945, olej na plátně, 46,5 x 61,2 cm, soukromá sbírka

Přítelkyně, 1945, olej na plátně, 66,5 x 54,5 cm, soukromá sbírka

Pražské domy, 1947, akvarel a pastel na papíře, 38 x 31 cm, MRV ve Vsetíně

Siesta, 1957, kolorovaná perokresba, 20,5 x 29 cm, soukromá sbírka

Podzim, 1964, tempera na papíře, 55 x 41 cm, soukromá sbírka

Mír večera, 1966, olej na lepence, 71 x 60 cm, MRV ve Vsetíně

V nejkrásnějším světa kraji

Jiří Demel

*Když sejdeš z hor, když zmlkne bystřina,
když rachot města tě zraní,
zavřeš oči a na rtech ti usíná
materidouška beskydských strání.*

*Divoký pták ještě krouží tvým snem
nad lesy u Kavalčánek.*

*A klid, boží klid, po němž se marně pnem,
modravě věncí zlý spánek.*

(Josef Hora: Vzpomínka)

Verše Josefa Hory k nám promlouvají podobně jako obrazy Jaroslavy Hýžové. V jedné ze svých zpovědí malířka napsala: „*Trápím se s kumštem, protože mi nic jiného nezbyvá, než jít za tou dalekou, v hlubinách duše zářící hvězdou. Tvořit znamená trápit se. Sestra Touha a sestra Bolest mi pomáhají, abych se trápila ráda.*“

Jaroslava Hýžová se narodila v učitelské rodině na Prostřední Bečvě před devadesáti lety, 21. února 1915. Měla to štěstí, že se narodila „v nejkrásnějším světě kraji“, jak sama říkala – na Valašsku. Od zrodu do stáří jí Bečva zpívala svou píseň domova. Své dětství prožila v úzkém soužití s krásnou bečvanskou přírodou a s družnými valašskými dětmi. Osud jí však již tehdy dal poznat obě strany mince života. Hluboce procítila svůj dětský vztah k milované kamarádce i k její předčasné smrti.

Ve Valašském Meziříčí, kam se s rodiči přestěhovala, vystudovala gymnázium. Ráda kreslila a malovala. Profesori věděli o jejím výtvarném talentu. Ale na přání rodičů si doplnila vzdělání o maturitu na učitelském ústavu a stala se učitelkou. Sedm let učila na mnoha školách na Valašsku i Hané. Po celou tu dobu malovala, studovala literaturu o malířství. Bylo to v době začátků okupace, kdy mladí lidé hledali životní východiska z těžké doby. Sblížila se tehdy s přáteli kolem Mladé scény, s jejím zakladatelem Alfrédem Radokem, jeho bratrem Emilem, básníkem Gustou Skýpalou, režisérem Svatou Papežem. Účastnila se výstavy mladých výtvarníků, která tehdy z jejich iniciativy byla pořádána. Mezi účastníky čteme jména Jaroslava Králíka, Vladimíra Románka, Emila Solaříka. Kolekce Jaroslavy Hýžové patří k nejpočetnějším.

Do dalšího jejího života zasáhly hlasové potíže, které znemožnily další učitelování. Rodiče konečně souhlasili, aby mohla jít studovat malířství na školu spolku Mánes, která tehdy suplovala zavřenou Akademii výtvarných umění. Školu řídil Vladimír Sychra. Jaroslava Hýžová studovala u profesorů Vojtěcha Tittelbacha a Josefa Lieslera. Často vzpomínala na slova Vojtěcha Tittelbacha, která jim napsal do prvního katalogu:

„Dbejte toho, aby někde hluboko nezapadl hlavní smysl vašeho učení. Abyste se mohli vrátit po studijní zkušenosti nezvikláni k té sebevědomé čáře svého prvního, třeba dětského, ale o to upřímnějšího projevu. Jsou totiž malíři, kteří mnoho umějí, ale nic neřekají.“

Nové prostředí ji zaujalo, navazuje nová přátelství. Rozmáchl se k dalším cílům.

Když však naplnila svůj sen o malířství, láska ji zradila. Vrací se s dětmi domů, do Valašského Meziříčí. Opřena o pilíř rodiny, myslí hlavně na své děti... V usilovné tvůrčí práci nachází východiska z úskalí života. Bohatství svého srdce ukládá do svých obrazů, určitě těm, které má ráda. A přece ne vždy našla porozumění. „Malovalas, cos viděla, zachytilas, cos tušila,“ napsal o jejích obrazech Emil Radok.

Znovu a znovu vycházela se skicákem a malířskými potřebami do okolí svého domova, jezdila na Valašskou Bystřici, na Soláň, aby zachytila tajemnou monumentalitu našich hor, modrozeleň přísvit lesů, půvab luk i krásu podzemních žlutnoucích stromů na povlovných stránkách valašských kopců. Je uchválena velebností tvarů krajiny, její barevnou pestrostí v proměnách ročních dob. Hledá cestu ke kořenům, k zamyšlení nad smyslem života. Hledá a nachází výraz pro vyjádření poezie svého kraje.

Až do své předčasné smrti, která ji zastihla ve Valašském Meziříčí 4. března 1992, vytrvale šla za svou vidinou světa.

Horatou krajinou procházejí přísné postavy valašských žen, které skryté pod svými gotickými šátky statečně nesou svůj nelehký úděl, aby strasti odložily na prahu svých roubených chalup a naplnily je teplem lásky.

Před zlými větry chrání domovy strom, strážce minulosti, opora přítomnosti, příslib budoucnosti. Kořeny pevně zakotven v kamenité hlubině minulosti je zdrojem síly kmene, ze kterého vyrůstají ratolesti zítřků. Symbol stromu se zjednodušuje až k samotnému prativaru, aby vyjádřil vztah: člověk a strom, člověk a příroda, láska.

Malířka touží, aby vše bylo krásné, šťastné, plné lásky. Maluje svou touhu:

*K večeru, když zlátné nebe
a voda po kamení běží, smutné ženy
jdou,
děti jdou,
jen stromy tiše stojí – a hoří
mimo prostor a čas.*

Předjaří, 1966, tempera na lepence, 44 x 62 cm, MRV ve Vsetíně

V objetí, 1968, tempera na papíře, 62,5 x 51 cm, soukromá sbírka

Sama, 1966, olej a tempera na papíře, 88 x 64,5 cm, soukromá sbírka

Chlapec a dívka, 1970, tempera na papíře, 43 x 62 cm, MRV ve Vsetíně

V mámině objetí, 1980, tempera na papíře, 66 x 45 cm, MRV ve Vsetíně

Magický měsíc, 1982, tempera na lepence, 66 x 48 cm, MRV ve Vsetíně

Jenůfín žal, 1986, olej na plátně, 98,5 x 73,5 cm, soukromá sbírka

Únorová země, 1986, olej na plátně, 63,5 x 99,5 cm, soukromá sbírka

Mateřství, 1976, serigrafie, 18 x 13,5 cm, soukromá sbírka

Chalupy v Raťkově, 1972, uhlí na papíře, 21 x 30 cm, MRV ve Vsetíně

Zvonička v Podlesí, 1970, rudka na papíře, 19 x 15 cm, MRV ve Vsetíně

Na Kyvnáčkách, 1979, kresba rudkou, 21 x 14 cm, MRV ve Vsetíně

Ohlédnutí za výstavou trochu jinak

Olga Mehešová

Výstava výtvarných a literárních prací dětí a mládeže se uskutečnila v muzejní Galerii Gratis na přelomu března a dubna tohoto roku. Vznikla jako součást a zároveň i jako závěrečný – reflektující – výstup výstavního, lektorského a soutěžního projektu vsetínského muzea nazvaného *Mater nostra - Matka a dítě ve výtvarném umění*.

Projekt byl zahájen otevřením stejnojmenné výstavy ve vsetínském Zámecké galerii na počátku prosince loňského roku. Od 5. 12. 2004 do 15. 3. letošního roku se zájemci z řad dětí předškolního a školního věku (a různých stupňů vzdělávání) mohli zapojit do soutěžní části a vytvořit výtvarnou a literární práci na náměty souvisejícími se zvolenými tématy: s mateřstvím, zrozením, mytickým původem a genezí člověka. Na stěžejní téma mateřství byla zaměřena jak probíhající výstava *Mater nostra*, tak i vzdělávací a motivační lektorské programy (spolu s připravenými pracovními listy). Programy pro školy probíhaly v muzejní tvůrčí dílně Pastelka, umístěné v nárožní části Zámecké galerie, jejíž provoz byl při této příležitosti slavnostně zahájen.

Soutěže se zúčastnilo kolem stovky dětí a obsazeny byly všechny věkové kategorie od 4 do 18 let. Vedle několika jednotlivců obeslaly soutěž pracemi žáků tyto vsetínské školy: Základní škola Integra, Základní škola Vsetín-Rokytnice, Základní škola Vsetín-Ohrada, Základní umělecká škola a s největší účastí Speciální škola, která do soutěže zapojila i děti s mentálním a fyzickým postižením. Hodnotící komise udělila dohromady 34 cen a ocenění (+ cenu návštěvníků) a věcné ceny - výtvarné potřeby - poskytl formou velkorysého sponzorského daru vsetínský podnikatel Stanislav Olšák (Prodej papírenského zboží). Jednou z forem ohodnocení bylo i vystavení vítězných - i některých dalších vybraných - děl na komorní přehlídce tvorby dětí a mládeže nazvané *Mater nostra - Zrcadlení*. Instalace začínala doslova od Adama (a od „pramatky“ lidského rodu – mytické Evy), pokračovala náměty jako je *Zázrak početí*, *Ze mně já*, *Nenarozené*, od vyobrazení maminek s jejich potomky, přes ztvárnění klasického mariánského příběhu, po dětskou vizi superčlověka budoucího věku.

Celý projekt, včetně zahájené činnosti muzejní tvůrčí dílny Pastelka, je výsledkem dlouhodobé snahy vsetínského muzea o sblížení s veřejností, především s dětmi a mládeží prostřednictvím navázané spolupráce s regionálními školami, a to

spolupráce intenzivnější a v měřítku širší.

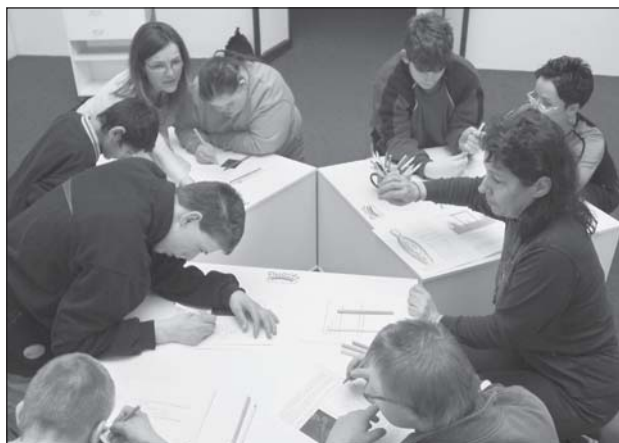
Mottem jednoho z předchozích muzejních vzdělávacích programů byl slogan „Hrej si a poznávej“, který v podobě loga upozorňoval návštěvníky na interaktivní „zastavení“ ve výstavě. Zvolené motto zdůrazňovalo cíl autorky, historičky muzea Hany Jabůrkové, zprostředkovat poznání hravou formou. A motiv hravosti – nyní ve smyslu předpokladu tvůrčího přístupu – se objevuje i v koncepci muzejní dílny Pastelka. Na jejím logu evokuje barevná tužka svým zakřivením tvar mostu, mostu jako spojnice mezi dvěma břehy – muzeem a veřejností. Tvarem i barevností připomíná duhu, rovněž pomyslný most, a to mezi nebem a zemí, pojímaný jako symbol tvůrčí inspirace a estetického vnímání. Kombinovaný znak mostu-duhy-pastelky má ještě další významovou artefaktickou a arteterapeutickou rovinu: je vnímán jako symbolické vyjádření cesty k znovuobjevené hravosti, tvořivosti a výtvarnému (i uměleckému) projevu.

Muzejní tvůrčí dílna Pastelka náleží mezi servisní formy výchovně vzdělávacích programů Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně. Vztahuje se především ke krátkodobým výstavám, a to hlavně výtvarného charakteru, což je podmíněno umístěním dílny. Vzhledem k její současné lokaci přímo ve výstavním prostoru se jedná spíše o jakousi formu aktivní zóny, která umožňuje i samoobslužnou formu vzdělávacích aktivit pomocí pracovních listů a znalostních testů. Nicméně díky finanční podpoře ze strany Města Vsetína se nárožní část galerie vylučuje pouze pro dílenské účely a vybaví se potřebným mobiliářem, který umožní zvětšit její kapacitu (až na 25 míst) a dovolí v ní provozovat výtvarné technicky náročnější aktivity.

Stojíme na prahu 21. století a muzea už nejsou a nechťejí být zakonzervovanými mauzolei historie, ani sebestřednými vědeckými ústavy bez kontaktu s laickou veřejností, nebo nepřístupnými chrámy umění, kde návštěvník neodvážně v posvátné bázni kolem vystavených exponátů. Muzea se mění v moderní kulturní a vzdělávací instituce. Mají snahu stát se místem setkávání lidí - forem, kde se předávají a vyměňují názory, informace, poznatky a tvoří umělecké a kulturní hodnoty. Mají tendenci stát se místem alternativního vzdělávání i kultivujícím „zábavním centrem“. A doufáme, že podobnými projekty a rozvinutou činností muzejní tvůrčí dílny Pastelka bude směřovat k tomuto smysluplnému cíli i vsetínské muzeum.

Návrh loga: Božena Spáčilová, 2004

Ukázka Pracovního listu pro mladší školní věk I. (vyplnila žákyně 1. třídy vsetínské Speciální školy)

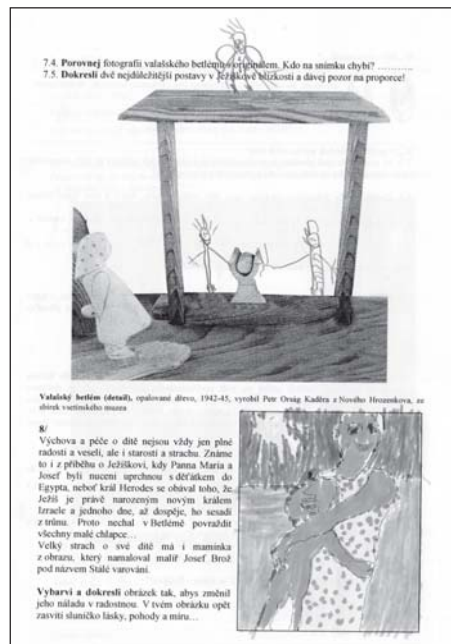
Žáci z Pomocné třídy Speciální školy ve Vsetíně na lektorském programu
Foto M. Ošťádal

Z výstavy „Zrcadlení“ v Galerii Gratis

Absolutním vítězem soutěže se s nejvyšším počtem dosažených bodů stal žák 7. třídy ze Speciální školy Štefan Horváth s obrázkem „Zázrak početí“

Představujeme fotografie zastoupené ve fotoarchivu Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně

MILAN MACÍK

(8. 6. 1933 – 7. 5. 1976)

Pokud bychom měli najít výstižný název pro soubor fotografií z tvorby Milana Macíka dochovaný v muzejních sbírkách, mohl by znít „Nevšední portréty obyčejných lidí“. Nevšedně poetické je v tomto případě především umělecké vnímání fotografa a jeho citlivý a hluboce lidský pohled do soukromí obyvatel Valašska.

Profesí technik, citěním výtvarník Milan Macík pocházel z Jablunky. Tam také začínal v závodním rozhlase a závodním časopise Zbrojovky jako redaktor a karikaturista poté, co byl z nesmyslných ideologických důvodů vyloučen z prvního ročníku studia na AVU v Praze. Později byl přijat do propagačního oddělení Zbrojovky Vsetín. Vedle kvalitní práce pro obchodně-technický úsek se amatérsky věnoval dokumentární i umělecké fotografii.

Jeho fotografie jsou výsledkem častého putování rodným krajem a laskavého vztahu ke zdejším obyvatelům. Nesmírný talent, cílevědomost a pracovitost Milana Macíka byly bohužel předčasně ukončeny zákeřnou nemocí.

Připravila H. Jabůrková

3

4

1

2

5

1. Jaro na Valašsku
2. Kamarádi
3. Mládátka
4. „Když se roste, má se hlad!“
5. V žáru léta

6

7

8

9

10

11

6. Sbližení s půdou
7. Chvilé odpočinku
8. Předávání tradice

9. Člověk ve 20. století
10. S plným nasazením
11. Vítěz

12

13

14

15

16

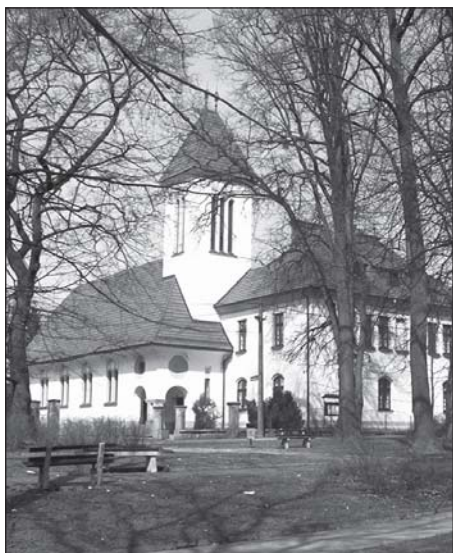

17

18

- 12. „Všeci sa ptajú, kemu to hrajú...“
- 13. Tož tak!
- 14. Květinářka
- 15. Láska na celý život
- 16. Filozofové na cestách
- 17. Problémy mládí
- 18. Veselé stáří

Budova evangelické modlitebny v roce 2005

Foto H. Jabůrková

Evangelické alumneum a modlitebna

ve Valašském Meziříčí

Jan Krba

Počátky evangelického sborového života ve Valašském Meziříčí jsou nerozlučně spjaty s evangelickým alumneem a mimo jiné i s berním inspektorem Františkem Zbořilem. Jak sám uvádí, zažádal o přeložení z Kyjova do Valašského Meziříčí z důvodů lepší možnosti návštěvy bohoslužeb ve Stříteži, Jablůnce nebo ve Valašském Meziříčí. Tehdejší ředitel zemského finančního ředitelství v Brně žádosti vyhověl a komentoval to slovy: „Na Valašsku budete mít hojnost souvěrců a na Vsetíně můžete najít všechna vyznání i židy.“¹⁾ A tak se v srpnu 1898 právě o bartolomějském jarmarku přistěhovala do města první evangelická rodina a o tři roky později se usadila druhá rodina soudního rady B. Kaldy z Valašských Klobouk. Tolik snad na úvod práce, která si klade za cíl přiblížit počátky alumnea a kostela ve Valašském Meziříčí.

Ve Valašském Meziříčí se před rokem 1898 zdržovali evangeličtí studenti, kteří navštěvovali zdejší gymnázium a odbornou školu dřevařskou, pár služebných děvčat a nějaký dělník, tovaryš a učeň. Studentů se ujal notářský substitut Ludvík Odstrčil a založil 30. srpna 1882 evangelické alumneum. Cíl, který si vytyčil, je stanoven v paragrafu 1, odstavci 1. Účel prostředky spolku: „Spolek má jméno evangelické alumneum ve Val. Meziříčí“ a vytyká si za účel chudé evangelické žáky na c. k. průmyslových a odborných školách ve spolkové budově ubytovati, stravovati a vůbec v každém ohledu podporovati, obzvláště pak o vzdělání jejich v duchu evangelia všemožně se starati.“²⁾ Po schválení stanov u brněnského mis-

tržitelství, což se stalo 14. září 1882, rozeslal provolání podepsané také advokátním koncipientem JUC. Josefem Bašem (básníkem E. Antonowiczem) a všemi faráři ref. a augsb. seniorátu všem valašským sborům o příspěvky.

Spolek se po brzkém Odstrčilově odchodu rozpadl, ale ústav žil dále. Prvních sedm let putoval po různých pronajatých bytech. Na návrh vlivného presbytera Josefa Šimčíka koupil roku 1889 střítežský sbor, do jehož působnosti Valašské Meziříčí patřilo, přízemní chatrný domek se šindelovou střechou o dvou místnostech v úzké tmavé uličce, vedoucí z náměstí ke katolickému kostelu.³⁾ Ke koupi byl jistě vzat i fakt, že šlo o budovu, ve které byla dříve bratrská fara a v letech 1616 až 1622 zde bydlel Jiří Třanovský.⁴⁾

Působil-li dům nevalně svým zevnějškem, rovněž jeho vnitřní vybavení nebylo nejlepší. Klenutá světnice s okny do úzké tmavé uličky o čtyřech lůžkách, se stěnami do polovice oken vlhkými. Dlouhá protější a vzdušnější místnost do dvorka byla obložena osmi dřevěnými postelemi, několika kufry, dlouhým stolem a starými židlemi. V těchto prostorách bývalo ubytováno 5 až 12 chovanců. Mezi oběma místnostmi se nacházela kuchyně, sloužící za byt alumnejní hospodyně. Na dvorku byla kůlna na dřevo pro otop. Po opravě začal dům sloužit svému účelu. Právě zde se začalo s bohoslužbami. Nejprve vedené studentem páté třídy gymnázia Štěpánem Pavlincem, později F. Zbořilem. Prvními posluchači byli samotní alumnejníci, ale na pozvání tehdejší hospodyně Anny Kantorkové přicházely i další osoby evangelického vyznání pobývající ve městě. Tak se uskutečnilo od 24. listopadu 1901 do 16. února 1902 třináct odpoledních nedělních kázání. O pololetních prázdninách následkem spály zemřel jeden z alumnistů a reakcí bylo, že se část studentů odstěhovala. Uvolněná místnost byla opatřena šesti lavicemi, řečništěm a od 16. března 1902 sloužila za modlitebnu při raních a odpoledních pobožnostech. Dne 6. dubna 1902 konal bohoslužby senior G. Jelínek na text „Pokořte se“ a byl překvapen početností přítomných. Kázáním posloužili také okolní faráři jako: lip-tálský B. Dobiáš, vsetínský J. Skalák, dr. Bohatec, hodslavský A. Štůr, hošťálkovský J. Kadlečík, vsetínský vikář K. Machotka, hrubolhotecký G. Švan-da. Při příležitosti vizitace zdejších škol zde kázal superintendant dr. F. Císar. První večerí Páně vysloužil koncem roku 1902 farář J. Skalák a rok nato senior Jelínek průměrně 21 účastnícím.

Když se roku 1901 do Valašského Meziříčí přistěhoval soudní rada B. Kalda s chotí a třemi dětmi, navrhl F. Zbořil sen. Jelínkovi zřízení kazatel-ské stanice.

Porada reformního seniorátního výboru se seniorátním výborem augsburského vyznání, konaná v alumneu v roce 1901 o společném postupu při stavbě nového alumnea a modlitebny, neměla praktický výsledek. Pouze reformované valašské sbory přispěly poměrně značnými obnosy od 200 do 500 korun. Různá provolání a dopisy zasílané i do zahraničí nalézaly ohlas, a tak během roku 1902 - 1903 vzrostl stavební fond přes 5600 korun. Z toho bylo uloženo 3120 korun v místní Občanské záložně. Následkem kon-kurzu záložny v roce 1903 obdrželi místo 3120 k. jen něco přes 300 k. I přes tento nepříznivý skutek pokračovala započatá práce vedená neúnav-ným F. Zbořilem dále.

Počáteční nedostatek stálých církevníků byl příčinou, že teprve po více než dvouletém trvání

kazatelské stanice byl zvolen její první výbor v následujícím složení: předseda senior G. Jelínek, kurátor soudní rada B. Kalda, zástupce kurátora profesor Karel Nečas, zapisovatel naddozorce finanční stráž J. Kincel a pokladníkem berní nad-inspektor F. Zbořil.

Nedělní bohoslužby byly tak velmi navštěvo-vány, že již v roce 1904 museli rozšířit počet lavic na devět. Alumneum si postupně dobývalo uzná-ní. Začaly se vydávat roční zprávy. O cílech a potřebách se osobní návštěvou přesvědčil v létě 1904 také švýcarský farář dr. Gantenbein, před-seda pomocných švýcarských spolků.

Při konání pastorální konference východního seniorátu 19. 11. 1907 se účastníci shodli na po-třebě stavby nového alumnatu a modlitebny. Za-jímavý, ale informativní je postřeh jednoho z účast-níků, který o ní podával informace v 12. čísle čas-opisu „Hus“. Končil těmito slovy: „Večer ukázal účastníkům konference křiklavě nedostatečnost nynější nepatrné a nepraktické modlitebny. Ani pro mládež by nestačila, natož pro celou stanici a nad to byli tu i hosté z katolické a bezkonfesijní inteligence. Účastníci konference roznesou to jistě po svých sborech a po všech schůzích, že mezi-říčí musí být povzbuzeni účinností naší veřejnosti ku stavbě. V Meziříčí je neobyčejně živo (už pro vyvinuté tamní nejrozmanitější školství), tím více i my s evangeliem potřebujeme tu proto své řeč-niště.“

Že se zdejší církevníci snažili, svědčí jarní ná-vštěva redaktora časopisu „Čas“ dr. Herbena z Prahy. Účast na bohoslužbách byla hojná, zpí-valo se za doprovodu houslí, mnohdy i bez nich. Vrchní církevní radou byl schválen kup pozemku o výměře 2215 m za 3544 k.⁵⁾

Rok 1908 byl nejen jubilejním rokem pětadvacetiletého trvání alumnea, ale také rokem, kdy byly zahájeny přípravné práce pro stavbu. Tento krok byl uspišen darem manželů Odstrčilových, kteří darovali nynější místo v tehdejší hodnotě 4 000 k. Tento dar umožnil prodati původní pozemek, je-hož cena následkem pozměnění územního plánu stoupla na 6 000 k. a citelně posílila stávající sta-vební fond. Stavební plán na základě náčrtku zho-toveného F. Zbořilem i podrobný rozpočet vy-pracoval syn tehdejšího kurátora architekt Leoš Kalda ze Záhřebu. Byl ustaven stavební výbor v čele s F. Zbořilem. Členy se stali: soudní rada B. Kalda, profesor Karel Nečas, ředitel Krejsek, císařský rada Stolz a stolařský mistr Josef Volek. Všichni se pustili do práce s velkou chutí a snahou o získání maximálních stavebních výhod. Kdo nemohl poskytnout slevu na materiálu, vynahradi-l to peněžitým darem nebo prací. Stavební plá-ny a rozpočet byly vypracovány téměř zadarmo, velkostatkář dr. Huber z Branek věnoval 400 k, hrabě Kinský z Krásna neúčtoval asi 17 tisíc cihel v ceně 540 k. Držitel meziříčského panství a teh-dejší moravský místopředseda hrabě K. Žerotín při-spěl místo požadovaného stavebního materiálu darem 200 k. Církevníci z mateřského střítežské-ho sboru odvezli asi 18 tisíc cihel zdarma. Firma bratrů Bubelových ze Vsetína poskytla 50 % sle-vu na stavebním dříví, firma S. Reich & Co. z Vel-kých Karlovic poskytla slevu na skle. Kamenický mistr J. Šimčík z Valašského Meziříčí dodal veške-rý potřebný kámen za značně sníženou cenu. Koncem roku 1908 byly již navezeny značné zásoby písku, kamene a cihel na staveništi. Čle-nové kazatelské stanice se zavázali odváděti roč-ně 300 korun a pro případ potřeby ručičti dalšími

300 korunami. Přátelé ze Spojených států amerických prostřednictvím redaktora Křesťanských listů, faráře V. Losa z Coraopolis, poslali poměrně značný obnos 229 k. 33 h.⁶⁾

Dětem členů kazatelské stanice byl poprvé vystrojen společný vánoční stromček s množstvím dárků.

V únorovém čísle Českomoravské jednoty z r. 1909 byl uveřejněn čelní pohled na alumneum s modlitebnou, jak ho navrhl stavitel L. Kalda. Zároveň s povolením názvu „Císaře Františka Josefa ev. ref. modlitebna a alumneum ve Valašském Meziříčí“. Na jaře roku 1909 byl stavební materiál z větší části již na staveništi. O zadání stavby se ucházelo celkem 5 stavitelů z blízkého i vzdálenějšího okolí. Za nejvýhodnější byla téměř jednomyslně uznána nabídka stavitele Jana Demla z Valašského Meziříčí, schválená na schůzi 28. března 1909. 6. dubna 1909 vydala povolení stavební komise a na Zelený čtvrtek se začalo s hloubením studny. 17. dubna byl položen základní kámen a začalo se stavět. Smlouva zaručovala, že jednopatrový alumnejní dům bude 8. září 1909 hotov a modlitebna bude toho roku jen zastřešena. Snahou bude, aby i modlitebna byla v tomto roku dostavěna. Celkový náklad obnášel částku 38 856 k. Na staveništi od samého začátku byl čilý stavební ruch. Uprostřed stavebních prací všechny překvapila a povzbudila zpráva o poskytnutí poloviční ceny na veškeré tesané dřevo.

Stavba zdárně pokračovala. V květnu firma M. Valchař a Lukáš z Jablunkvy dovezla stropní trámy opět bezplatně, což značně šetřilo stavební fond, v kterém se nacházelo 19 498 k 29 h. Stavba rychle rostla a odhadovalo se, že za příznivého počasí by mohlo být alumneum do 10. června pod střechou. Panovala jen obava, aby stavební fond nebyl zcela vyčerpán. V červenci zastřešili alumneum a modlitebna byla vyzděna již do půli oken. Návštěvníkovi stavby se rýsovaly tři sklepy, prádelna spojená s koupelnou, dvě prostranné světlé předsíně, kuchyň, spíže, pak tři velké pokoje sloužící jak ložnice a jídelna, pět menších světnic, z nichž jedna bude sloužit jako kancelář a jedna pro ubytování hostů. Věž vysoká asi 26 metrů spojuje modlitebnu s alumnejní budovou v ladný celek a v ní bude umístěno schodiště. Z balkonu prvního poschodí je překrásný pohled po celém okolí. Stavbou, která tak zdárně pokračovala, byl vyčerpán celý stavební fond. Aby se mohlo pokračovat, byla u městské spořitelny učiněna půjčka 20 000 k na 5 % úrok. Zdivo vysušované koksovými koši dávalo předpoklad, že termín stavby bude dodržen. V srpnu se již pracovalo na podlahách, dveřích, kamnech a malování. Okna byla již zasklena a schodiště před dokončením a začalo se pracovat na nábytku. Stavba modlitebny dávala předpoklady ukončení před termínem, neboť se již omítalo. Sklárný ve Velkých Karlovicích na dodaném skle slevily 150 korun. Kamna, kterými byly vybaveny jednotlivé místnosti, dodala továrna pana Neussera z Příbora s 25 % slevou. Kolaudace proběhla 15. září 1909 bez připomínek. Snad pro strach z vlhkosti nové stavby se k ubytování přihlásilo jen několik studujících. Proto byly v prvním poschodí dvě velké a jedna menší místnost pronajaty na dobu jednoho roku za 800 k ročně zdejšímu dívčímu gymnáziu, jehož první a třetí třída s poměrně značným počtem evangelických dívek začala zde působit od 16. září. Několik přihlášených chlapců bydlelo ještě ve starém alumnejním domku s tím,

že se přestěhují do nové budovy teprve v druhé polovině října. Předpokládalo se, že jestliže do té doby nebude přihlášen dostatečný počet uchazečů, budou všechny volné místnosti pronajaty.⁷⁾

Pedagogický dozor v alumneum prováděl prof. Nečas, který se do něj 1. listopadu nastěhoval. Za ubytování a veškeré zaopatření se platilo 40 korun. Tato částka mohla být v jednotlivých případech snížena. Každý ubytovaný mimo potřebné ošacení, obutí a peřiny musel mít prádlo na čtyři týdny, 2 ložní plachty, 2 povlaky na peřiny, přikrývku, domácí střevíce, sklenici na vodu, kartáček na zuby, misku na mýdlo, hřeben a kartáče na šaty a obuv. Zájemci o podrobnější informace se měli obracet na Františka Zbořila.

Vzhledem k tomu, že došlo k rozšíření dívčího reálného gymnázia o další třídu a vzhledem k finanční situaci, bylo rozhodnuto pronajmout celé alumneum pro školní roky 1911/1912 a 1912/1913 reálnému gymnáziu s tím, že alumneum budou poskytnuty obdobné prostory. A tak od 15. září 1911 byli alumnisté přestěhováni do poschodí obecního (dříve Mikyškova) domu, kde dostali tři místnosti, a v alumneum byl ponechán pouze jeden pokoj pro účely poradní, schůze a hosty. Modlitebna byla také v září již hotova, až na vnitřní zařízení, které navrhli architekti z dřevařské školy E. Pelant a Šacht. Jeho výroba byla zadána stolaři Josefu Volkovi a malíři Filákovi. Zdobení vstupních kamenných pilířů provedl kamenický mistr J. Šimčík. Nato padl návrh, pokud termín bude dodržen, že nic nebrání tomu, aby slavnostní otevření bylo 1. listopadu 1909. Jak bylo dojednáno, tak bylo i učiněno. Za vlažného rána vítaly prapory spuštěné z věže z blízka i daleka scházející se církevníky, ale i hosty. Zástupci sborů, úřadů, škol a spolků se v alumneum zapisovali do pamětní knihy.

Současně s kázáním v modlitebně kázali před budovou pro více než 2 000 shromážděných osob lipátský farář B. Dobiáš a olomoucký farář Fr. Prudký. Celé slavnosti se zúčastnilo 14 reformovaných a 4 augsburští duchovní, ale i mnoho katolíků a židů.

Sbírka ze slavnosti činila 205 korun. Byla zaslána celá řada pozdravných dopisů, telegramů, darů peněžních i věcných⁸⁾. Celkový náklad činil něco přes 54 000 korun a 15 celkem nemajetným rodinám, které tvořily základ budoucího sboru, zůstal dluh něco přes 28 000 korun. Jestliže dluh činil starosti, radost udělal posudek předního pražského znalce církevních staveb arch. E. Edgara, který si počátkem roku 1910 prohlédl stavbu a napsal o ní do odborného časopisu „Die Kirche“ mimo jiné následující: „Tak krásného souladu architektury s náladou okolí a prostředí nenalezneme právě často. Vnitřek modlitebny jest harmonií barev a půvabným osvětlením vážný, důstojný a neméně domácí... Kostelní nábytek jest ideální. Praktické, jednoduché, tmavozelené, „takové kajicné“ lavice. Kazatelna – ano, umělecko-výchovný význam této kazatelny (návrh arch. Pelanta) sahá daleko za hranice Moravy! Stavba jest nejlepší evangelickou skupinovou stavbou na Moravě...“

Na jaře 1910 s pomocí řídících učitelů Valchaře, Šabackého, Knotka a Rouse, kteří darovali květiny, okrasné keře a také ovocné stromy, byla osázena celá budova. Na zeleninové zahradě hospodařila alumnejní hospodyně A. Kantorková. Tato tělesně slabší, ale svérázná energická a statečná žena po namáhavé jedenáctileté službě

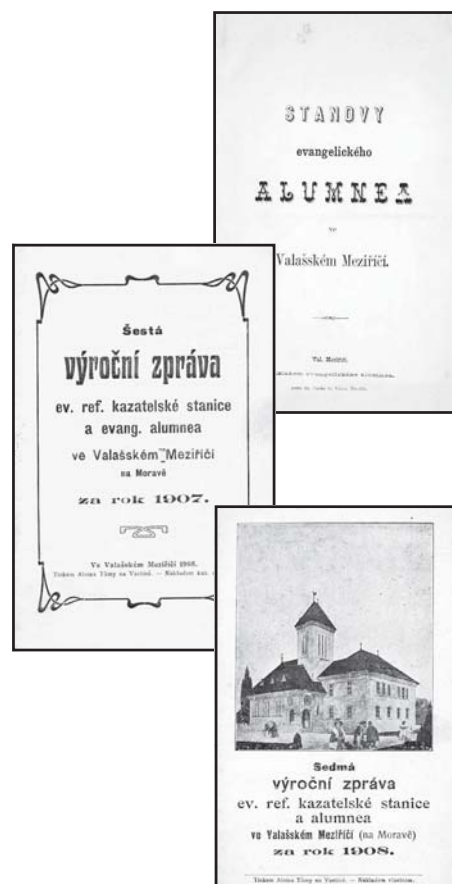
odešla na odpočinek k svému synu faráři J. Kantorkovi (v Mělníce), byla v listopadu 1911 vystřídána M. Holíkovou z Liptálu. Rovněž dlouholetý správce alumnea František Zbořil, za nějž jim prošla řada chovanců, z nichž mnozí zaujímali přední místa, např. Š. Pavlínec, Zelinka, Machovský, Jadrníček, bratři Křížové, Šimčík, Kadlečík, dva Kantorkové (synové alumnejní hospodyně), Burša, Valchař, Blažek a jiní, koncem ledna 1912 vykonal poslední služby Boží. Rozloučil se s přáteli a spolupracovníky a počátkem února odešel do Brna.

Odchodem Františka Zbořila skončila jeho třináctiletá služba pro evangelíky z Valašského Meziříčí. Krásna a okolí. Právě díky jeho houževnatosti se přes všechny obtíže podařilo postavit a dovést k zdárnému konci alumneum i modlitebnu, která slouží doposud.

POZNÁMKY

- 1) Kalendář česko-bratrský evangelický na rok 1945. Kalich – Praha, František Zbořil, Jak jsem byl dvojnásobným inspektorem., str. 99.
- 2) Stanovy evangelického alumnea ve Valašském Meziříčí, archiv česko-bratrského evangelického sboru ve Val. Meziříčí
- 3) Dnes ulice Stříbrná
- 4) Dnes sídlo městské policie
- 5) Českomoravská jednota č. 2, r. 1908
- 6) tamtéž
- 7) Českomoravská jednota, č. 10., r. 1909
- 8) Jubilejní ročenka česko-bratrského sboru evangelického ve Valašském Meziříčí na rok 1934., str. 11.

Děkuji panu faráři Krupovi za poskytnutí Výročních zpráv ev. ref. kazatelské stanice a alumnea ve Valašském Meziříčí.

Od všického nošče...

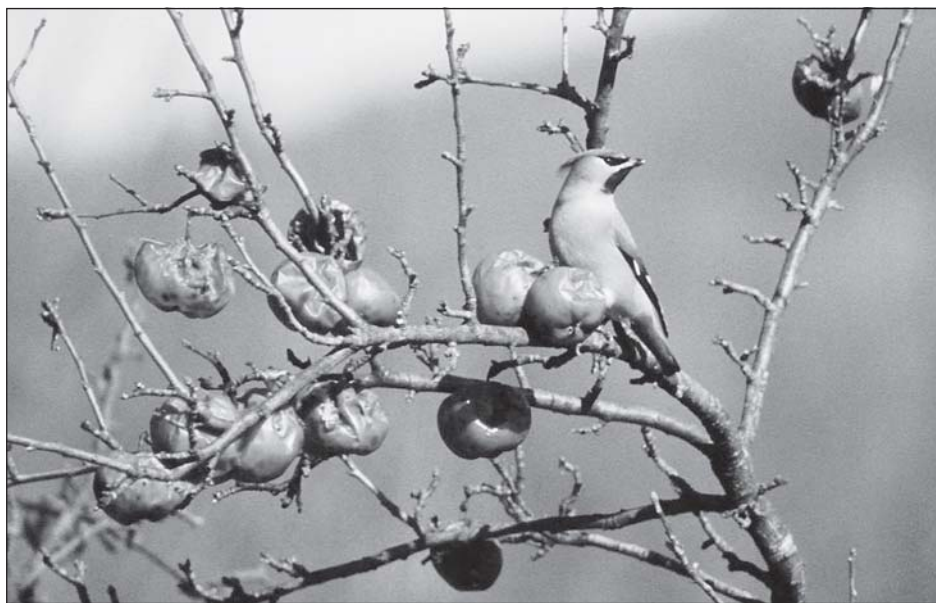

Foto K. Pavelka

Invaze brkoslava severního

Karel Pavelka

Téměř každoročně, ale v rozdílných počtech, se u nás v zimním období objevuje zajímavý pták velikosti špačka. Jde o brkoslava severního, zavalitějšího ptáka s hustým měkkým opeřením a chocholkou na hlavě, celkově narudle hnědavého s pestrými skvrnami na křídlech. Brkoslav hnízdí v severních oblastech Evropy až po západní Sibiř (Švédsko, Norsko, sever Ruska) a v severní části Asie i Severní Ameriky. Hnízdním prostředím je jehličnatá tajga. Brkoslav je rychlý a obratným letcem.

U nás se objevuje již v listopadu a vydrží zde často až do dubna, ojediněle je pozorován ještě v květnu. Najdeme ho všude tam, kde se vyskytují bobule různých dřevin (jeřáb, hloh, šípek...) – v nižších polohách je to především jmelí. Objevuje se ve velkých i malých hejnech a poměrně nepravidelně, naším územím protahuje nebo zde i zimuje. Výskyt tohoto ptáka u nás má invazní charakter – jeho početnost je rok od roku velmi rozdílná. Ptáci vyskytující se u nás pocházejí z oblasti evropských hnízdišť (nejvzdálenější leží až za polárním kruhem na poloostrově Kola). U nás kroužkovani ptáci byli v zimě zastíženi ještě jižněji ve státech bývalé Jugoslávie, v Řecku, v Německu, Švýcarsku a Francii. Jako hnízdiště se objevili ptáci u nás zimující až v oblasti Kavkazu.

Brkoslav se vyznačuje tím, že má velmi špatně fungující trávicí systém (krátké střevo), a tak spotřebuje mnoho potravy. Ta velmi rychle projde žaludkem a střevy a často nestrávená vyjde ven. Je tedy v určitém smyslu slova otrokem své trávicí soustavy a potravy spotřebuje mnohem větší množství, než velikostí srovnatelné ptačí druhy. Proto také po skončení potravních

zdrojů v místech výskytu se hejna brkoslavů přesouvají jinam.

V zimě 2004-2005 byl zaznamenán výskyt brkoslavů na Valašsku především v okolí Valašského Meziříčí a Rožnova – jednalo se o hejna přes 100 kusů, maximální počet zjištěných ptáků dosahoval až 700! Ve Vsetíně a okolí byl jeho výskyt zaznamenán pouze v hejnech o desítkách jedinců. Na začátku zimy bez sněhové pokrývky byl druh zjištěn především na jablokách, ať na stromech nebo na plodech na zemi. Později po napadnutí sněhu a v předjaří byli brkoslavi pozorováni především při konzumaci plodů jmelí bílého.

V průběhu uplynulé zimy se tedy opět po několika letech uskutečnila invaze tohoto hezkého ptáka na naše území.

Lebka. Mnohým z nás při vyslovení tohoto slova lehce zamrazí. Jak století běžela, vytvořila se kolem tohoto slova aura tajemnosti, hrůzy a mystiky. Pokusme se následovat dětskou fantazii. Naše ratolesti nevidí lebky jinde než v podpaží bezhlavého rytíře, napíchané na plotě u chatrče baby Jagy, jako svícný na stolech zlých černokněžníků či naplněné vínem v rukou zhýralých temných rytířů. Všechno je navíc doprovázeno ponurým skučením větru, vlhkou líně se povalující mlhou či prastarými zaprášenými pavučinami. Vzpomeňme si, jak jsme se tohoto všeho jako děti báli, mrazilo nás stejně – ne-li víc – než naše potomky nyní. Stále je to někde daleko zasunuto v našich myslích.

Pro většinu populace je holdování mrtvé krásy skeletů obratlovců něčím morbidním a nepřístojným. Existují však lidé, kteří tyto všeobecné pocity nesdílejí, ba jim upřímně ani nerozumí. Pouhý zájem o tyto schránky na šedé buňky tak u nich může přejít v pravé zapálení a možná i celoživotní koníček. Vnímaví lidé se bez skrupulí dokáží naplno ponořit do nekonečných hlubin krásy a tvůrčích výsledků matky Přírody.

Ve snaze odhalit a přiblížit Vám i Vaším dětem tuto skrytou krásu připravilo Muzeum regionu Valašsko na letní období roku 2005 výstavu kolekce lebek. Možnost prohlédnout si detaily skryté pod kůží, pochopit prostou genialitu přírody, která z minima dokáže vytěžit maximum, se nenaskytá každý den. Pouze velmi odvážný jedinec se se zaujetím pustí do studia funkčně bezchybně stavěných vyceněných zubů do běla rozžutého hlídáčiho psa. Většinou pak jejich funkci zhodnotí nejen vizuálně, ale i fyzicky – jak se říká – na vlastní kůži...

Drtivá většina exponátů pochází ze sbírky soukromého sběratele Benjamina Hlivky, který v současné době dokončuje studium na Zemědělské fakultě Jihočeské Univerzity v Českých Budějovicích. Rozsáhlá kolekce preparátů lebek byla vytvořena v obdivuhodně krátkém období pouze několika let. Pan Benjamin Hlivka

Část kolekce lebek – šelmy (Carnivora)

vytváří preparáty vlastními silami na půdě Biologické fakulty v Českých Budějovicích. Zároveň také renovuje staré sbírkové předměty získané koupí či darem. V současné době sbírka obsahuje preparáty lebek přibližně 400 druhů ryb, obojživelníků, plazů, ptáků a savců. Velmi rychle se však novými akvizicemi a vlastní preparační činností rozrůstá. Doplněna je množstvím lihových preparátů drobných plazů a obojživelníků.

Návštěvníci tak budou moci obdivovat dokonale zpracované preparáty lebek šelem, afrických antilop a dalších kopytníků, mnoha druhů opic, ale i drobných savců hlodavci počínaje a netopýry konče. Chybět nebudou ani pěvci, dravci, pštrosi a papoušci, či nesmírně složité lebky mořských i sladkovodních ryb. Vývoj stavby lebek a tvarů kostí bude možno sledovat na vývojově několik desítek miliónů let starých druhů krokodýlů a želv či mladších agam a hadů.

Strach z „mrtvých hlav“ je v nás hluboce zakořeněn. Není to ale iracionální fobie, jak by se někomu mohlo zdát. Odhalená podstata lebky zbavená všech tkání nám ukazuje naše omezené bytí a nevyhnutelný zmar. Pomocí lebek, ale i kostí, si intenzivně uvědomujeme svou smrtelnost.

Podobné úvahy spojené s hlubším poznáním preparovaných zvířecích lebek nabízí právě naše ojedinělá muzejní výstava.

Vít Kašpařík výrobce lidových hudebních nástrojů

Richard Sobotka

Narodil se v roce 1970 v Blažovicích na Brněnsku, v roce 1997 se přestěhoval do Velkých Karlovic, kde bydlí v údolí Pluskovec. Pochází z rodu kovářského, odmalička dělá kovářinu a je tedy profesí kovář. Absolvoval slévárenskou průmyslovku.

Na Valašsko jezdil od svých dvanácti let, zdejší kopce má hodně rád. Ve dvaceti zkusel pomoci dřát a pilníčků vyrobit píšťalky, ale brzy si uvědomil, že pastýři nechodili po pastvě s dřátkem a svěráčky. Tak začal rezat píšťalky jen kudlou. „Není to problém, když se člověk naučí s nožem pracovat,“ tvrdí.

Výrobou lidových nástrojů se zabývá odmalička, aktivně pak posledních dvanáct let. Pochází z muzikální rodiny, kde všichni na něco hrají. On sám na klavír a na klarinet. Píšťalky dělal vždycky jen tak bokem. Výhodou bylo, že doma uměli zahrát i na netypické nástroje, které otec vyrobil.

Z píšťalek a píšťal, vyrobených Vitem Kašpaříkem, je nejjednodušší a hodně oblíbená píšťalka koncovka. Nemá žádnou hmatovou díрку, zakrývá se jenom koncem píšťaly a přefukuje se. Zvláštní u ní je to, že všechny tóny, které tam jsou, ladí a není možné vlastně zahrát falešně. Fujarka má tři dírky, dá se na ni zahrát celá stupnice a tedy většina lidových písniček. Pak je to slovenská fujara. Píšťalka jednoručka má také tři dírky. Schválně ji zkusil vyrobit jenom kuchyňským nožem bez použití vrtáků, tak jak ji kdysi pastýři vyráběli venku doslova na koleně. Další píšťalka je šestidírková. Má také píšťalku dvojitou - tedy dvojačku. Jsou to dvě píšťaly svázané k sobě. Jedna, podobně jako dudy, hraje pořád jeden tón, druhá melodii. Kostěná píšťalka patří k nejstarším známým píšťalkám, stačí vytlačit morek a nástroj je téměř hotový. Nejmenší melodické píšťalce se dvěma dírkami se říkalo hadrářská. Hadráři s ní dávali o sobě vědět, že jsou ve vesnici. Z jejich popískávání vznikly i některé nejjednodušší lidové písničky. Ovšem úplně nejmenší píšťalkou je slaviček, který se vstrčí celý do pusy. Dá se jím napodobovat ptačí zpěv nebo i zahrát nějakou melodii.

K neobvyklejším nástrojům patří cikánský nástroj zvaný grumle, které držely rytmus v muzice. Vyráběli je slovenští kováři. Z dalších nástrojů to je rákosová šalmajka, gajdy, bezový klarinet a nakonec téměř dva metry dlouhá pastýřská trouba, používaná na Slovensku.

Všechny nástroje jsou vyrobené z černého bezu. Je to pěkně hutné dřevo, přitom má uvnitř měkkou dužinu, která se dobře vyvrtává.

Naučil se je rezat obyčejným zavíracím nožem po dědečkovi značky Mikov, pouze svařeným, aby se nedal zavírat a nepořezal mu prsty. Při jeho broušení brzy vyhodil filcový kotouč a zelenou pastu a začal jej brousit tak, jak se to na Valašsku vždycky dělávalo: pilníkem a obtáhnout kamenem z potoka před chalupou.

Ze své záliby se vyznává slovy:

„Když udělám nějaký nástroj, dudy a cokoliv, tak vylezu z chalupy a zahraju si na něj, zajímá mě, jaký má zvuk venku, jak se melodie nese ve volném prostoru. Moje profesní postižení je takové, že když jdeme někdy v neděli na vycházku, tak mám vždycky v kapse kudlu, za pochodu si musím nějakou tu píšťalku vyrobit a zahraju si na ni. Ostatně co může být lepšího, než si někde na kotárech zapískat na vlastnoručně vyrobenou píšťalku?“

Píšťaly, píšťalky a další nástroje Víta Kašpaříka si berou muzikanti do cimbálovek a různých souborů. Jezdí s nimi po trzích a jarmarcích. Spolupracuje s muzei.

Až na některém jarmarku nebo třeba na kotárech v okolí Pluskovce zaslechnete hlas píšťalky, můžete vsadit korunu, že někde poblíž je výrobce lidových nástrojů Vít Kašpařík.

Gabra a Málinka téměř po stu letech

Josef Kramář

Je tomu již téměř neuvěřitelných sto let, kdy nezbědné dcery Gabra a Málinka navštěvovaly valašskomeziříčské gymnasium a prožívaly svá dětská dobrodružství v tehdy samostatných městech Valašském Meziříčí a Krásné nad Bečvou. Apřed více než sedmdesátí lety začala přetvářet Amálie Kutinová ve své tvůrčí dílně prožitky z dětství do knižní podoby. Není pochyb o tom, že spisovatelka ve svých knihách idealizovala nelehká léta svého mládí. A mělo to žádoucí účinek – čtivost a popularita knih zejména mezi dívkami. Nakolik byly popisované příběhy pravdivé, se již nikdy nedozvíme, neboť pamětníci té doby již nejsou a snad to není ani důležité. Zajímavé však mohou být spisovatelčiny postřehy a vzpomínky na Valašské Meziříčí, Krásno i některá další místa z blízkého okolí, jejichž popis autorka v knihách zanechala a musela nutně při něm vycházet z reálných podkladů. Prohlédneme si tedy Valašské Meziříčí a jeho okolí z doby těsně před první světovou válkou očima Amálie Kutinové.

Takto například popsala Valašské Meziříčí jako tehdejší významné centrum vzdělanosti:

Tiché město v samém srdci valašských hor vřídlně přijalo nové obyvatele, rodinu pana řidičho Jana Taubera. Penzista si vybral k zaslouženému odpočinku Valašské Meziříčí, protože tu bylo hodně škol a mohl zde nechat své dcery studovat. Meziříčí bylo skutečně požehnáním pro valašský kraj, rodiče sem sváželi své děti z daleka široka, aby se připravily k stavu učitelskému nebo obchodnímu, aby studovaly na gymnasiu nebo na průmyslových školách. Ne nadarmo bylo nazýváno toto malebné město „valašské Atény“.

Vít Kašpařík se svými výrobky v rožnovském Valašském muzeu v přírodě

Foto autor článku

Atak se z Valašského Meziříčí jevil Radhošť. Pohled na něj byl využíván i pro předpověď počasí:

„To je Radhošť, děvčecko,“ odpovídá babička. „Svítil tam asi pastýři, dělají si ohně. Ve dne je vidět z okna i kaplička na samém vrcholku Radhoště, ale jen když má být hezky. Má-li pršet, není vidět nic, ani ty ohně ne.“

Z náměstí se mohlo jít dnešní Pospíšilovou ulicí k tehdejšímu Dívčímu reálnému gymnasiu v Mikyškově domě:

Prošli náměstím a ptaly se, kde je gymnasium. Dívčí vlevo, chlapecké vpravo. Tož šly vlevo. Tmavá, vážná budova s nápisem Dívčí reálné gymnasium jim zarazila dech. Tož tady, tady je to!

Dnes zastavěná Obora se zanedbaným lesem, znetvořená desítkami metrů dlouhým potrubím, bývala pro tehdejší mládež přitažlivým výletním místem. Její zašlou krásu a půvab připomíná spisovatelka hned na několika místech:

Často chodili do blízké Obory v Krásně. Tam bylo plno léčivých bylin. Všude to vonělo, děti se zastavovaly a vdechovaly vůni lesa, květin a pryskyřice. Prohlížely bylinky a nakonec usedaly s profesorem do mechu a zpívaly valašské písničky. Byly to nezapomenutelné chvíle.

Háj, plný květin, byl vždycky pěkný a každý den se Málince líbil z jiné příčiny. Tu objevila nově, dosud neznámé květy, tu zas, když ležela na travičce, viděla koruny stromů s prosvítajícím nebem, krásnějším než kdy jindy, a zas viděla spolu srostlé stromy a na nich pěkné sedátko, ať hleděla na Oboru, z které strany chtěla, byla odevšad krásná. Dnes však byla Obora nejkrásnější. Mírný déšť v noci svažil Boží přírodu a v háji to vonělo nejrozmanitějším květinám.

Ta krásenská Obora, ta by mohla vyprávět! Byla útočištěm všemu studentstvu, byla rájem zamilovaných i zarmoucených a oblažovala i Gabru a Málínku. Byl to přírodní park s jehličnatými stromy i buky, růžovými keři podél cest, s vysokými travinami, s jahodovými a všemožnou květenou, hlavně na jaře. Kvetlo zde přede fialek, jaký div, že se zde mládež tolik líbilo!

Že na Junákově bývali zbojníci, to dnes již skoro nikdo neví:

Co by děti věděly o kopci Junákovu, kdyby je tam nebyla zavedla paní profesorka? Nikdo by jim nevyprávěl, kde se za starých časů skrývali zbojníci.

Krhová bývala vesnicí sklářů a jak je vidět, uměli to nejen se sklem, ale i se dřevem:

Jednou šla Zlatovláska s dětmi do Krhové. Vesnička na stráni s valašskými domky se jí tuze líbila. Ale dětem tu krásu musela teprve ukázat, ty dřevěné štíty, krásně vyřezávané.

Vzrostlé kaštiny na nádraží v Hrachovci i rožnovské lázně vzaly dávno za své:

Stanička Hrachovec, kde kvetou mohutné kaštiny, potom Zašová, Zubří se jen kmítly, a už tu byl Rožnov, to staré, slavné město a lázně valašské pod Radhoštěm, cílová stanice našich výletníků.

Svatojánské ohně na Radhošti také patří minulosti, dnešní ochránci přírody by nám dali co proto:

...a paní profesorka vysvětluje: „Kaplička byla vystavěna v roce 1898 a je zasvěcena svatým Cyrilu a Metoději. V té kapličce je kopie Liebscheova slavného obrazu Valašská Madona. Zde se, milé děti, před Janem Křtitelem páli svatojánské ohně, však je jistě i z Meziříčí vidáváte!“

Ale vraťme se zpět do Valašského Meziříčí. I Abácie má dnes daleko do bývalé krásy. Vybudování železničního nadjezdu v roce 1936 a posunutí silnice do Poličné znamenalo konec pěkného místa. Ani děti si zde již tolik nehrají:

Abácie je pěkný park za meziříčským nádražím. Uprostřed stojí veliký pomník padlým a kolem něho provádí meziříčská mládež své reje. Dá se tu běhat hezky do kolečka nebo „fečňovat“ na podstavci, případně si hrát na vojáky. To bylo něco pro Gabru!

A kdo si dnes ještě vzpomene na kdysi proslulý Huťský lesík a na cestu k němu?

Když se jde podél Bečvy až ke splavu, přijde se k lesíku. Kolem jsou louky, keře, mez a pastviny, kde děti nejraději pasou.

Ještě jeden popis Valašského Meziříčí a okolí:

Valašské Meziříčí, město s lesnatými stráněmi na okrajích! Kolem dokola je obstoupeno horami, krásnými jak z pohádky. Radhošť, otec všech, září svou bílou kapličkou na vrcholu do daleka.

A co viděly Gabra s Málínkou na Bečvě, již nikdo z nás nikdy neuvidí:

Dívá se po Bečvě, kde se plaví vory, sleduje jejich pomalý běh.

Hezký vztah k Valašskému Meziříčí si Amálie Kutinová zachovala po celý život, jak o tom svědčí obsah dopisu zasláního v roce 1963 R. Jeřábkoví a J. Demlovi, jehož části byly uveřejněny pod názvem Vzpomínka v publikaci Čítanka o Valašském Meziříčí, vydané v roce 1997:

Vzpomínám na Meziříčí a Krásno, alej i Oboru i na náš skromný domeček a na maminku. Co se nastarala, aby na vše – vdova s řadou dětí – stačila. Po Meziříčí a po krásenské aleji nechodila nastrojená studentka, ale skromné, tiché, skoro zakřiknuté děvčátko. Šla kolem nás bolest, ztráta otce, babičky, sestry ldy a starosti matčiny.

Náš tatínek nebyl jen tak obyčejný kantor, v každé své „štaci“ zanechal za sebou mnoho práce. Byl velmi iniciativní. Do penze v Meziříčí si od-

vezl řadu diplomů, uznání a čestných členství. Tatínek zakládal mlékárny, spořitelny, zalesňoval strání i ovocné stromy sádlil, býval předsedou řady spolků, byl nadšený muzikant, znal řeči, velel hasičům atd. A byl vzorný ve správě školy.

Na jeho pohřeb v Meziříčí se dostavili hasiči ze Zašové, kde též kdysi působil, i celého okolí, ač jsme nic neoznamovali. Byl máj, bylo krásně a před průvodem zčista jasna udeřil hrom – jako na oslavu. Amy za rakví jsme šly všechny děti od 3 let – 11 – 12, až po vdanou sestru.

Kostelík sv. Trojice je mi dobře znám, vždyť jsem tudy chodila okolo denně do gymnasia, do alumnátu v parku. Už tehdy býval kouzelný.

Na Valašské Meziříčí mám krásné vzpomínky. Škoda, že jsem tehdy byla ještě taková malá a hrozně naivní holčička. Kdybych byla bývala moudřejší, nikdy bych se z tak krásného města nestěhovala. Mohla jsem jít do lékárnické praxe tam u nás – když jsem bylinky měla tak ráda. Ale to v nás vznikla touha po světě naše nová profesorka z Čech, z Tábora, paní Marie Poubová, později vdaná za ministra Nečase. Kdyby byla zůstala u nás profesorkou Malvína Nečasová, rozená Smetánková, která ctíla rodem Moravu a učila nás lásce k ní, nikdy bych nebyla odešla.

Ale zase by se nebyly zrodily „Gabry a Málínky“, a tak se skláním před vůlí Osudu a přijímám vše tak, jak žádá.

Pozdravujte mé krásné Valašské Athény, necht' jim jejich slávu Osud zachová.

Zajímavý je také dopis, který poslala dcera Amálie Kutinové, rovněž spisovatelka Marie Kubátová v říjnu 2002 autorovi této stati. I když Marie Kubátová již samozřejmě nemůže být pamětnicí oněch dob, je jistě jednou z posledních informovaných osob, které mohou vydat o Gabře a Málince přesvědčivé svědectví. V dopise, jehož části se rovněž uveřejňují, dovyprávěla paní spisovatelka osudy hlavních hrdinů knih i jejich potomků a jakoby celý příběh uzavřela:

Dcerky Gabra s Málínkou se narodily v početné rodině řídícího učitele Jana Taubera ve Štítné. Rodina čítala víc dětí, než se jich vešlo do knížky, deset či dvanáct dětí. Gabra s Málínkou patřily mezi nejmladší. Otec brzy zemřel a rodina se přestěhovala do Valašského Meziříčí. Obdivují sílu vdovy – své babičky Máli a ctím její větu: „Moje děcka musí být vzdělané, lebo sú to děti českého učitele“. Tak se dostaly dcerky Gabra s Málínkou na studia na gymnasiu ve Valašském Meziříčí. Těžká situace rodiny způsobila, že Málínka odešla ze sexty gymnasia do lékárny v Táboře jako praktikant za byt a stravu. Byla válka. Po válce Málínka vystudovala farmacii, summa cum laude. Chtěla zůstat dál na fakultě, ale provdala se a tím nabyla její životní dráha jiný směr. Moji rodiče byli „lidé první republiky“: otec, stavební inženýr, a maminka, magistra farmacie, odložili své diplomy a založili spolu nakladatelství, které mělo sloužit potřebám československé tělovýchovy, vydávalo popisy cvičení, hudební doprovody. Rodina nazvala ten podnik „obchod iluzemi“, atmosféru jsem zachytila ve své knize pod stejným názvem. V otcově nakladatelství našla Málínka svou literární dráhu: začala psát. Tu se narodily i knížky o valašských dcerkách Gabře a Málince – v nich našla Málínka své „staré bělidlo“, kam se vzpomínkami na rodnou Moravu utíkala.

Otcovo nakladatelství zaniklo na dvakrát, poprvé příchodem Hitlerových vojsk do Prahy, podruhé nástupem Klementa Gottwalda k politické moci.

V těžkých dobách našla maminka Málinka azyl pro rodinu v Křinci u Nymburka a oblékla znovu svůj lékárenský plášť. Po válce odešla za vnučaty do Krkonoš, kam jsem se provdala. Návrat k literární práci nebyl možný, Gabra s Málinkou by těžko mohly uvázat pionýrský šátek. Spisovatelka si našla náhradní stezníček ve folkloristické práci, ve sběru pohádek a písní, lidových tradic české části Krkonoš. Žeň posledních deseti let je uchována v archivu na Starých Hradech a v knížkách, které jsme spolu s maminkou psaly.

O Gabře mohu říci, že si vzala svého "Venúška", žil pak v Praze, kde byl Václav Kolář ředitelem měšťanské školy na Maninách. Měli dvě velmi úspěšné děti, ing. Přemysl Kolář byl na plánovacím úřadě a dcera Gabriela pracovala jako redaktorka v Zemědělském nakladatelství. V jejich stopách – i jako překladatelka cizích odborných prací – jde Gabriela Třetí.

Málinka měla syna, který působí jako profesor mineralogie na universitě ve Washingtonu, a já jsem ten domácí "lékárenský krajánek" v lékárnách krkonošského podhůří.

Připojuji ještě své vzpomínky na návštěvu ve Vašem městě: jsou tři. Maminka chtěla, abychom – můj muž a já – poznali na svatební cestě místo jejího mládí. Byli jsme hosty v hotelu "U Panáčku", ale jen půl dne: za noci se musel hotel vyklidit pro německé důstojníky. Byl rok 1943. Ujal se nás místní zubní lékař a u něj jsme přespali na kanapi v ordinaci. Podruhé jsem doprovázela tetu Gabru k paní profesorce Kodlové, kde se scházeli ti "kdysi mladí". Hráli tam kartiska jako za mlada a u těch kartisk Gabra i zhasla (zemřela 14. 7. 1981 v nemocnici ve Valašském Meziříčí ve věku osmdesáti čtyř let – poznámka J. K.). Třetí návštěva byla tedy obřad loučení... Tak pěkný konec by si člověk přál: uprostřed vzpomínek a mezi svými.

Je nutno si přiznat, že všechno má svůj odměřený čas a knihy o Gabře a Málince již nepatří mezi mladými lidmi k nejvyhledávanějším titulům. K „rodinnému střibru“ Valašského Meziříčí však budou patřit i nadále. A nelze zapomenout ani na jejich autorku. Amálie Kutinová se narodila 22. června 1898 v Rouchovanech u Moravského Krumlova a zemřela 30. března 1965 ve Vrchlabí. Koncem března letošního roku jsme si připomněli čtyřicáté výročí jejího úmrtí.

Sestry A. Kutinová a G. Kolářová

Výběr z nových regionálních publikací

*O Valašsku
na Valašsku*

Na přelomu druhého a třetího desetiletí 20. století putovaly po sibiřské magistrále vstříc svým domovům stovky a tisíce vojáků československého vojska na Rusi. Osud si s jejich životy prapodivně zahrál. Většina z nich přišla do legií jako váleční zajatci a přeběhlci z rakousko-uherské armády. Po bojích na východní frontě je čekala spleť situace ruské občanské války, aby nakonec cestu domů absolvovali téměř přes půl zeměkoule. Dlouhá léta naplněná vojenskými střety, ústupy i útoky, pobytem v lazaretech i potřebným odpočinkem v „tepluškách“ zanechávala v životech československých vojáků nesmazatelné stopy. Zázitky z bojů, vzpomínky na mrtvé i živé kamarády, příběhy z míst, kde bojovali nebo kudy projížděli, si mnozí z nich zaznamenávali do jednoduchých sešitů a deníků. Tímto způsobem vzniklé zápisky nám s odstupem několika desetiletí skýtají plastický obraz legionářské reality. Patří k nim i kniha **Obrázky a vzpomínky československého vojska na Rusi 1914-1920**. Vydalo ji v roce 2004 město Zubří a jeho autorem je zdejší občan a legionář **Václav Šimurda** (1888-1960). Více než čtyřicet let po jeho smrti předala rodina jeho rukopis vzpomínek a postřehů Muzeu Zubří a dlouholetý správce muzea Jan Kolářček starší jej připravil k tisku. Stejně jako řada obdobných pramenů nemohou být ani tyto legionářské vzpomínky brány jako strohý historický dokument. Je pro nás spíše výpovědí o lidské dimenzi prožívání dějinných událostí, o měřítcích lidských hodnot. Osobitý styl vyprávění se pochopitelně liší od klasického pojetí dějin československých legií v Rusku, svým pohledem na každodenní život legionářů je ovšem pramenem zajímavým a čtivým.

Daniel Drápala

Knihou **Ludvíka Kunze Obilní jámy** otevřelo Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm v roce 2004 novou ediční řadu „*Rolnictví na východní Moravě od baroka do II. světové války*“. Při příležitosti 90. narozenin nestora české etnografie byl tak zahájen zajímavý vydavatelský počín, který by měl přiblížit proměny života na moravské vesnici v posledních třech stoletích. Šíře témat, jimiž se Ludvík Kunz v průběhu své aktivní vědecké činnosti zabýval, je úctyhodná. Zahrnuje zemědělské hospodaření a domáckou i řemeslnou výrobu, dokumentaci projevů sociální kultury, ale také lidové výtvarné umění a hudbu. Kunzovy práce musíme oceňovat také proto, že mnohé jevy lidové kultury zaznamenal v poslední fázi jejich existence, kdy životní podmínky středoevropského venkova a malých měst procházely v důsledku modernizace radikální proměnou. Publikace **Obilní jámy** je věnována na první pohled okrajovému tématu uskladnění jedné ze základních potravin. Uvážíme-li ovšem, že to bylo po dlouhá staletí právě obilí a jeho dostatečné zásoby,

kteří často rozhodovaly o přežití nejen jednotlivce, ale celých komunit, poznáme, proč péči o ně věnovali naši předkové tolik energie. Ludvík Kunz poukazuje na rozšíření této formy uskladnění v celé eurosibiřské oblasti, řadu recentních dokladů přitom sám ještě do 30. let 20. století zaznamenal v terénu (na Hostýnském Záhoří a Valašsku) v závěrečné etapě jejich existence. Vedle typologie obilních jam se věnuje jejich lokalizaci v rámci sídlišť, hloubení a přípravě před uskladněním, všímá si také četnosti jejich výskytu na rolnických hospodářstvích i šlechtických velkostatkách. V letošním roce bude Valašské muzeum v přírodě pokračovat ve svém edičním projektu a již v květnu 2005 představí druhý svazek prací Ludvíka Kunze *Rolnický chov ovcí a koz*.

Daniel Drápala

Od narození z ého frenštátského učitele, spisovatele, malíře, kulturního pracovníka Františka Horečky uplynulo loni 25. března 110 let. Jeho zásluhy nejen o rodné město a jeho okolí, ale také o Valašsko jsou mimořádné. Ač Frenštát pod Radhoštěm leží vlastně na pomezí mezi Valašskem a Lašskem, František Horečka o něm hovoří vždy jako o valašském městě. Není divu, že byl po řadu let členem redakčních rad časopisů *Naše Valašsko* i pozdějšího *Valaška*.

K významnému výročí Františka Horečky vyšla na sklonku loňského roku 2004 v nakladatelství Doplněk kniha **Libora Knězka „S Radhoštěm v erbu. Čtení o životě a tvorbě Františka Horečky“**. Její autor v ní navazuje na svou sérii knížek o Frenštátě pod Radhoštěm, z nichž si připomeňme alespoň tituly *Můj Frenštát*, *Ze vzpomínek na dětství* a na lidi kolem knih a obrazů, *Ve Frenštátě mají rádi poezii*.

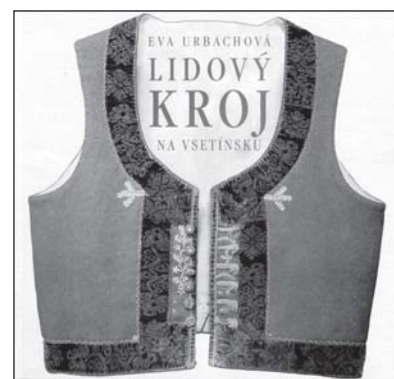
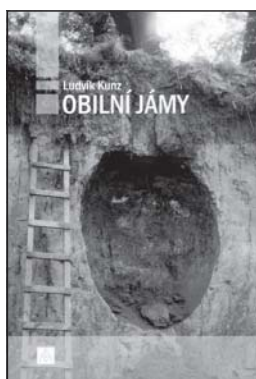
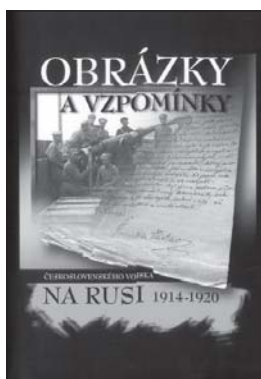
Autor ve své práci bohatě využil spisovatelových vzpomínkových prací, z nichž mnohé zůstaly jen v rukopise, a vytvořil tak bohatě dokumentovaný životopis a zároveň působivý obraz města Frenštátu ve 20. století. Svůj výklad rovněž obohatil řadou básnických textů Františka Horečky. I když je v publikaci věnována pozornost celému rozsáhlému působení osobnosti, hlavní pozornost je věnována literárně historickému výkladu jeho spisovatelského díla. Záslužné jsou i části věnované výtvarné činnosti Horečky a přínosné jsou partie věnované sdružení Koliba.

Závěr práce tvoří soupis literárního díla Františka Horečky, literatury o něm a přehled jeho výstavní činnosti. Knězka pečlivě připravená kniha o Františku Horečkovi je významným výkladem o životě a díle autora a zároveň záslužným příspěvkem k historii města Frenštátu pod Radhoštěm.

Knězka je zasvěcený znalec literatury svého kraje a neméně dobře zná minulost i přítomnost svého města. S Františkem Horečkou se dobře znal a zná jeho rodinu, což obohatilo knihu o osobní vztah k osobnosti, které věnoval svou monografii.

Jiří Demel

V samém závěru loňského roku vydalo Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně u příležitosti 120 let od založení své valašskomeziříčské pobočky brožuru **Muzeum Valašské Meziříčí – průvodce sbírkami**. Prostřednictvím účel publikace se muzejníci snaží seznámit čtenáře se všemi sbírkami, které muzeum spravuje, s jejich historií, okolnostmi vzniku a především s jejich obsahem, aby pak mohly lépe posloužit jak odborníkům, tak studentům či sběratelům. Ovšem vedle těchto ušlechtilých záměrů má tato publikace účel i zcela zistný.

Tím, že případným štědrým dárcům naznačí, kudy se ubírá sbírkotvorná činnost, přibude muzeu jistě mnoho cenných darů nabytých zcela v duchu plánu rozvoje muzejních sbírek. Nově získané předměty pak obohatí nejen naši národní pokladnici, ale především muzejní návštěvníky, kterým budou sbírky po zpracování představeny na výstavách, při přednáškách nebo skrze publikační činnost.

Brožura na čtyřiceti osmi stranách pojednává o sbírce *historické*, jejíž fond i využití je velmi široké, sbírce *starých tisků a rukopisů*, která je svou historickou hodnotou na Valašsku ojedinělá, sbírce *písemností a tisků*, prostupující vlastně všemi sbírkovými fondy. S těmito soubory čtenáře seznamuje jejich kurátorka Jiřina Fabiánová, která je navíc i autorkou textu ke sbírce *etnografické*, k *muzejní knihovně*, již spravuje, a autorkou úvodu do publikace. Umělecké předměty jsou v muzeu začleněny do sbírky *výtvarného umění* – tu a sbírku *uměleckoprůmyslových prací*, která obsahuje především sklo, čtenářům představuje jejich kurátorka Kamila Valoušková. S poslední společenskovední sbírkou, sbírkou *archeologickou*, je čtenář seznámen prostřednictvím textu muzejního archeologa Ladislava Štěpánka.

Z přírodovědných sbírek se dočteme podrobnosti o sbírce *botanické*, autorkou textu je Jana Tkačiková, sbírku *geologickou* charakterizuje Miroslav Požár. Autorem textu o sbírce *zoologické, entomologické, sbírce bezobratlých a fotoarchivu oddělení přírodních věd* je muzejní zoolog Karel Pavelka. Kromě specializovaného fotoarchivu přírodovědného má muzeum ještě jeden *fotoarchiv*, který v mateřském muzeu na Vsetíně spravuje Jana Trličíková – jeho valašskomeziříčskou část představuje čtenářům v jedné z kapitol. Samozřejmě je pamatováno i na zahraniční čtenáře a návštěvníky a poslední strany patří anglickému a německému shrnutí. Krom toho je celá publikace protknuta téměř pěti desítkami barevných fotografií.

Kamila Valoušková

V roce 1980 vydalo Okresní vlastivědné muzeum ve Vsetíně odbornou publikaci etnografky **Evy Urbachové „Lidový kroj na Vsetínsku“**, shrnující výsledky jejího dosavadního terénního průzkumu a kompletního zpracování muzejního sbírkového fondu národopisného textilu. Do té doby to byla jediná publikace zaměřená na výzkum lidového oděvu na Vsetínsku, zabývající se nejen jednotlivými součástmi mužského, ženského a dětského tradičního lidového kroje, ale také materiálem, z něhož byl vyroben, technologií výroby, jeho využíváním v minulosti i současnosti a jeho rozšířením podle krojových okrsků. S komentářem uváděla rovněž prameny ke studiu lidových krojů na Vsetínsku. Publikaci lektrovala PhDr. M. Ludvíková, CSc. V současné

době je celý náklad 1. vydání vyprodán, přesto je publikace žádána návštěvníky muzea i stávajícími folklorními soubory.

Z tohoto důvodu Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně vydalo v prosinci r. 2004 druhé, rozšířené a graficky bohatší vydání této publikace v knižní vazbě, jako hodnotný příspěvek k muzejnímu výročí – 120 let muzea ve Valašském Meziříčí, 80 let muzea ve Vsetíně, 40 let společné práce a rovněž k významnému životnímu jubileu autorky Evy Urbachové (nar. 2. 9. 1924). Spoluvydavateli jsou Krajský úřad ve Zlíně a Folklorní sdružení ČR. Aktualizovaná publikace je nově opatřena medailonem autorky, významné muzejní pracovnice, a dovětkem místopředsedkyně České národopisné společnosti Mgr. Jiřiny Veselské.

Hana Jabůrková

Dávno předtím, než vůbec pomyslela na vydání knížky, tak si do svých pečlivě opatrovaných záznamů **Ludmila Vráželová**, valašská učitelka, mezi jiným vepsala: *Slovo není pantok*. Teď však víme, že je. V sousedství dalších několika set autorčiných zápisů přísloví, rčení, úsloví či přirovnání, které shrnula do knížky a vydala pod názvem **Moudrost starých Valachů** (Nakladatelství Dalibora Maliny Vsetín, 2005), má slovo podobnou razanci jako úder obávaným domácím nářadím. Knička *Moudrost starých Valachů* je knížkou svěží a spontánní, odkazuje k minulosti, připomíná však i naši žhavou současnost, vybízí k zastavení, vyvolává obdiv i údiv. Údiv nad tím, kde se vzalo v ne příliš upovídaných obyvatelích valašského venkova (ano, především venkova, neboť ve městech se obvykle rodí moudrosti zcela jiného druhu) tolik smyslu pro míru, přesnost a sdělnost, pro tolik obrazivosti. Kdybychom hledali příklady, dostali bychom se pravděpodobně k věrnému průvodci starých Valachů životem, dřevu, a také k dovedným zásahům širočinou, které, obrazně řečeno, architekturu těchto životů utvářely.

Ludmila Vráželová, která valašské moudrosti sebrala a uspořádala, se narodila v r. 1924. Válku prožila v nuceném nasazení v Německu a pak i u nás. Po II. světové válce se stala učitelkou, učila nejdříve na Šumpersku a ve svých čtyřiceti letech se vrátila domů na Valašsko. Působila na školách v Brumově, potom dlouho, až do zrušení tamější jednotřídky v Pulčíně, svém rodišti, nakonec ještě krátce v Horní Lidči. Rodiče jí odkázali cit pro historii, lásku a vnímavost k pohybu venkovského duchovního i materiálního života založenému na dobrých a prověřených hodnotách. Poslouchala vyprávění a písničky v podání maminky, poslouchala sousedy na besedách, ale i při běžných setkáních v autobusu či vlaku, a co ji zaujalo, zapisovala. Formu

záznamu volila tak, aby co nejpřesněji postihovala fonetickou stránku řeči, a zachytila tak jazykové charakteristiky prostředí, které ji obklopovalo. Patří-li její práce Valašsku, patří pak především Hornolidečsku a Pulčínu se všemi jazykovými odlišnostmi a specifiky, kterými tento kout Valaška dialekt obohacuje.

Knička *Moudrost starých Valachů* je nejen významným autorským činem. Je to i knížka čtivá a přitažlivá, vypovídá mnoho o valašské duši, zachycuje typický humor venkovanů, zazní i jízlivý sousedský skřípot a ironie. Máme stále pocit, že je tady veden poctivý a stálý dialog s životní realitou, která je prostá, i když namáhavá a ve své podstatě neokázale dramatická. Ludmila Vráželová rozdělila text do osmnácti oddílů, takže se s důvěrou můžeme obrátit na autorku, aby nás přehledně zpravila o tom, co si Valaši mysleli třeba o jídle a pití, o manželství, co si mysleli o sobě a svých vlastnostech či o zdraví a nemocech. A autorka navíc přidá lidové pranostiky a zprávy o tom, „co sa pravivalo“ a co už zavání tajemstvím, mýtem a nadrealitou.

Moudrost starých Valachů je uvedena krásným textem literárního vědce Mojmíra Trávníčka, který knížku Ludmily Vráželové zařazuje do kontextu podobných literárních prací a evokuje zejména vzpomínky na svá první, intenzivně prožívaná setkání s „objevnou knihou“ Jaroslava Zaorálka Lidová rčení. A na adresu valašské publikace v závěru říká: „A jsem vděčný za to, že v čase, který kolísá mezi moudrostí stáří a ztrátami stáří, mám pojednou k dispozici podobný pramen vody již od dětství požívané, zdroj ještě bližší a důvěrnější, byť skromnější: nestárnoucí a stále občerstvující moudrost a půvab staleté, ba tisícileté zkušenosti života v řeči mateřské, v rodném jazyku valašském...“

V závěrečné poznámce od Hany Goláňové, autorčiny neteře, se může čtenář dovědět o přípravě vydání, potížích a úskalích přepisu valašského dialektu, o některých jeho obecných vývojových rysech. Autorem grafické úpravy knihy je Břetislav Dadák, který mezi

jiným využil k výtvarným předělům jednotlivých oddílů knihy sugestivních dobových fotografií z majetku Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně. Zejména pro čtenáře mimovalašské je pak knížka doplněna dostatečně bohatým slovníkem valašských výrazů.

Dalibor Malina

Láska v nářečí

František Horečka
(1894 – 1976)

Náš lid básní a zpívá v nesčetných variacích starou, prastarou píseň o lásce, o původkyni, udržovatelce a množitelce života. V jeho lidových písničkách převládají motivy milostné od klasické „Láska, bože, láska, kde ta lidé berú“, až po škádlivou „Naše verné milovanie ako v košu voda“.

V nesmírném pokladu těchto písní je i bezpočet písní valašských a lašských rázu Beskyde, Beskyde, Okolo Balíty, Okolo Frýdku cestička. Povšimněme si spíše drobtů a zmek v nářečí našeho lidu, pokud zasahuje do mudrosloví lásky a milování.

Náš lid je v zásadě hluboké a jemné povahy a ve věci lásky nerad ztrácí mnoho slov. A kouzelná věta „Mám tě rád“ zní kouzelně po první, její emotivnost lze vystupňovat podruhé nebo potřetí – ale po desáté už toto vyznání působí podezřele – je tím třeba šetřit jako všemi sladkostmi, které nakonec hořknou v ústech, je-li jich příliš mnoho. Ba dokonce výrok „Měj mě rád!“ při rozloučení znamená úplnou rezignaci, roztržku, pravý opak lásky.

Naši lidé, vychovaní těžkým zápasem o život, těžko snášejí přílišnou sentimentalitu a v jejich povaze spočívá spíše upřímná drsnost než mazlivé lichocení a cukrování. Od medu není daleko k jedu a zradě podle lidové filosofie a milovník z lidu přemíru citu navenek tlumí, retuší, zapírá – není-li právě světoběžníkem, který se chlubí svými úspěchy v lásce, třeba je i přehánějí a zveličují. Lid svou lásku rád koření vtipem, místo chci říkám nechci, vyznáním je mu třeba žertovné štipnutí nebo dokonce bucha do hřbetu, když ji ušetří mladík děvčeti u vrat „na spaloch“ jako ránu pěstí, aby se jí v noci dobře spalo a nezdálo se jí snad o někom jiném. Také je známá věc, že k lásce musejí býti dva.

Tak třeba on: kus pořádného chlapa nebo chlapík jako jedle, jak topol, do práce ho nemusíš pohánět, onaký, páčí sa, líbí se – zkrátka je

k světu. Podle povahy je to ohnivák, horúčák – ale žádný frajer pro všechny. Někdy si i pobjrble, ale zas je, že ho můžeš na chléb namazat nebo si ho ovinout kolem prstu.

A ona zas krev a mléko, běhá jak na kvasnicích, nožky jak srnka, zuby jak perličky, je samý smích a samá chuť, všechno má, co k ní patří, a práce nadělá za dvě. Jaký div, že kdo je spatří náhodou vedle sebe, hned je s úsudkem hotov: „To je pára do kočára.“

To ti dva ještě netuší, jak už jsou s nimi lidé daleko. Vždyť to má zůstat co nejdéle v tajnosti.

„Tajná láska, ta mne trápí.“ – nu, nechť si potrápí raději před svatbou, než kdyby měla trápit potom. Pravda, padla mu do oka, do noty, podobá se mu, to si musí přiznat, trochu za ní „zašklá“, to znamená, že rád chodí po jejich stopách a chytá její pohledy.

Ona cosi čuje, že má trefu, ale stává se lhostejnou, odměřuje slova, pomračuje se na něho. Ví, že nesmí být hned „jak mě chceš, tak mě máš“, že se musí hamovat, má-li něčeho dosáhnout. Neškodí dělat drahoty – ale zas nesmí být chladná jako dřevo a naježená, nafouklá, aby ho snad neodradila. A nedala by se jím provázet za živý svět. Stačí mu podat prstík a utéci se smíchem. Musí pro ni trochu pobláznit, zhloupnout, ztrácet hlavu, musí zesmutnět a být bezradný. Ne jak ta Mařka vedle v chalupě, když se setmělo:

„Maminko, mohu za ním vyjít?“

„Jen si vyjdi, vyjdi, však tě neubude!“

Hůř bylo, když jí přibýlo, potom z toho mrzy na obou stranách a výbava narychlo. Jeden a jedna nejsou jen dvě, ale také někdy tři, na to musí pořádně děvče myslet. – Ne, ne, ona si před chlapci nezádá, zná svou cenu.

A on se suzuje: Kdo by to řekl? Z takové daremniny a špásu teď takové trápení. Bolí to, bolí, podle toho se pozná srdce. A roste láska opravdová, prudká, nepřekonatelná, už to nelze před světem zapírat – už je to lasčisko, které ho přitahuje k ní. Šel by k ní „na břilky“, ale jak to odělat, aby hned neřekli, že se tlačí do rodiny?

Obchází večer jejich stavení a hledí se spřátelit s jejich psem, aby tak hlasitě ho neprozrazoval. Potom tam pošle kmotru „na vyščuvy“, aby vyzvěděla, jakého je dcerka smýšlení a zda už na někoho jiného nepomýšlí. Také rodiče je třeba připravit, aby na něho nevzali metlu.

Teprve když zjistí, že by proti němu nebylo námitek, odhodlá se pod nějakou „lůvkou“ či zámkou na kousek řeči k nim – začne třeba o včelách, o holubech nebo o králících. Zkrátka odvažuje se „na obhlady“, třeba prozkoumat terén jako před bitvou.

Tu pozná dívku, kterou by rád nazýval svou, v jejím domácím prostředí, prohlédne si její ruční práce – a třeba mu matka v návalu horlivosti ukáže, co všechno dcera dostane do výbavy, a táta se pochlubí, co už ji koupili do bytu a jak si připravili výměnek pro sebe.

To už je vážný akt, protože se při obhladech všechno předběžně sumíruje, ale o lásce se moc nemluví a vlastní námluvy ještě počkají, ještě je čas na rozmýšlenou. Ba děvče si ho ještě dobírá, že se bude vdávat, až naprší a nebude bláta nebo až v Radhošti švrňáky rozkvetou.

A šuhaj je zmatený, zfanfrmlý a zabaraněný, ani laskavec pro něho o svatém Janu that nemusí.

Rád by znal konečně její mínění. Po čase zase mu to nedá, obchází na záhumení a hledí svou vyvolenou vylákat někam „na zákruty“, kde se cestička zatáčí mezi keři, někam „na maně“ nebo „na maňáky“, kde je tak jisto a kde nepotkají třetího. Rád by ji zavedl někam „do zápačí“, do zapadlých míst – ale ona má raději cestu volnou a širokou.

A přece jen v sobotu na zábavu nebo v neděli na vycházku vezme si děvče něco „na vábníka“, třeba červený šátek kolem krku, ozdůbku na krk a kytku na ňadra – v neděli šustěla děvčata naškrobenými rukávy a sukněmi a střevíce jim pěkně vrzaly podle rytmu kroků – ševci jim museli dávat do střevců „na vábníka“ vrzáky.

„Mum tě rod, že by tě zjodl!“ praví omámený mladík děvčeti na hrázi šenovského rybníka.

A s těma dvěma to dopadlo nejnak: láskou se sice nesnědli, ale vzali se.

Některý ženich je jak „putyra ze syra“, neví, jak do toho, a v neděli na návsi pokukuje po děvčatech, zda po něm některá nehodí očkem, ale žádná nic, leda že se pochechtávají nad tím, jak si spravuje šlajfku.

Nakonec se přece jen některá nad ním „ulakomí“ a popadne ho, aspoň ji bude poslouchat. Ostruhy a hřebínek bude mít ona – on bude pod pantoflem.

„Takového bych nechtěla – potřebovala bych muže, kterého bych si musela vážit a který by mně uměl poručit“, kritizují děvčata.

Četl jsem kdysi na staré valašské chalupě pod kozubem nápis: „Běda tomu domovi, kde poroučí kráva volovi.“ Ale je dost případů, že se i taková manželství vydají, kde poroučí žena, když totiž vynikne rozumem nad muže.

Hůř je s příliš vybíravými, které nakonec přeberou. Tu bych přece jen citoval lidovou píseň:

Vedla jsem si, vedla
jako ze sta jedna,
z vysoké stoličky
na nízkou jsem sedla.

Vybírala jsem si
mezi malinami
a tu nejkyslejší
nejtrpčí jsem vzala.

Praví se, když se manželství povede, že je to svátost – a když se nezdaří, je to sakrament.

„To jsem si vzala trest!“ stěžuje si potom postižená. Na očet žádná nechce zůstat – zdá se však, že ty mírně nedbalé, kudrnaté a střapaté mají větší naději na vdavky: „Střapatá se vydala a ulízaná zůstala.“ Ulízaná a upejpavá popelka, která sedáváš v koutě, nevěř tomu, že pro tebe přijde znenadání princ z pohádky. Musíš do života mezi lidi.

Chlapec rukuje na vojnu, děvče pláče a kmotra radí matce: „Jak má děvča svoje roky, tož s ní jak s pecenkem do peca. Jinak překysá – a co je z překysaného těsta? Zákalec! Lépe, když se vezmou hned.“ Ale matka by raději chystala svatbu až po vojně a těší dcerušku: „Dva roky přeletí jako nic – a ukáže se ta láska, jestli je co po ní. Nic nenaříkej. Zima, léto, zima, léto – a už je to!“

Sběratel Ferdinand Hradil (1870-1960)

Karel Pavelka

V letošním roce si přírodovědná veřejnost připomíná dvě výročí významného regionálního sběratele Ferdinanda Hradila-135 let od narození a 45 let od jeho úmrtí.

Pan Hradil pocházel z vícečlenné rolnické rodiny-narodil se 14. 1. 1870 v Komárovicích u Kelče. Již od mládí nacházel zálibu v přírodě a zvláště jej zajímalo ptactvo. Ptáky se postupně naučil určovat a později je začal také preparovat. Od svých dvaceti let žil ve Fryčovicích u Místku, kde jeho bratr Valentin působil jako katolický kněz. Zde začal budovat svoji později rozsáhlou sbírku ptáků-z lokalizovaných preparátů zaujmají ve sbírce právě ty od Fryčovic a okolí větší část. Po úmrtí bratra se F. Hradil oženil a zakoupil si zemědělskou usedlost v Kelči. Při zemědělství pokračoval také v doplňování své sbírky i v preparaci ptáků a mysliveckých trofejí pro veřejnost. Později po doplnění sbírky ptáků se věnoval také sběru rostlin a budování sbírek hmyzu (motýli a brouci). Tyto sbírky však zdaleka nedosahují významu jeho sbírky ptáků. Především u sbírky hmyzu (brouci a motýli) je mnoho kusů pravděpodobně koupených na burzách nebo vyměněných s jinými sběrateli, často bez údajů o datu získání a místu původu. Část entomologické sbírky pochází i z území mimo Evropu (Asie, Jižní Amerika).

Ferdinand Hradil vedl aktivní život až do vysokého věku. Jako osmdesátiletý ještě pracoval

na poli a prováděl výstupy na Kelečský Javorník za svými oblíbenými opeřenci. Jako mnoho lidí jemu podobných byl znám pouze svému nejbližšímu okolí. Jeho sbírka ptáků byla částečně předvedena na výstavě Pobečví v Hranicích na Moravě v roce 1927, kde získal čestné uznání a medaili za preparaci. Ferdinand Hradil zemřel 20. 10. 1960. Po jeho úmrtí byla tato sbírka spolu s entomologickou sbírkou nabídnuta v roce 1963 tehdejšímu Okresnímu muzeu ve Valašském Meziříčí. To také z původních 477 kusů sbírky odkoupilo 377 preparátů ptáků od 209 ptačích druhů spolu se skořápkami ptačích vajec. Menší část sbírky přednostně odkoupilo Slezské zemské muzeum v Opavě (většinou cizokrajné druhy z Asie, Středomoří a severní Afriky), část sbírky byla pravděpodobně rozprodána nebo byla rozptýlena mezi příbuznými sběrateli.

Hradilova sbírka ptáků se oproti jiným sbírkám ptáků vyznačuje jednou zvláštností a tou je instalace preparátů do zasklených krabic po vzoru entomologických sbírek. Při opatrování ptáků do sbírky si pan Hradil dlouho pečlivě vybíral, než nějakého ptáka zastřelil. Proto od většiny druhů je ve sbírce pouze samec a samice, ale jsou zde i ptáci v zimním šatu či mladí ptáci. Sběrka je dokladem o výskytu ptáků na severovýchodní Moravě koncem 19. století a v první polovině 20. století. Sběratel si vedl i svůj deník, kde jsou zaznamenány rovněž údaje o uhynulých nebo zastřelených ptácích, jejichž preparace se nezdařila, nebo o těch, které preparoval na zakázku.

Část sbírky uložené ve sbírkách Muzea regionu Valašsko byla veřejnosti prezentována v roce 1993 v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí i ve vsetínském zámku v roce následujícím.

I když v dnešní době s daleko většími technickými možnostmi dokumentace výskytu ptáků se považuje tato činnost za drastickou a v rozporu se současnými zákony, je nutno ji vidět v souvis-

lostech tehdejší doby. Vystavování preparátů především v dobách neexistence televize a dalších forem multimédií mělo význam pro zvýšení znalostí o zástupcích ptačí říše vyskytujících se v regionu a zcela jistě přispělo i k ochraně ptáků. Pro nás jsou sbírky pana Hradila cenným dokladovým materiálem o spektru vyskytujících se ptačích druhů ve sledovaném regionu a také potenciálním zdrojem informací o úrovni znečištění (čistoty) prostředí v tehdejší době.

Literatura:

Borovička, J. (1977): Deník sběratele Ferdinanda Hradila. Zprávy MOS, 19: 9-13

Pavelka, K. (1995): Ferdinand Hradil a jeho sbírka ptáků, k 125. výročí narození sběratele. Zpravodaj OVM Vsetín, 1995: 42-44

František Konvička

Jiří Demel

Letos v únoru uplynulo 120 let od narození významného veřejného pracovníka, zakladatele valašského skautingu, sokolského činovníka, pedagoga Františka Konvičky. Mnoho materiálu o jeho životě a činnosti shromáždil Jiří Krumpholz s pomocí Jana Klouzala a dalších.

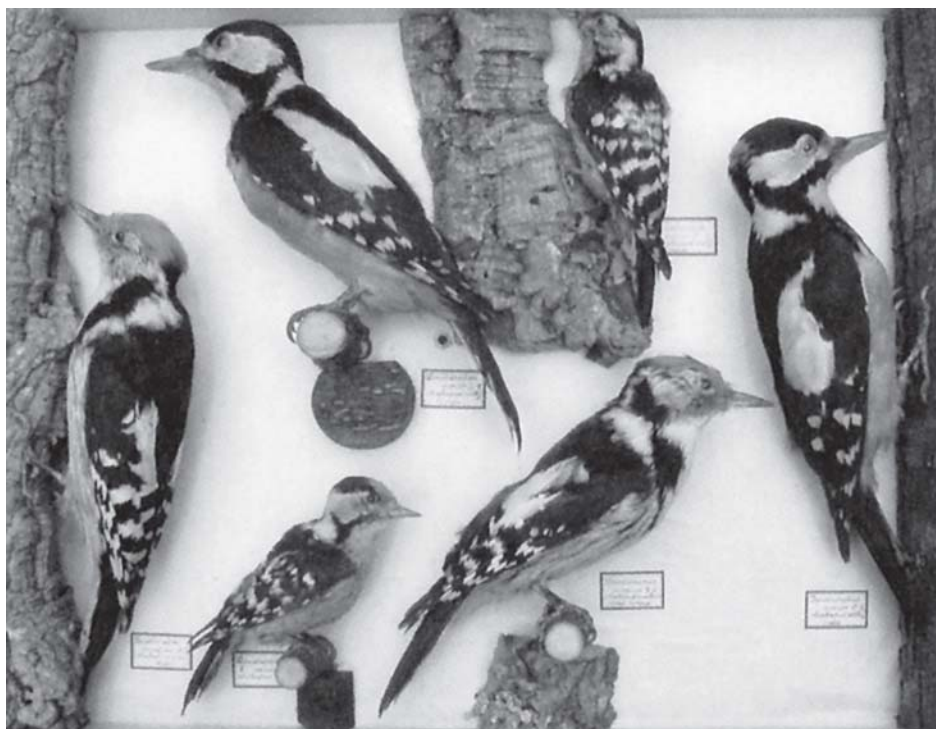
František Konvička se narodil 23. února 1885 ve Frenštátě pod Radhoštěm. Po absolvování bohosloveckého gymnázia v Olomouci studoval na Filosofické fakultě Karlovy university v Praze obor dějepis, zeměpis. Byl tehdy i žákem prof. Tomáše G. Masaryka, jak o tom svědčí vysvědčení z roku 1906, že u něj s výborným prospěchem složil zkoušku z dějin nové filosofie. Od roku 1914 až do své předčasné smrti 25. května 1932 působil na reálném gymnáziu ve Valašském Meziříčí.

Výstižně charakterizoval pedagogické i veřejné působení Františka Konvičky v almanachu gymnázia jeho kolega prof. Jan Rezek:

„Téhož dne, kdy ústav slavil své šedesátiny, zemřel ve Frenštátě pod Radhoštěm, kde dlel u své matky na zdravotní dovolené, dlouholetý profesor ústavu František Konvička ve 47. roce svého věku. Působil na ústavě od roku 1914 a získal si pověst učitele rozsáhlých vědomostí, který dovedl nadchnouti žactvo svými dějepisnými výklady a svými slavnostními projevy. Byl nejen výborným učitelem, ale i vynikajícím veřejným pracovníkem, který jako funkcionář různých spolků, předseda místní školní rady a člen městského zastupitelstva i městské rady vykonával v našem městě veliký kus práce.“ Údaje prof. Rezka je třeba ještě doplnit, že František Konvička v letech 1919 – 1920 učil také na dívčím reálném gymnáziu ve Valašském Meziříčí.

Velmi si vážili Konvičkova působení jeho studenti, rádi a vděčně na něho vzpomínali:

„My terciáni jsme měli tehdy hrozitánskou radost z úmrtí senilního Veličenstva císaře a krále Františka Josefa I., protože jsme šli ze školy domů. Předtím 2. prosince na školní slavnosti exceloval profesor Konvička svou přednáškou „Vše pro dítě“, jedinečným vyličením dětské bídý

Krabice s preparáty ptáků - strakapoudů od Ferdinanda Hradila

Foto T. Kašpar

a podvýchvy a jméno císaře pána ani jednou nevyšlo. (Josef Tyrálík)

„Profesor Konvička, jinak Konva, dovedl nás nadchnout pro dějepis, že nás potom pět studovalo historii. Vzpomínám si, že se jediný dotkl v zeměpisě valašského národopisu otázkou, které jsou části valašského kroje.“ (Dr. Arnošt Kubeša)

„Hluboký vliv měl na naši třídu výmluvný profesor Konvička – dějepis, zeměpis, filosofická propedeutika.“ (Akademik Alois Zátopek)

„Mladí suplenti Nečas, Haas a Konvička nás zasvěcovali do počátků moderního hnutí výtvarného a literárního, učili nás rozumět cizím názorům a tolerovat je.“ (Dr. Bohumír Šmýd)

„Nastoupili noví profesori, kteří prošli válkou a světem, opostili se od malichernosti malého města, hovořili s námi jako s dospělými. Rádi jsme viděli prof. Konvičku, Dr. Pátka, Dr. Kubičku, prof. Nečase, prof. Šindeláře, Dr. Papeže, prof. Poláka.“ (Dr. Zdeněk Vahala)

Jiří Krumpholz o Františku Konvičkově a skautingu napsal: „Pro popsání skautské stezky Františka Konvičky se bohužel nedochovalo moc svědectví. Spojení jeho jména se založením skautského oddílu ve Valašském Meziříčí je naprosto jisté. V ústředním časopise Skaut-Junák, roč. V, dvojčíslo 2-3 z 10. března 1919, str. 45 můžeme číst:

„Sdružení valašských skautů se právě ustavilo ve Valašském Meziříčí. Pan prof. Konvička uspořádal studentům přednášku o významu skautování, ředitel ústavu ochotně propůjčil místnosti školní k pořádání schůzek, studují se „Základy junáctví“, navázány styky s ústředím pražským a první skautský oddíl na Valašsku má se čile k světu. Otázku samosprávy žákovské rozřešil tak nejšťastněji – zavedením instituce dokonale a všestranně vybudované, jež je nejvhodnějším doplňkem školy i výchovy rodinné a kde samospráva mládeže je nejširší, ale nikdy nesehlává.

František Konvička pověřil vedením oddílu studenta své třídy, septimána Oldřicha Pecla a rádcem jeho spolužák Závise Kalandru. Tyto údaje poskytl v roce 1972 MUDr. Zdeněk Jemelík, maturitní ročník 1924, sám později rádcem družiny. (Nelze nepřipomenout, že Konvičkově žáci Kalandra a Pecl se stali obětmi v procesu s Dr. M. Horákovou.)

Záštitou a snad i podmínkou činnosti prvního skautského oddílu na Valašsku bylo Místní sdružení Svazu junáků a skautů RČS, které vzniklo současně a v jehož čele stál bezpochyby prof. Konvička, než byl pověřen jinými „spozovými“ funkcemi. Dokument o založení Místního sdružení SJS RČS má kolek z roku 1919, ale chybí jak datum, tak jméno předsedy a dalších funkcionářů.“

Později František Konvička zastával ve skautském hnutí funkci okresního zpravodaje. Když byla v roce 1929 zřízena skautská župa valašská se sídlem v Hranicích, byl prof. Konvička za dlouholetou činnost vyznamenán bronzovou svastikou.

Neméně bohatá byla Konvičkova činnost také v Sokole. Jako vzdělavatel Tělocvičné jednoty Sokol ve Valašském Meziříčí v letech 1923 a 1924 přednesl řadu proslavů k cvičencům a přednášek pro členstvo i širokou veřejnost nejčastěji na témata vlastenecká a morálně výchovná. V této době pracoval rovněž v sokolské

ochotnické družině. V letech 1925-27 byl zvolen náměstkem starosty jednoty. Pracoval také v Sokolské župě valašské Františka Palackého, která vydala v roce 1926 v Konvičkově redakci Památník Palackého. Pro tuto knihu František Konvička napsal pozoruhodnou desetistránkovou statí: František Palacký. Nástin životopisný. Pravděpodobně byl též autorem redakčních článků.

Profesor Konvička též napsal řadu historických i literárně historických článků do regionálních i odborných časopisů.

Závěr života profesora Františka Konvičky byl poznamenán jeho onemocněním tuberkulózou, které podlehl 21. května 1932 ve Frenštátě pod Radhoštěm, kde byl také pohřben. Jeho záslužnou práci bohužel nepřipomíná ani jeho rodný dům, který podlehl změnám města, ani jeho hrob, jenž nebyl na nový hřbitov přenesen. Jeho jméno však by nemělo být zapomenuto.

Básník lásky k životu Miloš Jirko a jeho vztah k Valašsku

Jiří Demel

Na přelomu 19. a 20. století se narodila významná generace českých básníků, kteří pozvedli naši poezii na vynikající úroveň. Patří k ní Jiří Wolker, Vítězslav Nezval, Jaroslav Seifert, František Halas, Konstantin Biebl a také trojice valašských rodáků: Bartoš Vlček (1897 v Růžďce), František Kropáč (1898 ve Valašském Meziříčí – Krásně n. B.) a Miloš Jirko (1900 v Němeticích). Životy celé této generace poznamenala 1. světová válka, jejíž ukončení mladí básníci radostně vítali oslavou života a nadějí v budoucnost, aniž tušili, že mnohé z nich čeká ještě hrůznější další světová válka.

Miloš Jirko byl prvním z nich, kterému vyšla básnická knížka již bezprostředně po návratu z fronty v roce 1919. Narodil se v Němeticích 20. ledna 1900 v rodině učitele. Gymnázium studoval ve Valašském Meziříčí, ale na konci studia byl povolán do vojenské služby a maturitu složil až po skončení války v roce 1919. Jeho první básně byly otištěny již v roce 1917 v Časopisu středoškolského studentstva, na jehož vzniku se podílel.

V projevu ke spolužákům Miloš Jirko v roce 1946 vzpomínal na svou první návštěvu gymnázia. S otcem, který dobře maloval, navštívil výstavu Mánesa, která tam byla instalována: „...tyto obrazy rozsvítily k úžasu chlapeckou dušičku, která byla do té doby zvyklá vídati jen prostý věnec rodných hor a známé každodenní obzory, tak samozřejmě jako den a noc. Tyto obrazy naplnily chlapecké srdce tušením jiné krásy, veliké a široké jako ten svět, který se skrývá za obzory naší zkušenosti, té nádhery, za jejímž poznáním putujeme od věčejších do zítřků stívání svatým hladem, jehož jméno je poznání a touha po něm a jehož kořistí je vše, co si lidský rod dal od Prometheova ohně až po atomovou bombu, k níž vzhlížíme s úzkostnou prosbou, aby se stala v tvořivých lidských rukou požehnaním

lidskému pokolení a nikoli kletbou.“ („Na rozloučenou“, Palackého gymnázium ve Valašském Meziříčí, 1946).

Nesmírně hlubokou stopu zanechalo ve studentově duši i bouřlivé období voleb Tomáše G. Masaryka poslancem říšského sněmu za valašská města. Dokládá to Jirkova citlivá statí „Jeden v nich“ v knize „Sedmero zastavení“ (1936), kterou věnoval uznávanému vůdci Masarykových přívrženců, lékaři lidumilu Janu Bohuslavu Křicizovi. K nim se znovu přihlásil, když po Masarykově smrti připravil sborník básní českých spisovatelů „Momenty a květiny“.

Ve studiích Miloš Jirko pokračoval na Univerzitě Karlově v Praze a dokončil je na univerzitě v Bratislavě. Věnoval se moderní filologii a literatuře. Do roku 1930 pracoval v redakci Českého slova. Následující léta působil v Ústřední knihovně hlavního města Prahy.

Důležitým mezníkem v životě Miloše Jirky byl rok 1940. Jako účastník protinacistického odboje byl zatčen a až do konce války vězněn nejprve na Pankráci, pak v Gollnově, Drážďanech, Berlíně, Straubingu, Kaisheimu. Po válce se vrátil do pražské knihovny, jejímž se stal ředitelem. Po roce 1948 se věnoval spisovatelské a překladatelské práci.

Publikační činnost Jirkova je velmi bohatá. Přispíval do Kmene, Června, Severu a východu, Lumíru, Lidových novin. Stál u zrodu Hosta spolu s Bartošem Vlčkem, jehož posmrtnou básnickou sbírku „Jenom srdce“ připravil k vydání. Jirkovy povídkové knihy „Vyloupené milování“ a „Vraždicí pianola“ nezbudily větší ohlas. Svěží však jsou jeho cestopisné fejetony po Středomoří „Modrý jas“, plné vnímavých postřehů z přírody, umění, života v Itálii a Řecku.

Hluboký byl vztah Miloše Jirky k dílům výtvarných umělců. S malíři a sochaři se přátelil, zahajoval jim výstavy, psal stati do katalogů. Příležitostným tiskem je „Kytička na hrob Jana Štursy“.

Když vyšla Jirkova první poetická knížka „Duben“, bylo básníku teprve devatenáct let. Jeho

verše byly chlapecky vzrušené, plny nadějí a důvěry v krásy života, jež čekají člověka po skončení války.

Verše Miloše Jirka jsou spojovány se slovy vitalismus, sensualismus, impresionismus, se jmény Šrámek, Neumann, Sova, Hora, Toman, podobně jako tomu bylo u Wolkera a jiných jeho druhů.

I v dalších čtyřech sbírkách veršů, jež vydal v dlouhých se intervalech – „Cesta“ (1920), „Zničí svět“ (1922), „K staré vlajce“ (1925), „Zraje réva“ (1931) – Miloš Jirko nadále zůstal především lyrikem smyslů a instinktů.

Zatímco se dříve rodný kraj v básních objevuje jen náznakem, nepojmenován, stále častěji nyní dostává konkrétní podobu pojmenováním Valašska a jeho míst.

Výrazně zasáhly do tvorby básníka události kolem Mnichova. Neberou jeho veršům optimismus, na místo idyličnosti nastupuje chlapecké odhodlání:

*O rodnou školu opřu pevně záda,
o nejvěrnějšího kamaráda,
tož o nejlepší kryt a nejpevnější štít.
V zem stojím vrostlý, nelze ustoupit,
lze jenom žít anebo mřít,
prohrát anebo zvítězit.*

(„Budem se bránit“ ze sbírky „Hvězdy a pouta“)

Své odhodlání naplnil Miloš Jirko činem. Za účast v ilegální odbojové organizaci byl 1940 zatčen a pět let vězněn. Ve fašistických věznicích vznikla většina z nejvýznamnějších jeho básní sbírek „Vězeň u okna“ (1945), „A přece!“ (1946), které pak spojil v knihu „Hvězdy a pouta“.

Básnickou tvorbu Miloše Jirka uzavřela poetická kniha „Hořící šalvěj“ vydaná v roce 1959. Její verše jsou loučením spisovatele, který poznal hrůzy i krásy života a poučen zkušenostmi dovede se vzpřímenou hlavou pohledět vpřed. Ve vzpomínkách se vrací do rodného kraje, který mu byl vždy jistotou nejbezpečnější.

Vědomí, že „čas jasně bijí hodiny“, vede básníka k vděčnému vyznání rodnému kraji:

*Valašský kraji! Tys to byl,
kdo mě znát pravdu naučil,
co rulíkem a blínem kvete:*

*Jak ptačí píseň vlaků hvízd
prolíná lásku nenávisť
a dobro, zlo v tom světě.*
(„Rodný kraj“ ze sbírky „Hořící šalvěj“)

Miloš Jirko, básník životních radostí, kterého nezlomily ani hrůzy první světové války, ani hrůzy nacistických věznic na konci vlastního života, na prahu nekonečnosti hleděl s radostnou vírou k zítřkům, protože

*Co mrtvo je, je nejtíšší,
jsou živí, mrtvých neslyší,
ti živi hledí do výši,
je jenom to, co bude.*
(„Jarní sloky“ ze sbírky „Hořící šalvěj“)

Básník Miloš Jirko zemřel v Praze 24. června 1961.

Vzpomínka na Františka Strážnického

Mojmír Trávníček

Akademický malíř prof. František Strážnický se narodil 13. dubna 1913 v Olomouci. Jeho zasvětitelům do výtvarného umění byl akad. malíř Bohumil Krs, jemuž později splatil tento dluh jedním ze svých nejlepších psychologicky pronikavých portrétů. Hanácké zářivé slunce sice poznamenalo jeho paletu, ale proměny světla a barev hledal v rozhodujících údobích své tvorby převážně na Valašsku. Studoval na Akademii výtvarných umění v Praze u prof. Obrovského a Nechleby, na Vysokém učení technickém v Brně u prof. Františka Hlavici a v Praze u Cyrila Boudy a Oldřicha Blažičky. Františka Hlavici můžeme hledat u kořenů portrétního mistrovství Františka Strážnického, ale nebudeme daleko od pravdy, vidíme-li v jeho vlivu také jeden z ukazatelů cesty na Valašsko. Oldřich Blažiček ho mohl naučit respektu k architektuře sebemenšího zátiší a hospodaření se spontánní barevností, a vštípl mu smysl pro záchvěvy atmosféry interiéru i pleneru.

Od roku 1940 vystavoval pravidelně na kolektivních výstavách SVUM Hodonín. Na první souborné výstavě svého díla představil v Hradci Králové přes 120 obrazů a kreseb, z nichž ty nejúspěšnější pocházely z Valašska. Vřelý vztah k pasekářům a žebrákům a životním outsiderům nevyklučoval mistrovské porozumění jiným typům; mezi nejlepší figurální díla Strážnického lze řadit např. rozměrné podobizny manželů Zelených v hanáckých krojích (rodičů svého přítele), nebo obdobně velký portrét jednoho ze svých nejbližších osobních přátel, kočovného herce Šindela.

Josef Liesler, jeden z jeho nejúspěšnějších pražských vrstevníků, se vyslovil, že Strážnický byl

bezesporu nejnadanější z celého ročníku. Pražští kolegové nedovedli pochopit, že celý život věnoval středoškolskému působení profesora výtvarné výchovy na venkovských gymnáziích. Jeden z jeho přátel z Moravské Třebové hovořil dokonce o „regionálním sebeobětování“ umělce. Nemyslím, že on sám to chápal jako obět. Odpovídal to tuším jeho vnitřním dispozicím, nikdy nestál o publicitu a vyvodil životní důsledky ze svého zaujetí krajinou a lidmi, v nichž pulsoval ještě rytmus dřevního a přírodního řádu. Dodávalo potřebnou rovnováhu jeho bohémství a nepravidelnému životu. Nebyl ovšem bez disciplíny, bez ní nelze tvořit. Nedůvěřoval příliš životu a pracovním vyhlídkám ve velkých kulturních centrech. Neměl široké lokty ani povahu bojovníka a pro soustředění k práci mu vyhovovalo prostředí s inspiračními zdroji blízké krajiny a výrazných lidských typů, převážně prostých lidí, venkovských dřičů, nebo přátel veskrze nehladaných osobitých.

Sám byl nepřehlédnutelnou osobností všude, kde působil. Menšího vzrůstu, s pohledem upřeným jakoby do neurčita, očima přimhouřenými na způsob lidí krátkozrakých, stačil bystře sledovat a spolehlivě registrovat dění kolem sebe; a tyto podněty nejen výtvarně přetvářel, ale s pohotovým vtipem řízně komentoval a hodnotil. Obdobnou bystrost a pohotovost projevoval jako kreslíř. Jeho figurální studie či krajinářské skici byly čtány suverénní rukou s obdivuhodnou jistotou. Se svým talentem zacházel jako s darem, který je určen jako biblická hříbna k rozmnožování. Umění nebylo pro Strážnického tajemným, posvátným posláním, určeným k obdivu, ale přirozenou povinností, každodenní prací, která byla zároveň zdrojem radosti a potěšení. Pracoval vesměs s plným zaujetím, ať „na objednávku“ nebo z vlastního popudu. Jako každý opravdový umělec do svých obrazů osobně vstupoval, i krajiny, i kytice a přírodní zákoutí jsou v jistém smyslu jeho

autoportréty. Byla pro něho charakteristická energická gesta, živá gestikulace, nikoli však nekoordinovaná – a v kontrastu k tomu dřmotný výraz tváře s očima přimhouřenými, jakoby do sebe pohrouženými. A to je přesný výraz jeho obrazů, malovaných energickým štětcem, živými, až vznětlivými dotyky a tahy, ale celek – ať už figurální motiv, portrét, postava, hromadná scéna, nebo zátiší, nebo krajina – je podstatně usebraný, zvláštním způsobem soustředěný, nerozptylovaný nejistotou či neurčitostí, nevychylovaný z vnitřního pohroužení a zároveň vyzarování žádnými nahodilostmi, které by obraz tříštily.

S plným nasazením, s mistrovstvím

v ničem neodbytým pomaloval po osvobození 1945 stěnu vsetínského gymnázia na chodbě u sborovny a ředitelny monumentální kompozicí s vlajkami Spojenců a symbolickými zkratkami bojišť a bitev: Tobruk, El Alamein, Stalingrad... Přitom si musel být vědom, že tohle dílo nepřežije nejbližší malování objektu. Nakonec nepřežilo komunistický převrat: nemohly obstát vyzývavé chvaly imperialistů – vše bylo zalíčeno.

Na vsetínském gymnáziu působil prof. Strážnický pouhé dva roky. Lásky k regionu však zůstala natrvalo. I když odešel do Moravské Třebové, kde pak žil téměř 40 let nejen jako pedagog, ale i jako výrazný kulturní činitel (významně se uplatnil mj. při oslavách 700 let města – 1257-1957), lásky k Valašsku soustavně překonávala gravitaci bydliště a působnosti. Zajížděl na Vsetín a do jeho okolí pravidelně nejen o prázdninách, a po odchodu do důchodu pracoval více na Valašsku než v Třebové. Je pochopitelné, že dlouhodobý pobyt na Vysočině se odráží v množství krajinných záběrů z Třebovska a Žďárska. Krajem jeho srdce však zůstalo Valašsko. Mnohaleté útočiště měl u Urbanů v Karloince, odkud snadno a rychle vyrážel do plenéry a tvořil ve slunci i proměnlivosti valašského léta.

Omezené kulturní možnosti venkovského působiště vedly umělce jakoby z nezbytnosti k samoobsluze, k vytvoření vlastního kulturního prostředí. Jeho ateliér nebyl pouhým pracovištěm, dílnou umělce, ale kulturním a společenským střediskem, hojně navštěvovaným přáteli, známými, dychtivými zájemci i příživnickými dotěry. Byl však také studijním a meditačním střediskem, umělcovou poustkou nikoliv pustou, ale naplněnou výtvořmi lidového umění, vzácnými ikonami, knihami o umění, alby, a samozřejmě nesčetnými vlastními obrazy, kresbami, črtami. Dílna i bohémský domov s otevřenými dveřmi.

Dva roky působení prof. Strážnického na vsetínském gymnáziu (1944-1946) se ani s odstupem desítek let nemohlo vymazat z paměti jeho žáků. Když po dvou třech letech výuky kreslení jako drezury pod přísným okem strohého pedagoga Františka Makovičky, jinak poněkud podivínského esoterika, sochaře, který naše netalentované ruce hnětl víc ke školní kázní než k umění, vstoupil do třídy Strážnický, taktéž František, klímažící bohém, naráz uznal naše zpozdlé dušičky za způsobilé otevřít se prúvanu umění – až se z tak radikální změny točila hlava. Dva roky jeho působení spadaly do období nabitého převratnými událostmi, ale žádný, kdo poznal v střídavě odměřených hodinách „kreslení“ pedagogickou bezradnost a umělecký úchvat Franty Strážnického, nemůže zapomenout. Odešel nedobrovolně, vypuzený ze Vsetína jako duch příliš nekonformní, ještě před vítězstvím pracujícího lidu.

Je možné, že profesura mu byla nepřijemným břemenem, ale nadlehčovaným tím, že umožňovala stálý styk s mláďm, že mu nabízela vidět zrod a rozvoj řady talentů. A nabízela i modely, zejména pro některé obrazy hromadných scén, například v ranním vlaku či na nádraží, kde poznáváme některé spolužácké tváře. Tristnější byla výuka zeměpisu, jeho přidružené aprobační; považoval ji zřejmě za ztrátu času; mohl jen omezeně odbíhat do kabinetu, svého náhradního ateliéru, kde soustavně pracoval. Výsledky byly žalostné. Ale kus legrace bylo v tom, že i

znalosti vodopisu a horopisu Československa zcela vážně mnil klasifikovat podle výtvarných hledisek – jak to kdo malebně zachytil v písance. Ostatně zeměpis mu byl svěřován jen v krajním nezbytnosti.

Vzorem pedagoga ovšem nebyl, řadu elementárních pedagogických zásad ignoroval. Například nevybíravě tupil před studenty ředitele, který ho s hodinkami v ruce s oblibou káral za pozdní příchody do školy. Zdaleka však nebyl roztržitý profesor. Viděl dobře a vnímal to, co bylo podstatné a potřebné. Při setkání se svými žáky po letech pochopitelně málokoho poznával, když se k němu hlásil, ale věděl: „Tys asi nebyl dobrý malíř – to bych si tě jistě pamatoval.“ Byla to pravda: své žáky, u nichž rozeznal jiskřičku talentu, znal dobře a dokázal svéráznými metodami tu jiskru oživovat. – Byly i výjimky. Navštívil jsem ho v Novém Hrozenkově řadu let po maturitě, v doprovodu spolužáka Jury Schmidta, v té době jeho krátkodobého kolegy profesora na gymnáziu v Třebové. Jura mě představoval a snažil se připomenout společná školní léta. Pan profesor mě změřil svým obvyklým mžouravým pohledem a odpověděl: „Znám tě přece, tys maloval toho ledňáčka.“ Byl to můj jediný zdařilý výkres za všechna gymnaziální léta – a to mu ještě ke zdařilosti pomohl několika rozhodnými tahy pan profesor Strážnický. A vzpomněl si, ten krásný pták živých barev se neztratil z paměti. Tak jako nemůže vymizet z paměti Franta, pedagog poněkud excentrický, ale umělec přesvědčivý a strhující.

Zemřel před dvaceti lety, 20. března 1985. Vždy si přál, aby byl pochován na hřbitově ve Velkých Karlovicích vedle Schneiderky. Přání se mu nesplnilo, urna s jeho popelem byla uložena do matčina hrobu.

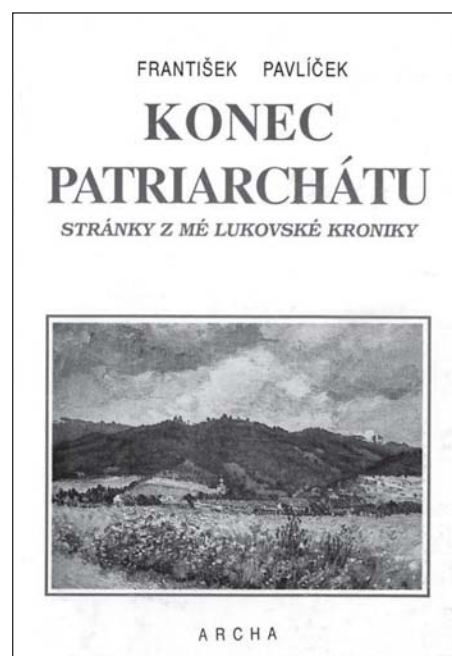
Vzpomínání na PhDr. Františka Pavlíčka

Jiří Demel

S Františkem Pavlíčkem jsem se seznámil v roce 1945 na Filosofické fakultě Karlovy university v Praze, kde jsme oba začali studovat obor čeština – ruština. Týž obor studovaly i naše tehdejší dívky, které bydlely v studentské koleji v Podolí. Vidali jsme se tehdy dost často. František však později šel jinou cestou. Zaujala ho dramatická literatura a František Kožík ho přivedl do rozhlasu.

Náhoda nás později opět svedla, když jsme oba na vojnu nastoupili do Českého Krumlova a ocitli se v sousedním baráku. František Pavlíček byl běčkar a stal se tedy praporním písařem. Na kamarády nezapomínal a kde mohl – pomohl. Byl iniciativní a záhy se kolem něho recitovalo a nechyběly ani pokusy o divadlo. Vedl recitační kroužek manželé našich důstojníků, který mi pak na chvíli předal. Oba jsme byli tehdy čerství otcové a snažili jsme se dostat na Vánoce domů. Tak vzniklo kuriózní divadelní představení, v němž jsem za režijního vedení Františka Pavlíčka hrál pravoslavného popa, který vyčítá Stalinovi jeho bezvěrectví, že odpadl od církve pravé.

Po vojně se naše cesty rozešly. Občas jsme se viděli, občas si napsali. Myslím, že to, co nás k sobě poutalo, byl náš valašský původ. Na něm

si František velmi zakládal. Mnohokrát řekl či napsal, že v něm koření vše, co se mu podařilo udělat. „Valašsko je hlubinou bezpečnosti, východiskem i místem návratu. Je to domov mého srdce a paměť mé krve.“ Toto vyznání napsal do revue Valašsko. Vděčně vzpomínal na svého lukovského učitele Rudolfa Matouše. Jednou mi v dopise napsal: „Kde bych dnes byl bez něho? V tom jste vy, kantorů vůbec, nejen regionální, mnohem významnějšími „agenty“ duchovního života v kraji. Metropole jsou jen ozdobné ornamenty. Motáme se mezi výstřelky a blbostmi... V duchu se často cítím před svým rodným krajem jako dlužník, je pořád středem mého života.“

František Pavlíček si velice vážil, že byl oceněn na Hradě Václavem Havlem, velmi ho potěšila cena milovaného Vladislava Vančury, ale nejvíce ho potěšilo udělení čestného občanství jeho rodné obce Lukova.

Snad se to zdá někomu dnes trochu staromilské, ale takový František byl. Když mi chtěl napsat do svého Konce patriarchátu věnování, zeptal se mne: „Říkáš si Demelovi nebo Demelovi?“ Když jsem se přihlásil k první variantě, s ulehčením konstatoval: „To jsem rád, že to neříkáš Pavlíčkovi!“

Dopisy psal zásadně rukou, a když mi jednou poslal dopis napsaný na stroji, vlastní rukou nakonec připsal omluvu: „Odpusť strojopis, zlobí mne zánět prstních kloubů na pravé ruce – revma.“

Nesmím miluju Frantův Konec patriarchátu. Je to kniha mého kraje, kniha o mé generaci (Franta byl o 17 dní mladší než já). Proto jsme s malířem Vlastíkem Bergrem pana spisovatele přinutili podepsat slib, že napíše pokračování. Nevím, jak daleko s ním Franta dospěl. Snažil se sliby plnit a občas napsal: „Píšu teď druhý díl Patriarchátu.“ Jindy zase: „Sedím nad prózou, tahám se s ní jak koza s vlnákem, klouby prstů mi trápí revma, zkrátka život jedna radost. Ještě, že se dá zalézt do zimního doupěte.“

V poslední době se však stále více vracím k jedné z prvních knih Františka Pavlíčka, k jeho Čtyřlístku. Mám tu knihu rád z mnoha důvodů. Též proto, že ji ilustroval náš společný přítel, hanácký Valach Zdeněk Mlčoch, který také dob-

ře věděl, že se „dobře vypráví a ještě líp poslouchá, když člověk hledí do plamene.“ Když tak sedím a dívám se, jak jiskry ulétají do komína, vzpomínám a uvažuji. Zdá se mi, že František Pavlíček už v Čtyřlístku řekl to hlavní, proč vůbec psal, a pohádky nejraději: „Povím vám pohádku o štěstí, jedné velké lásce, povím vám o povinnosti a taky o ztraceném úsměvu.“

Tož mi dovolu, abych své vzpomínání na Františka Pavlíčka zakončil slovy ze Čtyřlístku:

„Divoké pentle a věnce letního času dávno vybledly, vítr je roztřepil a podzim už pověsil na kraj paseky svou rezavou halenu. Byl říjen a dny se krátily. Kam má ten člověk namířeno? Zeptejte se ho a neodpoví, jenom rukou mávne kamsi za obzor. Snad se vrací domů z dalekých cest...“

Odešel umělec a milovník života Ambrož Špetík

Hana Jabůrková

31. ledna 2005 zemřel ve věku 83 let sochař Ambrož Špetík. Jeho odchod je velkou ztrátou nejen pro valašskomeziříčskou kulturní veřejnost. I přes svůj pokročilý věk byl stále aktivním občanem, spolupracovníkem městské knihovny i muzea, přátelským člověkem a vtipným společníkem s úsměvem na rtech. Jeho sochařské dílo se nachází na několika veřejných a církevních místech města Valašského Meziříčí, na Hostýně, ve Starém Městě u Uherského Hradiště a v Rožnově pod Radhoštěm, v muzejních, ale i v mnoha soukromých sbírkách. Za své celoživotní umělecké působení obdržel ještě na počátku letošního roku Cenu města Valašského Meziříčí.

S naší revui byl spjat jako vděčný čtenář a externí dopisovatel (poslední příspěvek viz č. 12, květen 2004, s. 10). Osobnosti Mistra Špetíka jsme věnovali samostatné příspěvky – k 80. životnímu jubileu (viz č. 7, prosinec 2001, s. 46) a ohlédnutí za výstavou „Ambrož Špetík na konci sochařské sezóny“ (viz č. 1, prosinec 1998, s. 36).

S úctou vzpomínáme!

Ambrož Špetík ve svém ateliéru Foto M. Langer

NAŠI JUBILANTI

Devadesátiny operního pěvce Jiřího Kozderky

Richard Sobotka

Český operní pěvec Jiří Kozderka se narodil 26. dubna 1915 v Brně, od roku 1977 žije v Rožnově pod Radhoštěm. Jeho životní moto: „Kolikrát nemusí být člověku do zpěvu, ale vždycky je důvod zazpívat si,“ říká s úsměvem.

I když si zpíval odmalička, jako absolvent obchodní akademie začínal praktický život za hospodářské krize v brněnské redakci Lidových novin.

„To bylo za éry Eduarda Basse,“ zavzpomínal. „Moje hlavní činnost spočívala v tom být po ruce šéfovi Otakaru Klusáčkovi, vodit ho ráno do redakce a na různá zasedání, pořizovat těsnopisné záznamy, předčítat mu referáty a psát na stroji diktáty jeho novinových příspěvků, on byl totiž téměř úplně slepý, ale hlavu měl pořád vynikající.“

Jako pětiletý v roce 1920

Kouřil jedno viržinko za druhým, až jsem kolikrát pro samý kouř neviděl na klapy psacího stroje. Vydřel jsem v zakouřené kanceláři něco přes dva roky, než mne lékař odeslal na ozdravný pobyt do Tatranské Lomnice. Pak se mi podařilo udělat tajně přijímačky na brněnskou konzervatoř.“

Jako čerstvý absolvent brněnské konzervatoře se v roce 1938/39 uchytí na své první divadelní štaci v Pardubicích, pokračoval s Horáckým divadlem v Třebíči a posléze jako člen opery Zemského a později Českého lidového a Státního divadla v Brně nastalo zakotvil v Brně. Tady po válce také vystupoval pod taktovkou amerického důstojníka ve Figarově svatbě jako doktor Bartolo.

Jiří Kozderka odsloužil u divadla plných 40 let. Během své kariéry zpíval v přibližně 4000 představeních, v nichž vytvořil větší i menší role. K nejvýznamnějším patří postava Michy ve Smetanově Prodané nevěstě (1955), Matouše v Hubičce (1950), lovce ve Dvořákově Rusálce (1947) a v celé řadě dalších.

V roce 1977 odešel Jiří Kozderka ve věku 62 let z divadelního úvazku a přestěhoval se s manželkou do Rožnova pod Radhoštěm.

Kozderkové byli vůbec muzikální rodina, otec, matka i čtyři synové.

Jiří Kozderka v současnosti

„S láskou vzpomínám na své rodiče, kteří nám dali hudební základy, po nich jsme muzikantství podědili,“ vzpomíná.

Říkali si „Čtyři muzikální mušketýři Kozderkové“. Na naší hudební scéně jsme se s nimi mohli setkávat od třicátých let až po závěr 20. století. Nejmladší z mušketýrů Jiří podnes čas od času ještě pořád zkouší hlasivky, ostatní tři už přetřásají nebeské noty.

FRANTIŠEK (1905 - 1987) prožíval válečná léta ve Zbrojovce ve Vsetíně jako konstruktér. Pěkného hlasu využíval od dětských let až do dospělosti jako amatér. Navíc mu bylo dáno kreslířské umění. Z jeho tří dcer je prostřední Jarmila klavíristkou, koncertuje po světě a zejména v sousedním Německu. Nejmladší Věra vystudovala na konzervatoři pěvecký obor a působila u skladatele a sborníka Lukáše v Praze.

RICHARD (1908 - 1994) se celý svůj život věnoval vážné muzice. Už jako chlapec zkoušel hrát na housličky. Prvním učitelem mu byl otec Kozderka, chlapci však brzy nestačil. V Brně v Králově Poli pak Richarda připravil ke studiu na konzervatoři učitel Sklenář. Po absolvování konzervatoře nastoupil do Brněnského rozhlasového orchestru, pak působil u Státní filharmonie Brno jako koncertní mistr violista. Na brněnské konzervatoři zároveň působil jako pedagog. Z jeho tří synů nejmladší Vladimír vystudoval hru na dechové nástroje a působí v FOK jako trumpetista.

LADISLAV (1913 - 1999) se zaměřil na populární hudbu. Z jeho tří dcer nejmladší Ladka, znamenitá zpěvačka i herečka, hrála i pohádky, často jsme ji viděli i v televizi. Byla komediantka v tom dobrém slova smyslu. Naposledy působila jako muzikálová zpěvačka v Karlínském divadle. Její kariéru přerušila choroba, která ji ve věku pouhých 37 let převedla z pozemské divadelní scény do nadzemské.

JIRÍ (1915) se celý život věnoval zpěvu. Po činoherním oboru na konzervatoři dělal i pěvecký obor. Zůstal mu věrný a působil skoro 40 let v brněnské operě. Ze dvou dcer ta mladší působí daleko ve Francii pod Pyrenejemi na psychiatrické klinice v medicínském oboru muzikoterapie, kde uplatňuje sklony k hudbě.

Jméno Kozderka bylo svého času neodmyslitelně spojeno s rozhlasem, divadlem i televizí a ani dnes není jen vzdálenou ozvěnou.

Jiří Kozderka ještě donedávna zpíval při různých příležitostech a nerozpakuje se rozezvuchet svůj operní hlas i v současnosti. Při nejruzněj-

Čtyři muzikální mušketýři Kozderkové

ších setkání rád vzpomíná na pěvecká i divadelní léta.

Seděli jsme v malé cukrárně, na stolku šálek kávy, noviny, památní fotografie.

Jaký máte názor na současnou hudební scénu?

„I když nejsem nepřítel současného hudebního dění, nelíbí se mi, jak se klasickým dílům navléká moderní kabát. Jestliže chtějí současní umělci muzikál, proč jej nenapiší? Kdyby nebožtík Haken viděl, co udělali z 'Prodanky', tak by ho to skolilo. Smetana a Dvořák se musí obracet v hrobě. Svým způsobem jde o znetvoření klasických děl. Ale takový je zřejmě současný svět, který si neváží hodnot. Což souvisí i s jinými oblastmi života a lidské činnosti - peníze točí světem, bez ohledu na hodnoty a někdy i bez ohledu na lidské životy.“

Co říkáte na současný svět?

„Abych se přiznal, já tomu nerozumím. Je to všechno jiné, než to bylo za našich časů. Jestli je

to lepší nebo není, to už je jiná otázka, ale je to tak. Na jednu stranu je dobré a na druhou stranu nedobré, když si člověk za ten svůj život dost toho pamatuje.“ A dodává s úsměvem: „Ale tak ten život běží...“

Operní pěvec Jiří Kozderka se narodil za rakousko-uherské monarchie, pamatuje první i všechny další republiky, různé politické režimy i společenská uspořádání a také měnové reformy. Prožil v závěru druhého tisíciletí téměř celé dvacáté století a také impozantní nástup do století jedenadvacátého a zároveň tisíciletí třetího.

Jedno hezké jubileum

Helena Mičkalová

V polovině března je oslavil spisovatel Richard Sobotka z Rožnova pod Radhoštěm. Kdyby se mělo povzpomínat, co všechno umí a dovede, trvalo by to dlouho, než bych vše mohla zapsat. Tak aspoň něco z jeho aktivit: spisovatel literatury faktu, básník, publicista, dramatik, propagátor Valašska a mnoho a mnoho jiného.

Narodil se 15. 3. 1935 v Zašové, vystudoval gymnázium ve Valašském Meziříčí, dlouhá léta pracoval v Tesle v Rožnově.

Mezi prvními literárními pracemi byla mikropovídka Ulice, která se zalíbila pracovníkům Československého rozhlasu v Ostravě. Publikoval v místních i celostátních periodikách, mezi jinými také v ostravském Červeném květu.

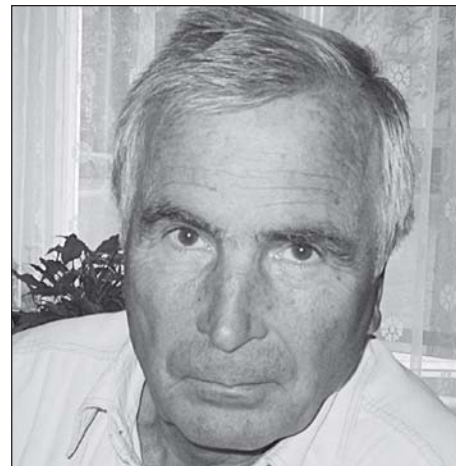
První jeho knížka nese název Příběh toulavého kocoura, patřila dětem. Následovaly povídky Nepřetržitě jaro, ve kterých se obrátil na Valašsko a na příběhy lidí, kteří své problémy řeší každý po svém, ať už úspěšně, nebo jinak.

Stal se duší spolupráce s umělci z polského Šremu. Je platným spolupracovníkem ostravské pobočky Obce spisovatelů v Ostravě, kde řídí její Zpravodaj.

Čs. rozhlas v Ostravě vysílal jeho úspěšnou hru s názvem Dobrý den, Marie a další práce. Nesmím zapomenout na brožury, kde bych v první řadě jmenovala Abecedář pro dny všední i sváteční se zvláštní úpravou. Památky odeznělého času, drobná architektura byly předchůdkyněmi Příběhů staletím vyprávěných. Tak mne zaujaly,

že jsem se pokusila velmi laicky je zpracovat tak, aby hlavní roli hrály Velké Karlovice.

Ke jmenovaným knihám je nutno přidat Mluvnici českou, Hrad Rožnov – minulost a současnost a kromě jiných zpracování jedinečného tématu o jediném památníku Ch. G. Masarykové u nás. Zcela určitě zaujal Bosý poutník a hlavně Bezruký Frantík o životě Františka Filipa. Není to jen příběh, který popisuje obrovský boj člověka, jenž se narodil bez rukou a přesto se zařadil díky své houževnatosti mezi ostatní zdravé. Richardu Sobotkovi se podařilo sehnat spoustu materiálu. Za tuto knihu dostal Cenu hejtmána Moravskoslezského kraje pro autory děl literárních, publicistických, zpravodajských a dalších, která přispívají k poznání problémů občanů se zdravotním

postižením a podporují myšlenku jejich společenské integrace. Není to první ocenění. Před ním byla prémie Literárního fondu, ocenění Čs. rozhlasem v Ostravě atd. Dne 18. března tohoto roku mu byl na Josefovském jarmarku slavnostně předán starostou města Rožnova pod Radhoštěm Památní list za propagaci Valašska.

Richard Sobotka má úžasné nápady a sílu je realizovat. Je neskutečně pracovitý a dovede strhnout spolupracovníky.

Přeji mu za všechny spoustu hezkých let a radost z dalších knih.

richard sobotka

DRUHÁ NEZNÁMÁ VELIČINA

PRVNÍ NEZNÁ MOU VELIČIN
U OZNAČUJEM E PÍSMENEM
X. POKUD PRO VEDEME SPRÁ
VNĚ CELOU M ATEMATICKOU
OPERACI A D ŮSLEDNĚ BUD
EME POSTUPOVAT KROK ZA
KROKEM AŽ K JEDINĚ SP
RÁVNĚMU VÝSLEDKU, PA
K NÁM VIJDE, ŽE PR
VOU NEZNÁMOU VE
LIČINOU JE ŽI
VOT. A DRUHOU
U NEZNÁMOU
VELIČINOU, B
EŽNĚ OZNAČO
VANOU V ROV
NICÍCH MATE
MATICKÝCH S
YMBOLEM Y -
TOU BYLA OD
NEPAMĚTI AŽ
POSUD A POŘ
ÁD JE LÁSKA

Jako doktor Bartolo ve Figarově svatbě

Josef Laža se staroustkou města Vsetína Josefem Čunkem při předávání Čestného občanství města Vsetína
Foto M. Ošťádal

„Chodíme, chodíme hore po dědině...“

Povídání s panem Josefem Lažou

Josef Laža, (nar. 11. 11. 1939), rodák z Leskovce u Vsetína, je pro mnohé symbolem valašské písničky. Od mládí se muzice věnoval nejen jako zpěvák, v čemž vynikl jako osobitý interpret, ale také jako muzikant a tanečník. Do povědomí početných posluchačů se zapsal především spoluprací s cimbálovou muzikou Technik (pod vedením Jana Rokyty) a četnými nahrávkami v brněnském a ostravském rozhlasu či televizi. Letos v lednu (21. 1. 2005) byl oceněn, spolu s Jarmilou Šulákovou a Zdeňkou Straškrabovou, jako Čestný občan města Vsetína.

21. ledna letošního roku Vám bylo uděleno Čestné občanství města Vsetína. Každá cena, která je člověku udělena za jeho píli a práci nebo talent, bezpochyby potěší. Je to kategorie ocenění, která teprve vzniká, co konkrétně pro Vás takováto cena znamená?

Samozřejmě si velmi považuji toho, že si město kromě dvou oceněných dam vybralo i mne. S městem Vsetínem mě spojilo i 35 let pracovního života v Komunálních službách. Od svých 12 let je pak můj život spojen s valašským folklorem. Přesto si ale myslím, že by se našli mnozí další lidé, kteří by si ocenění Čestný občan zasloužili daleko více než já. Na druhou stranu je to ale velká pocta hlavně proto, že spolu s námi interprety – jednotlivci byl vlastně oceněn celý valašský folklor. Tím nemyslím jenom lidové písničky, ale i muziku, tance, zvyky a celou lidovou kulturu, protože toto všechno jsme zdědili po svých předcích. My v tom jen pokračujeme, takže toto ocenění patří také jim.

Folkloristé, ač jsou třeba výborní muzikanti a zpěváci, jsou často v podstatě amatéři. Tím, že se však snaží svými výkony přiblížit profesionální kvalitě, musí na sobě tvrdě pracovat. Dělalji věci jim blízké, vkládají do toho i své srdce a výsledky se pak dostaví. Publikum to dokáže ocenit jak u nás, tak i v zahraničí.

Když už jsme zmínili paní Šulákovou, která byla oceněna spolu s Vámi, vzpomeňme také pana Jana Rokyty a Cimbálovou muziku Technik, se kterou je Vaše působení už přes čtyřicet let spjato. Oba jsou Vaši dlouholetí přátelé a kolegové. Jak vzpomínáte na společnou cestu lidovými písničkami?

S Jankem Rokytou jsem se potkal v muzice Kyčera ve Vsetíně (hrál na cimbál), stejně jako s Jarmilou. Je to kus muzikantského a zpěváckého života, důležitá etapa, která se nedá opomenout, ale taky se dá těžko shnout do několika vět. S Technikem jsem se dostal do rozhlasu, musel jsem se naučit přečíst písničku z not a být schopen ji během několika hodin nahrát. Znamenalo to nespočetně mnoho hodin strávených u mikrofonu, ale také seznámení se s renomovanými režiséry, kteří mě vedli odborným směrem. Jan Rokyta je výborný muzikant a upravovatel písniček. Jeho hudební úpravy i zdánlivě „obyčejnou“ písničku dokázaly ozdobit. Ostatně v jeho úpravách jsem s Technikem zpíval převážnou část písniček v rozhlasu i na vystoupeních.

S Jarmilou jsem zpíval velice rád. Velmi rychle jsme se „shodli“, protože jsme texty i melodie písniček stejně cítili, nebyl problém s dýcháním a frázováním krásného valašského nářečí a navíc to „ladilo“. S oběma to byla nezapomenutelná spo-

lupráce. Dostal jsem tak obrovskou příležitost prosadit se nejen doma, ale zazpívat si i v ostatních zemích Evropy, které jsme společně s Technikem navštívili.

Máte tedy možnost z vlastní zkušenosti porovnat, jak přijímá folklor zahraniční publikum a jak domácí obecnost?

Nevím, jak je vnímán jiný, budu mluvit o valašském, protože ten je mi samozřejmě nejbližší. Musím říct, že ať jsme účinkovali kdekoli, byl valašský folklor přijímán mimořádně dobře. Kroje jsou jednoduché, nicméně krásné a když se ty sukně cérek při točené roztočí a zaplní celé jeviště, je to radost pohledět. Samozřejmě nejde jen o výběr tanců, ale také muziky, ta také musí posluchače zaujmout, ale to už jsem zmiňoval, že toho nejde dosáhnout bez značné námahy, která se do přípravy na zkouškách vloží. Nikdy jsem však nepřijel domů s tím, že bych měl nějaký pocit neúspěchu.

Naše publikum je dnes už možná trochu zhýčkané, ale nebylo. Když jsem byl malý ogar, pamatuji si to nadšení. Byla však jiná doba, bylo to období uvolnění po válce, kdy to konečně nebylo zakázané a z té práce byla velká radost. Navíc se nedělal zase takový rozdíl mezi publikem a účinkujícími – bavili se a zpívali všichni. Nyní samozřejmě navštěvují tato vystoupení lidé, kterých není málo a kterým je lidový žánr blízký. Potvrzuji to i hojně navštěvované folklorní festivaly nejen tady, ale i v cizině.

Znáte nepřeberné množství písniček, je ve Vašem fondu nějaká, na kterou jste obzvláště pyšný, protože jste se ji naučil například od své stařenky, staříčka, maminky?

Vyrůstal jsem ve valašské rodině, kde se hodně zpívalo, starší bratr Jan byl dobrý zpěvák a muzikant. Lidové písničky, většinou ale české, mě učila především maminka. Zpíval jsem rád a hlavně hodně nahlas. Maminka mi vyprávěla, že když jsem se někdy jako předškolák „zapotošil“ kolem chalupy (to když mě nebylo v travě vidět), dozajista mě bylo slyšet – zpíval jsem, „až sa hory zeleňaly“. Vzpomínka patří také řídícímu učiteli Bohuslavu Slováčkovi na obecné škole v Leskovci, který věnoval hudební výchovu a sborovému zpěvu hodně času. Leskovec byla dědina, která nějakým folklorním životem moc nežila. Preferoval se spíš Sokol a lidové divadlo a když už se lidé sešli, aby si zazpívali, většinou to bylo při

Vystoupení v Tatrách - 1952. První pár zprava Josef Laža s Jarmilou Štástrnou

Soubor tanečníků a zpěváků CM Antonína Sousedíka při Osvětové besedě Vsetín, v popředí dvanáctiletý Josef Laža se svou spolužačkou, spoluzpěvačkou Jarmilou Šťastnou (asi 1952–1953)

S Jarmilou Šulákovou

kytaře, nebo jen tak. To v okolních vesnicích, jako je Valašská Polanka, Lužná, Jasenná a další, tam to mezi lidmi bylo stále živé: všechny ty písničky, tance, zvyky. I já jsem se s valašskými písničkami nějak více setkal až na měšťance ve Valašské Polance, kde mě učil v hodinách zpěvu pan učitel Antonín Sousedík. Někdy jsem jej dokonce doprovázel i na cestách po pasekách, kde zapisoval písničky tak, jak je zpívali staříci a stařenky. Mimo výuku podle školních osnov také vedl pěvecký soubor, kde nám vštěpoval kromě četných valašských písniček i některé tance.

Tok vzpomínek Vám přinesl na mysl jména, jejichž nositelé nějak ovlivnili Váš život, patří mezi ně například i valašský malíř a spisovatel Jan Kobzán. Jak se díváte na tuto osobnost?

Moje mládí nepoznamenali jenom muzikanti a zpěváci, ale i významní umělci. K takovým patří samozřejmě také malíř, básník a spisovatel Jan Kobzán. Než jsem šel do školy, už jsem uměl číst, a protože jsem byl knihomol, neobyčejně jsem si oblíbil knížku „O zbojníkoch a pokladech“. U nás doma se vždy mluvilo valašsky, ale tak krásný vztah, jaký měl k tomuto nářečí pan Kobzán, podobně jako k životu Valachů – to mě zcela nadchlo a upoutalo. Setkal jsem se s ním dokonce osobně a velmi rád na to vzpomínám. Znal jsem se dobře také s jeho manželkou a jsme přátelé i s jeho dcerou Janou (mimocho-

dem její dcera je výbornou cimbalistkou). Jednou jsem od Jany dostal krásnou valašskou košili, kterou nosil její otec, a velice jsem si považoval toho, že jsem ji mohl „donosit“. Byl to opravdu vzácný člověk a jsem rád, že jsem měl to štěstí ho alespoň trochu poznat.

Krásný jazyk a přístup pana Kobzáně k životu Vás podnítil, abyste ve valašském nářečí taky uměl ledacos povědět, jak ostatně dokládáte téměř každým slovem, ale to jste se taky musel někde naučit. U těchto Vašich počátků stál Alois Cepek?

Když jsem začal účinkovat v Kyčeře (1954–1964), doprovázel naše pořady „slovem vážným aj veselým“ Alois Cepek, lidový vypravěč, a ten se stal brzy mým jakýmsi doučovatelem

krásného valašského nářečí. Hodilo se mně to pak při některých vystoupeních v rozhlasu a televizi. Mám něco málo z jeho vypravování na kazetě. Byl to člověk velice vzdělaný (byl to učitel) a když se připravoval na vystoupení, tak asi nejpochtivěji z nás všech.

Když se vrátíme k Vaším začátkům, nebyl jste vždy jen zpěvákem, byl jste také muzikant, hrával jste na housle a violu. Vaším učitelem byl profesor Řádek, o němž se tradovalo, že byl přísný a nedbalé studenty občas klepnul smyčcem přes prsty, co je na tom pravdy?

Ano, chodil jsem do hudební školy ve Vsetíně (domu, ve kterém hudební škola sídlila, se tehdy říkalo „Růžová vila“). Pan Řádek mě však do školy jen přijímal, učil mě pak pan učitel Gros. Z toho, co jste říkala, měli něco oba dva. Pan učitel Gros mě jednou opravdu smyčcem přes prsty švihnul a já jako zatvrzelý valašský ogar jsem se zatvrdil úplně a přestal jsem tam chodit.

Vždy jsem sice s huslíčkama nastoupil do vlaku a jel jsem na Vsetín, ale do houslí jsem nešel a jel jsem zase zpět. Nepomohlo ani pár napravných facek, i tak jsem toho nechal. Ke hře jsem se vrátil až v cimbálce u Sousedíků, kde jsem se učil nejen melodie, ale i kontry. Trošku jsem ještě hrál i na průmyslovce, ale nakonec přece jen zvítězilo zpívání. Když vzpomínám na ty úplné začátky, je zajímavé, že cimbalová muzika Antonína Sousedíka bývá v historii muzik na Vsetíně často opomíjena, přitom z ní pochází řada výborných folkloristů, jako například zpěvák a muzikant Staňa Tomanec nebo Evžen Vyškovský (oba z Jasénky). Já sám nevím, u jakého žánru bych skončil, kdybych na tento kolektiv nenarazil. Počátek padesátých let bylo období, kdy se vše dělalo s obrovským elánem a nasazením. Každý byl nadšený z toho, co měl a co sehnal. Abychom vůbec mohli vystupovat v krojích, chodilo se po starých valašských půdách – ten dal košulu, tu se našly staré krpce, které

Jako student střední průmyslové školy na soutěži „Hledáme nové talenty“. Basa – Karel Zezula (působil v Kyčeře, ve Vsacaně), klarinet – Slávek Tilscher (hudební úpravy v Kyčeře), sedící muž před basistou – Rudolf Duda (primáš Kyčery) (asi 1955)

švec správil. Moji první košulu mi pomáhala vyšívat maminka... V Kyčeře to už jsme měli kroje nové. Tam počala má pravidelná činnost a vztahy s osobnostmi, o nichž jsem se již zmiňoval.

Je zřejmé, že lidové písničky mají pořád své posluchače. Jsou to však lidé často do tématu zasvěcení, sami jsou často folkloristé. Myslíte, že v dnešní době oslovuje (nebo může oslovit) folklor i běžného posluchače laika?

Mám na to dosti vyhraněný názor. Rozhlasová studia v Ostravě, Brně, ale i jinde se v dřívější době daleko více zajímala nejen o novou produkci těchto písniček a muziky, ale i o častější vysílání, které bývalo mnohdy vhodně kombinováno s mluveným slovem. Dnes se tento typ vysílání stáhl jen na minimum na některých stanicích a zbytek je přehlacen něčím, co osobně nepovažuji za odraz českého kulturního dědictví. Nemyslím tím samozřejmě, že by se měl vysílat v rádiu jen folklor. Uznávám a mám rád i mnohé jiné žánry (vážnou hudbu, jazz, trampské písně i moderní muziku), ale mělo by se brát v úvahu, že v naší zemi nežije jen moderní patnáctiletá mládež, ale že jsou tu i lidé starších generací, kteří byli a jsou zvyklí poslechnout si pěknou muziku s vhodným mluveným slovem. Právě tito si často stěžují, že se lidovky (a nejen ty) málo hrají. Lidé si kolikrát pouštějí rádio jen jako zvukovou kulisu k nějaké práci, protože se to často jinak samostatně poslouchat nedá... Lidová písnička v tom podání, v jakém ho mám na mysli, je určena na poslech. Nemusí se hrát osm hodin denně, stačí čtvrt nebo půl hodiny. Je-li z toho cítit snaha a pílě přiblížit se k profesionálnímu výkonu, pak to má skutečně lidem co říct. Je to trochu taky o nějaké národní hrdosti a my přece máme být na co pyšní, protože ne každý národ má tak bohatou minulost a vývoj, který se nejvíce odráží právě v dědictví lidové kultury.

Takže shrneme-li to, jste toho názoru, že folklor vydrží, že má budoucnost?

Myslím, že určitě. Budoucnost i zde patří těm nadšeným mladým lidem, kteří se folkloru aktivně věnují v mnoha souborech a muzikách. Ti jsou schopni lidové písničky, tance, zvyky nejen udržet, ale i dále rozvíjet. Když se dostanu mezi kolektiv mladých muzikantů, tanečníků a zpěváků, vidím to nadšení a elán, které jsme měli i my, když jsme začínali. Je to tak nakažlivé, že se mezi nimi cítím o dvacet let mladší. A to platí nejen o kolektivech na Valašsku, ale i Slovácku, Hané a v dalších regionech. Máme také mnohé lidi, kteří přes všechny obtíže pomáhají a aktivně se podílejí na udržení a dalším rozvoji lidového umění.

Pokud bude folklor v takovýchto rukou, tak nezanikne. Byl v minulosti, je nyní a bude pořád. Pevně tomu věřím. Jediné, z čeho mám trochu obavy, je, aby ti, kteří mají možnost jej ovlivňovat, nesklouzli nyní k nějaké komerci, ale aby si zachovali uvnitř to duchovno, které jsme zdědili a na něž se nesmí zapomínat.

Zavzpomínali jsme na počátky, na působení s cimbálovou muzikou Technik, na jaké pořady nebo spolupráci ještě rád vzpomínáte?

S Jarmilou Šulákovou a Naděždou Vahalíkovou, Valašský bál v Jasenné

Rád vzpomínám také na spolupráci s dalšími výbornými (nejen) cimbálovými muzikami, například: se vsetínskou Jasénkou a Zdeňkem Kašparem, nebo Kašavou s Antonínem Bařínkou, brněnským BROLNem, ale také s mladými cimbálovými muzikami jako je Soláň z Rožnova, CM Vonica z Krumvíře s Janem Zaviačičem, CM Jaroslava Čecha z Uh. Hradiště, Valašicou ze Zlína; i na pořady s dechovými muzikami jako byla Polančanka (s kapelníkem B. Šafaříkem), Kotáranka z Lužné (Josef Filgas), Beskydská muzika (Vladimír Studnička) a mnohé jiné. Se všemi mám natočeny buď desky, kazety nebo CD a také dobrý pocit z vydařené spolupráce. V poslední době snad nejvíce z dvojzpěvu s Jankem Zaviačičem. (Pozn. red.: Název společně nazpívané písničky se objevuje v titulu tohoto rozhovoru.) Krásné bývaly i vánoční koncerty – třeba ve Velkých Karlovicích v dřevěném kostelíčku se Soláněm, nebo s Technikem a paní Evou Dřízgovou-Jirušovou, sólistkou ostravské opery. Stejně vydařené byly i pořady pro televizi.

Hluboko ve mně zůstalo koncertování pro pacienty v nemocnicích a ústavech (Vsetín,

Teplice nad Bečvou, Hrabyně, Chuchelná aj.) Přes počáteční obavy se ukázalo, že jsou tito lidé velmi pozorní a vděčné obecenstvo.

Na závěr bych se Vás ještě zeptala, co připravujete právě teď, jestli to není tajné.

Nic není tajné. Přibýly roky, přibýly zdravotní problémy, a tak pravidelná činnost je již za mnou. Pokud to zdraví dovolí, nějaká příležitost se jistě najde. Teď jsem byl přizván jako host cimbálové muziky Soláň k nazpívání písničky pro jejich další CD. Na spolupráci s nimi se těším...

Velmi Vám děkuji za velice příjemné povídání, přeji Vám pevné zdraví a nadále mnoho elánu a sil při zpívání.

Rozhovor připravila Klára Kašparová.

„Kalendář – poutník po vlastech českých

který zavítá do měst i do posledních chaloupek s hojnou zásobou novinek, kratochvilných povídek, žertů, šprýmů, veselých nápadů i obrázků - který zarmouceně potěší, nemocné uzdraví, největšího mrzouta rozesměje, a u každého, kdo povedený žert miluje i rád se pobaví, po celý rok pobude a po roce novou zásobu všeho zase přinese.“

Těmito rozkošatělými slovy uvádí nakladatel J. Steinbrener z Vimperku jeden ze svých zábavných kalendářů „Kmotr Švanda“ na rok 1931.

Lidové kalendáře patří k specifickému druhu literárně – historických a literárně – etnografických tištěných pramenů. Součástí české národní kultury byly už od 16. století - s jistými vývojovými fázemi a kulminací v tzv. zlatém věku českého kalendáře v 19. stol. Význam lidového kalendáře spočíval především v informování, osvětě a vlastenecké výchově nižších, především venkovských lidových vrstev. Přilhlželo se v něm k hmotným a duchovním potřebám čtenářů. Jednalo se o jakýsi druh všestranně zaměřené lidové čítanky, v níž nechyběla ani významná zábavná složka. Přesně podle vyjádření V. M. Krameria z poč. 19. stol., že jejich obsah „pochoptitelný k čtení, pro nezkušené k poučení, pro všechny pak i k obveselení jest“.

Ve 20. stol. „kalendářová literatura“ postupně ztrácela na funkčnosti a její úroveň upadala vlivem nové konkurence – novin, časopisů, zábavné literatury, rozhlasu, filmu, televize. Nástupem moderních médií poetické kouzlo lidových zábavných kalendářů rychle vyprchalo. Svě průkopnické historické poslání však určité splnily.

Také Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně uchovává ve svých sbírkách několik desítek historických kalendářů nejrůznějšího data vydání, nejrůznějších vydavatelů, zaměření a kvality. V obsahu takřka všech archivovaných titulů nechybí v různém sledu a významu měsíční kalendářium s vyznačením svátků, často i s pranostikami (původní poslání všech kalendářů), rady zemědělcům i hospodyněm, poučení ze zdravotvědy, přehledy jarmarků a trhů, cestopisné čtení (příp. reportáže ze světových bojišť ve válečných ročnících), povídky, verše, příběhy ze života, mravoučné čtení (ve starších ročnících vydání), reklamní inzerce, humorné historky a anekdoty.

Hana Jabůrková

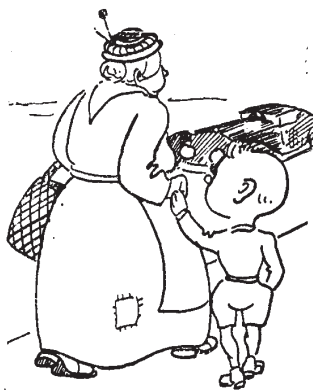
Cikán nepracuje, kouří, oči při tom sladce mhouří... Cikán nemá žádné vlasti, ačkoli jest v celém světě jako doma. Nejoblíbenějším se ovšem cítí v lese a na pastvinách. Zde může klidně si hovít u praskajícího ohně, na němž peče ježka a nebo něco jiného, co může dostati „laciuo“ za pět prstů v sousedním, selkém statku. Při tom pokouří ze své zamilované, krátké dýmky „pipý“, kterou si často napeje suchou bramborovou natí nebo ořechovým listem. A při tom naslouchá snívě dojemným a zase divným zvukům hou-li, na něž jeho soudruh mistrně hraje. A ma-li tohle všecko, přamalo se stará o práci.

Jen ať to zkusí.

Panička: „Jakže, 10 haléřů žádáte za vejce? Mně se zdá, že chcete ty měšťáky hodně natáhnouti.“

Selka: „Aj, vejce jest jim drahe? Zkusí to a snesou si jedno vajíčko za 10 haléřů.“

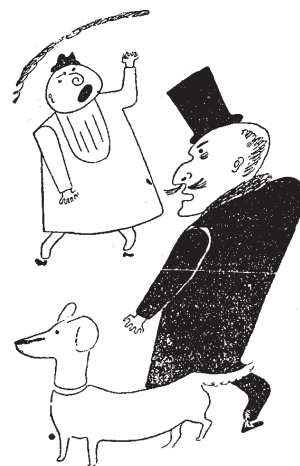

„Mami, co je to erotika?“

„Jo, to nevím. Když má našinec 11 dětí, tak nemá čas starat se o takové pitomosti.“

„A to vám říkám, Marie, že nejsem přítelkyní mnoha slov. Mrknu-li, znamená to ano.“
Nová služka: „A když já zatřepu hlavou, milostpaní, to znamená ne.“

— Poslouchejte a má ten pes dobrej rodokmen?

— Tééén? Ten kdyby moh' mluvit, tak by s náma vůbec nemluvil!

Špatně pochopil.

„Čéce, je to se mnou zlé. Nesmím pít ani kouřit.“

„To je toho. Tak se nech roz-vést.“

LOUPEŽNÍK
A ZVÍŘATKA

... nejlépe mu to svědčí, když má střechu nad hlavou.

ŽENA S JABLKEM A HRUŠKOU, olej na plátně, 2005

BEZ NÁZVU, olej na plátně

MUŽ S MELOUNEM, olej na plátně, 2005

MUŽ S ŽENAMI NAD HLAVOU, olej na plátně, 2004

KRYŠTOF, bronz, 2002

SVATÝ JOSEF, kamenina

ROZPAŽENÍ NA BLUDIŠTI SE PSEM, olej na plátně, 2004

KROUŽKOVÁNÍ, bronz, 2000 Foto M. Ošťádal

V ATELIÉRU

Akademický sochař Marius KOTRBA se narodil 30. 9. 1959 v Čeladné. Absolvoval uherskohradištskou SUPŠ, obor kamenosochařství u J. Habarty (1974 – 1978), a ateliér monumentálního sochařství u J. Axmana (1981-1987) na pražské AVU, kde působil od roku 1990 jako asistent v ateliéru prof. H. Demartiniho. Po odchodu z Prahy se usadil v Rožnově pod Radhoštěm. Od roku 1993 vyučuje na Katedře výtvarné tvorby PdF Ostravské univerzity a vede ateliér sochařství na Institutu výtvarné tvorby (od 1996). Věnuje se monumentálnímu sochařství spjatému s architekturou a městskými exteriéry. Z materiálů preferuje kámen a kov. Tvoří i keramické, kameninové či kovové plastiky komorního formátu. Osobitá „kotrbovská“ figurální stylizace, založená na geometrizujícím zjednodušení vitálního organického tvaru, nachází svůj – velmi senzuální výraz i v žárově podbarvené malbě a kresbě. Původně silně existenciálně vyznívající témata člověčenství přecházejí v posledních letech umělcovy tvůrčí práce do polohy hravé, vitální a eroticky žertovné. Od poloviny 80. let se účastní řady symposií a kolektivních přehlídek současné sochařské a umělecké tvorby na území České republiky a rovněž samostatně vystavuje.

Co Vás přimělo k návratu do rodného kraje a projevila se změna prostředí nějak ve Vaší tvorbě?

Svůj odchod z Prahy neberu za „návrat“. Myslím si, že nejsem závislý na místě, kde se zrovna nacházím. Základem bylo pro mě dědictví rodiny. Proto jsem zde a tady mám prostor, ve kterém mohu žít a tvořit. V Praze bych ho těžko budoval. Změna prostředí se projevila samozřejmě velmi markantně. Octl jsem se tady prostě v „domácím vězení“. Pracuji tu možná desetinásobně více než v Praze, tam bych proživil život. V charakteru tvorby se nic nezměnilo. Žádné programové „valašství“. Nikdy jsem si nechtěl hrát na Valacha. Buďto jím jsem nebo ne. Ani jím být nechci.

Hlavním námětem Vašich sochařských i malířských prací je člověk – lidská figura. Co Vás na člověku, resp. jeho postavě, fascinuje?

Za mlada, během jednoho období, když jsem byl v Praze a chtěl jsem být moderní, současný tvůrce, tak jsem si myslel, že bych měl být abstraktní nebo konceptuální. Nebo minimalistický... a snažil jsem se o to dlouho a překotně. Ale zjistil jsem, že v abstrakci je stejně vždy kus nějaké hmoty, kus nějakého těla. Takže je jedno, jestli dělám kus těla nebo celou figuru. Jsem figuralista, který figuru neopisuje, nepracuje s ní naturalisticky. Prostě z ní „použiju“ jen podstatné. Někdy jsem stahován naturalismem a chtěl bych ukázat, co všechno umím, a pak zjišťuji, že je to v díle navíc a odvádí to pozornost. A tak ho „očesu“ a skončí to opět „v rouře...“ - v jednoduchém, přehledném tvaru. Musí to ale přijít zevnitř naprosto přesvědčivým způsobem. Na figuru mě v první řadě zajímá duch člověka. Já žiju z lidí... A zajímá mě všechno, co s člověkem souvisí - duch, fyzické, erotické, život, zápas, prostě všechno. To drama uvnitř. Nezajímá mě teatrální gesto. Hledám takový výraz, ke kterému by se mohl člověk ještě vracet. Ne, že na první pohled ho něco ohromí a podruhé už ho to nebaví. Energie musí být spoutaná. Proto i kompozice bývá většinou uzavřená, podřízená řádu.

Během posledních několika měsíců jste se intenzivně věnoval malbě a díky Vaší velmi dělné povaze jste vytvořil poměrně rozsáhlý soubor obrazů s motivem krabice a bludišť. Co Vás inspirovalo?

Vše začalo na podzim loňského roku, kdy jsem byl počátkem září v Řecku, na Chalkidiki. Pobyl jsem tam jen krátce a přivezl si domů pouze skici a kresby. Měl jsem chuť opět podniknout nějakou cestu do zahraničí, chyběly mi zážitky, podněty. Nejvíce jsem ztrápený, když se cítím prázdný... Vycestoval jsem na několik dnů do Antverp a v jedné pronajaté tovární hale jsem maloval od rána do večera. Tyto obrazy považuji za nejlepší. Vznikly rychle a lehce. Po návratu se mým ateliérem stalo jedno podlaží v rožnovské Tesle a k práci mě motivovaly i naplánované výstavy. Na celém souboru obrazů jsou podobné motivy, ale kompozice se neopakuje. Kdybych měl dělat pořád totéž, byla by to nuda. Nic si nevymýšlím, protože když začnu přemýšlet, tak to „zchladím“. Při tvorbě „vypnu“ a nechávám ji plynout. Zpětně věci koriguji. Ale jinak přemýšlím..., to si nezakážu. V tvorbě jsem si to zakázal.

Děkuji za rozhovor a přeji hodně plodných – mimovolných – myšlenek.

-OM-

KOPIE HISTORICKÉ BOJOVÉ ZÁSTAVY
PARTYZÁNSKÉ BRIGÁDY JANA ŽIŽKY,
ručně šitá a vyšívána textilie, upevněná na kovové
žerdí zakončené mosaznou plošnou reliéfní plasti-
kou českého lva

Vsetínské muzeum uchovává ve svých historických fondech předmět s ojedinělým využitím. Je to kopie bojové zástavy s vyobrazením portrétu vojevůdce Jana Žižky od valašského malíře a účastníka odboje Jana Kobzáně, kterou obdržela ještě v době osvobozovacích bojů v r. 1945 1. čs. partyzánská brigáda Jana Žižky. Originál byl po osvobození odevzdán spolu s dalšími zástavami válečných útvarů do sbírek Vojenského historického ústavu – Vojenského muzea v Praze, které uhradilo v r. 1977 zhotovení věrné kopie a 3. února 1978 ji předalo tehdejšímu Vlastivědnému ústavu ve Vsetíně. Kopie praporu pak sloužila jako památka na partyzánskou činnost brigády a až do r. 1990 jako exponát v expozici 1. čs. partyzánské brigády Jana Žižky ve vsetínském muzeu. Součástí

praporu je i významné státní vyznamenání – Československý válečný kříž z r. 1939, které udělil za bojové zásluhy v organizovaném partyzánském hnutí na východní Moravě od září 1944 do května 1945 1. čs. partyzánské brigádě Jana Žižky prezident ČSR Edvard Beneš. K praporu bylo vyznamenání připevněno na sjezdu čs. partyzánů v Praze dne 22. 4. 1946.

Kopie bojové zástavy ze sbírek Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně už patnáct let pravidelně opouští své místo v depozitáři, aby mohla být zapůjčena ke slavnostním příležitostem, shromážděním a setkáním bývalých odbojářů, organizovaných v Českém svazu bojovníků za svobodu. Tím se stává jakýmsi stále živým sbírkovým předmětem.

H. Jabůrková